

**BIJLAGE 1 BIJ HET EINDRAPPORT VAN DE
PROJECTORGANISATIE KUNSTVAKONDERWIJS
SECTOR PROFIELEN BEROEPSPROFIELEN EN
STARTKWALIFICATIES
1F MUZIEK**

**PROFIEL VAN DE SECTOR MUZIEK
BEROEPSPROFIELEN EN STARTKWALIFICATIES
PROJECT KUNSTVAKONDERWIJS
BART VAN ROSMALEN E.A.**

Boekmanstichting · Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 2243790

Colofon

Het rapport 'Profiel van de sector muziek' is in opdracht van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs onder leiding van Bart van Rosmalen tot stand gekomen in de periode september 1998 – februari 1999.

Het rapport heeft een zelfstandige functie maar vormt met de rapporten over theater, dans, beeldende kunst en vormgeving, audiovisueel en de docentenopleidingen in de kunstvakken, tevens de basis voor het eindrapport van het project kunstvakonderwijs.

Inhoudsopgave

Deel 1 Beroepsprofielen

1 Inleiding,8

2 De methode/opbouw,8

3 Werken met deze rapportage,10

4 Profiel van de beroepspraktijk,11

4.1 NIEUWE ONTWIKKELINGEN,13

4.1.1 Onderzoek,13

4.1.2 Muziektechniek en technologie,14

4.1.3 Artistiek management,16

4.2 MUZIEKSOORTEN,17

5 Algemeen beroepsprofiel van de musicus,23

5.1 ARTISTIEKE DIMENSIE,23

5.2 THEORETISCHE DIMENSIE,23

5.3 AMBACHTELIJKE EN TECHNISCHE DIMENSIE,24

5.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE,24

5.5 BIJZONDERE EN ALGEMENE KENMERKEN,24

6 Beroepsprofiel 'scheppen',26

6.1 ARTISTIEKE DIMENSIE,27

6.2 THEORETISCHE DIMENSIE,27

6.3 TECHNISCHE DIMENSIE,28

6.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE,28

6.5 ATTITUDE,28

7 Beroepsprofiel 'uitvoeren',31

7.1 ARTISTIEKE DIMENSIE,31

7.2 THEORETISCHE DIMENSIE,31

7.3 TECHNISCHE DIMENSIE,32

7.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE,32

7.5 ATTITUDE,32

8 Beroepsprofiel 'doceren',35

8.1 ACTIVITEITEN 'DOCEREN' BIJ 'DOCEREND MUSICUS',36

8.1.1 Artistieke dimensie,36

8.1.2 Theoretische dimensie,37

8.1.3 Vaktechnische en onderwijskundige/didactische/(ped)agogische dimensie,37

8.1.4 Maatschappelijke dimensie,37

8.1.5 *Attitude*,38

8.2 BEROEPSPROFIEL DOCENT SCHOOLMUZIEK,38

8.2.1 *Definitie*,38

8.2.2 *Wettelijk kader*,39

8.2.3 *Activiteiten*,39

8.2.4 *Verantwoording beroepsprofielen docenten*,39

8.2.5 *Artistieke dimensie*,40

8.2.6 *Theoretische dimensie*,41

8.2.7 *Vaktechnische en onderwijskundige/didactische/(ped)agogische dimensie*,41

8.2.8 *Maatschappelijke dimensie*,42

8.2.9 *Attitude*,42

8.3 SPECIALISME MUZIEKTHEORETICUS,42

8.3.1 *Artistieke dimensie*,43

8.3.2 *Theoretische dimensie*,43

8.3.3 *Technische dimensie*,43

8.3.4 *Maatschappelijke dimensie*,44

8.3.5 *Attitude*,44

9 **Uitgangspunten en verantwoording m.b.t. beroepsprofielen en startkwalificaties van docenten in de kunstvakken**,44

10 **Ontwikkelingen bij de docerende beroepen**,46

10.1 **ALGEMENE ONTWIKKELINGEN KUNSTVAKKEN**,46

10.2 **ONTWIKKELINGEN SCHOOLMUZIEK**,46

Deel 2 Startkwalificaties

1 Inleiding,49

2 Indeling,52

3 Algemene startkwalificaties van alle musici,53

3.1 **KENNIS**,53

3.2 **INZICHT**,53

3.3 **VAARDIGHEDEN**,54

3.4 **ATTITUDE**,54

4 Aanvullende startkwalificaties 'scheppen',58

4.1 **KENNIS**,58

4.2 **INZICHT**,58

4.3 **VAARDIGHEDEN**,59

4.4 **ATTITUDE**,59

5 Aanvullende startkwalificaties 'uitvoeren',61

5.1 KENNIS,61

5.2 INZICHT,61

5.3 VAARDIGHEDEN,61

5.4 ATTITUDE,61

6 Startkwalificaties 'doceren',64

6.1 STARTKWALIFICATIES DOCEREND MUSICUS,64

6.1.1 Vakinhoudelijke en vakdidactische kennis, vaardigheden en houding (en vakoverstijging/vakkenintegratie),64

6.1.2 Algemene (ped)agogische, didactische en onderwijskundige kennis, vaardigheden en houdingen,65

6.1.3 Kennis, vaardigheden en houdingen om te functioneren in team en organisatie,65

6.1.4 Kennis, vaardigheden en houdingen ten aanzien van relaties tussen onderwijs en maatschappij; externe communicatie,65

6.1.5 Vernieuwingsgerichte kennis, vaardigheden en houdingen /doorgroeicompetentie,66

6.2 STARTKWALIFICATIES DOCENT SCHOOLMUZIEK,66

6.2.1 Algemene startkwalificaties van een docent in een kunstvak,66

6.2.2 Startkwalificaties van de docent schoolmuziek,67

6.3 STARTKWALIFICATIES MUZIEKTHEORETICUS,71

Referenten,73

Literatuur,76

Bijlage A Suggesties naar aanleiding van het conferentiemateriaal,78

Bijlage B De invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op het beroep musicus en het muziekvakonderwijs,83

1 Inleiding,84

1.1 ACHTERGROND,84

1.2 VERANTWOORDING EN OPZET,84

1.3 EXTERNE DESKUNDIGEN VOOR DE EXPERTMEETINGS,85

2 Sociaal-culturele ontwikkelingen en de positie van de kunstenaar,86

2.1 INLEIDING,86

2.2 DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE VAN DE KUNSTENAAR,87

2.3 CROSS-OVER EN DE MUZIEKTRADITIE,90

2.4 DE ESTHETISERING VAN HET BESTAAN: MUZIEK ALS ELEMENT VAN LEEFSTIJL EN SOCIALE BINDING,92

3 Veranderingen in de beroepspraktijk van musici,94

3.1 DE GEMENGDE BEROEPSPRAKTIJK EN AMBACHTELIJKHEID VAN DE MUSICUS,95

3.2 HET BELANG VAN CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP,97

3.3 TEAMWORK,100

4 Het beroepsprofiel van musici,101

4.1 SPECIALISME VERSUS GENERALISME,102

4.2 DE EIS VAN FLEXIBILITEIT EN EXPLORATIEACTIVITEITEN,105

4.3 DE INVLOED VAN TECHNOLOGIE OP DE MUZIEKPRAKTIJK,107

Bijlage B1 Korte persoonsbeschrijvingen externe deskundigen,109

Bijlage B2 Deelnemers expertmeetings Walter Maas Huis,111

Deel 1 Beroepsprofielen

1 Inleiding

In deze rapportage treft u aan de beroepsprofielen en de daarvan afgeleide startkwalificaties van beginnende professionele musici. De formuleringen zijn het resultaat van vele verschillende werkgroepbijeenkomsten, individuele gesprekken en toetsingsconferenties met referenten uit de muzieksector. In die gesprekken is een directe weg gevolgd van het vragen naar de feitelijke activiteiten en de te verwachten ontwikkelingen in de beroepsuitoefening. Vervolgens zijn daaruit de benodigde kwalificaties afgeleid. Een en ander is terug te vinden in deze tweedelige rapportage met bijlagen. De methode, opbouw en het werken met deze rapportage wordt hieronder in een aantal aparte paragrafen nader toegelicht.

Naast die directe weg, gericht op activiteiten en ontwikkelingen, is door het Walter Maas Huis, in opdracht van de projectorganisatie Kunstvakonderwijs, nog een tweede benadering gevolgd. Daarin stond de vraag centraal wat de te verwachten veranderende maatschappelijke krachten, ook wel 'driving forces' genoemd (o.a. in een OCenW studie naar het funderend onderwijsbeleid door onder meer Roel in 't Veld), voor mogelijke invloeden konden hebben op het toekomstige profiel van de musicus.

In een reeks expertmeetings werden verschillende referenten uit relevante wetenschappelijke gebieden uitgenodigd op deze vraag in te gaan. Veel van de geformuleerde toekomstverwachtingen bleken kunstbreed geldig en hebben hun weg gevonden naar de verschillende deel- en eindrapportages van de andere kunstdisciplines en het project als geheel. De geïnterviewde toekomstnoties zijn bovendien 'vertaald' terechtgekomen in de afzonderlijke profielen.

Omdat in de uitwerking van deze expertmeetings het exemplarisch voorbeeld van 'de musicus' als perspectief gehanteerd wordt, is de integrale versie van dat rapport van het Walter Maas Huis als bijlage bij deze rapportage gevoegd.

2 De methode/opbouw

In de beroepspraktijk van musici valt de bijna eindeloze verscheidenheid van gemengde praktijken, soorten, stijlen, instrumenten en podia op. Die grote differentiatie en het voorkomen van wisselende of variabele praktijken neemt nog verder toe. Dat de praktijk gemengd, divers en veranderlijk is betekent overigens niet dat de onderdelen vaag of inwisselbaar worden. Integendeel. Als in een weelderig groeiend oerwoud, heeft elk onderdeel exact te kennen eigenschappen en kwaliteiten

die wezenlijk en niet inwisselbaar zijn. Om tot een ordening en groepering te komen is de volgende methode gevolgd.

Profiel van de beroepspraktijk:

Begonnen wordt met een schets van de beroepspraktijk die de reikwijdte en de veelzijdigheid van het muziek maken en overdragen illustreert.

Ontwikkelingen:

Dan worden een aantal significante en actuele ontwikkelingen op het gebied van onderzoek, technologie en artistiek management aangestipt.

Muzieksoorten:

In een aparte paragraaf worden de hoofdlijnen van bekendste muzieksoorten op een rijtje gezet. Elke muzieksoort vraagt om heel specifieke vaardigheden en kennis van de daarin werkende scheppende, uitvoerende en docerende musici. De vakinhoudelijke details per muzieksoort staan niet in deze rapportage. Volstaan wordt met de hoofdlijn.

Profielen en startkwalificaties:

De rapportage bestaat vervolgens uit twee delen. In het eerste deel zijn alle profielkenmerken in de vorm van feitelijke activiteiten opgeschreven. In het tweede gedeelte zijn op grond daarvan startkwalificaties geformuleerd.

Algemeen profiel musici:

Eerst zijn alle algemene eisen, zoals die voor alle musici gelden, bijeengebracht. Een dwarsdoorsnede van datgene dat relevant is voor elke professionele musicus.

Profielen: scheppen, uitvoeren, doceren:

Daarna zijn de aan musici gestelde eisen gerangschikt in drie clusters, die van het scheppen, uitvoeren, en doceren. De gemengde praktijk van de meeste beroepsmusici betekent vanzelfsprekend dat er combinaties optreden van die (ideaaltypische) clusters. Waar nodig zijn binnen de clusters scheppen, uitvoeren en doceren aanduidingen gegeven van de meest voorkomende specialismen.

Samenhang:

Om de activiteiten/startkwalificaties in hun onderlinge samenhang inzichtelijk te sorteren is een indelingsformat gebruikt dat uit vier onderdelen bestaat:

- de artistieke dimensie
- de theoretische dimensie
- de technische dimensie
- de maatschappelijke dimensie

3 Werken met deze rapportage

De bedoeling van deze rapportage is een aantal richtinggevende profielen en startkwalificaties bijeen te brengen als ijkpunt voor het formuleren van toekomstig onderwijs. Om hier daadwerkelijk mee te kunnen werken zijn enkele noties betreffende het formuleren van toekomstig onderwijs relevant. Die worden hieronder geformuleerd, opdat zij in het achterhoofd blijven mee-resoneren bij het lezen van en werken met de profielen en kwalificaties.

Muziekvakonderwijs staat niet los van, maar is zelf onderdeel van de beroepspraktijk en van de cultuur als geheel en daarmee ook van de ondernemende maatschappij: het conserveert, onderzoekt, ontwikkelt en produceert. Daarbij komt dat de individuele kwaliteiten van de studenten de kwaliteit van het onderwijs mede beïnvloeden, en dat zij na hun afstuderen en volledig intreden in de professionele wereld de beroepsontwikkeling met hun eigen kwaliteiten kunnen bevruchten en verder tot ontwikkeling brengen.

Ons huidige tijdsgewricht is niet meer in statische termen te beschrijven. Er zijn ontwikkelingen, al dan niet beïnvloed door de nieuwe technologieën, die zo razend snel gaan dat we de impact ervan nauwelijks kunnen bevatten. Niettemin is er ook rustiger vaarwater en zijn er beschermde kweekvijvers waarbinnen het culturele erfgoed als traditie in stand gehouden wordt. Tussen deze twee uitersten bevindt zich een zeer breed gebied waar veel beweging is, waar perspectieven worden ontsloten via onorthodoxe wegen, of waar helemaal geen wegen worden bewandeld maar waarbij door de kwaliteit van het schoeisel nieuwe sporen, paden en wegen ontstaan. In die muzikale werkelijkheid zal het muziekvakonderwijs nieuwe en meeveranderende posities moeten bepalen. Moeten aangeven hoe de samenhang tussen verschillende muzikale specialiteiten vorm kan krijgen. Moeten aangeven hoe de dynamische relaties tussen de muzikale domeinen en de verschillende oriëntaties daarbinnen zich

tot elkaar verhouden. De aard, de omvang en het niveau van de feitelijke beroepsinhoud vast moeten stellen.

De werkelijkheid van die onderwijspraktijk laat zich alleen op een dynamische wijze beschrijven. Een werkelijkheid, waarin iedere musicus afzonderlijk over een zo groot mogelijk arsenaal aan rollen moet beschikken, en bereid en in staat moet zijn steeds nieuwe rollen te ontwikkelen. De huidige tijd vraagt om een filmische aanpak die kan laten zien wat kenmerkend is voor de dynamiek van de ontwikkelingen van vandaag en morgen.

In dat proces van positiebepaling en continue herijking door het muziekvakonderwijs fungeert deze rapportage als een 'programma van eisen', bestaande uit formuleringen die gebruikt kunnen worden om het te ontwikkelen onderwijs op in te richten. Ook dit 'programma van eisen' zal overigens gezien de snel veranderende werkelijkheid periodiek herzien moeten worden om actueel te blijven.

De veelheid aan muziekinhoudelijke en maatschappelijke mogelijkheden en ontwikkelingen en het feit dat de eisen gesteld aan toekomstige musici in alle richtingen toenemen, rechtvaardigt het vermoeden dat toekomstig onderwijs vooral zal moeten zoeken naar vormen van integratie van alle deelaspecten. De traditionele indeling in opleidingen, afstudeerrichtingen en differentiaties lijkt toe te zijn aan nieuwe vormen van integratie en samenhang.

In de loop van het verzamelen van de informatie voor deze sleutelkwalificaties doken enkele inspirerende voorbeelden op van die mogelijk nieuwe benadering. Die worden in een bijlage aan deze rapportage toegevoegd, niet omdat het precies zo moet, maar omdat er een mogelijke omgang (in eerste aanzet) met deze rapportage wordt geschetst.

4 Profiel van de beroepspraktijk

Gemengd

Musici werken veelal in een gemengde beroepspraktijk van zowel uitvoeren als doceren.

Uitvoerend

Als uitvoerend musicus spelen ze in orkesten, ensembles, kamermuziek, koren, opera, big-bands, combo's, musicals, salonorkesten, close-harmonygroepen, bands, groepen als solist of aanvoerder, of in het samenspel, als dirigent en in een grote variëteit van professionele doch kwalitatief verschillende niveaus.

Docerend

Heel vaak geven uitvoerende musici in de rol van docerend musicus ook les aan beginners, gevorderden of aan vakstudenten in het betreffende instrument (c.q. zang). Ze doen dat in een privé-praktijk, verbonden aan een muziekschool of conservatorium, in relatie tot een school, in de HaFaBra-wereld, verbonden aan een buurthuis, dirigeren amateurkoren, zijn actief in het muzikale verenigingsleven, leiden ensembles.

Podia

Musici spelen op grote en kleine podia, voor de radio en de televisie, in festivals, in de studio, op straat, in de klas, in de kerk, in de kelder, in het café, in de nachtclub en in het theater.

Professioneel

Professioneel werkende musici, die door te musiceren in hun levensonderhoud voorzien, zijn er met een vast dienstverband, met strakke cao, freelance, als ondernemer, als schnabbelaar en invaller, op negenmaands contracten en in alle soorten financiële verhoudingen daar tussenin.

Muzieksoorten

Uitvoerende/docerende Musici zijn er in alle muzikale soorten, vormen en inhouden, van klassieke, renaissance, barok, romantische, 20^e eeuwse, hedendaagse muziek, jazz- en geïmproviseerde muziek in alle stijlen bebop, fusion, mainstream, free, hard-jazz, in musical stijlen, operette, kleinkunstgenres, in popsoorten, housesoorten kortom in alles wat er in een grote CD-speciaalzaak in de bakken te vinden is.

Instrumenten

Musici zingen of bespelen een instrument als viool, altviool, cello, contrabas, dwarsfluit, (bas)klarinet, hobo, Engelse hoorn, fagot, contrafagot, saxofoon(s), hoorn, trompet, trombone, tuba, harp, piano, celesta, ondes martenot, slagwerk, drums, blokfluit, gitaar, elektrische gitaar, basgitaar, accordeon, mandoline, luit, viola da gamba, keyboard(s), elektronica, samplers, tabla, sitar, pipa, didgeridoo, panfluit, harmonium, beiaard, kerkorgel, zelf ontworpen instrumenten etc.

Communiceren

Muziek uitvoeren en overdragen is communiceren, expressie, betekenis genereren zonder te praten maar door te spelen wat er staat, spelen wat er niet staat, doen zoals het hoort en doen zoals het niet hoort, interpreteren, improviseren, trainen van vaardigheid, nieuwe muziek bedenken, andere muziek bewerken en toepasbaar maken, muziek aanpassen aan de mogelijkheden, oefeningen bedenken, opdrachten

aannemen en uitvoeren, opdrachten genereren, publiek plat spelen, publiek verleiden, publiek afbluffen, inspelen op de verwachting, ingaan tegen de verwachting, uitdagen, conformeren enzovoort.

Docenten

Docenten muziek zijn ook musicus maar staan in de klas, in de verschillende onderwijssectoren, voor kinderen, jongeren en volwassenen. Hun domein is de muziek als discipline. Ze zingen en bespelen vaak meerdere instrumenten, beheersen vele manieren om in de breedte van het vak muziek te ontsluiten en toegankelijk te maken voor de groepen/klassen waar ze mee werken.

Componisten

Componisten, scheppend toonkunstenaars zijn de 'ontwerpers' onder de musici die zich toeleggen op het maken van nieuwe muziek. Veel van die 'muziekontwerpers' zijn ook als uitvoerend musicus zowel van eigen als ander werk, of als docerend musicus actief. Het ontwerpen, componeren, genereren van nieuwe muziek is een heel specifiek te onderscheiden beroep. Tegelijkertijd valt op dat zogenaamd harde grenzen tussen ontwerpen en uitvoeren evenzo vaak overschreden worden.

Ontwerpen

Ontwerpen van muziek past als term beter bij een praktijk die door de opkomst van de technologie snel een heel divers karakter heeft gekregen. Componeren en scheppende toonkunst verwijzen sterk naar het schrijven van noten op papier en in partituur. Die praktijk is er en zal op hoog professioneel niveau blijven bestaan. Daarnaast zijn er vele andere vormen om tot 'nieuwe muziek' te komen die wellicht beter passen onder het verzamelbegrip 'ontwerpen'.

4.1 NIEUWE ONTWIKKELINGEN

4.1.1 Onderzoek

Het aspect onderzoek is essentieel voor een levende muziekpraktijk. Alle musici hebben in een werkelijkheid waar steeds minder vaststaande zekerheden bestaan en razendsnelle veranderingen optreden in toenemende mate te maken met de component onderzoek.

Er klinkt op vele terreinen van de beroepspraktijk en de muziekvakopleidingen de ambitie om de opleidingen musicologie te integreren met het muziekvakonderwijs. Aanknopingspunt om de onderzoekskant te koppelen aan het muziekvakonderwijs kan gevonden worden bij de opleiding muziektheorie.

Argumenten voor integratie van muziekvakonderwijs en musicologie:

- Als alle musici van nu geacht worden onderzoekend en exploratief te zijn, zich een eigen opvatting te kunnen vormen, een eigen interpretatie te kunnen beargumenteren is onderzoek niet meer iets dat als extra van buiten wordt gehaald maar centraal in een instelling thuishoort. Dan moet er een levendig bruisende interne plek zijn waar onderzocht wordt, waar onderzoek het specialisme is.
- Er is rondom levende muziek en levend musiceren een rijk en divers potentieel aan kennis dat sterk in betekenis aan het toenemen is. Het evenwicht fysiek-mentaal-spiritueel, de werking van het oor, de fysieke dispositie, muziekpsychologie/-sociologie, trainingsmethoden etc. Die onderwerpen worden steeds belangrijker en bewegen vanuit de 'keuzemodule in de marge' langzaam maar zeker naar het centrum van muziekvakonderwijs en lenen zich derhalve voor actueel toegepast onderzoek door en met uitvoerende en docerende musici.
- Het tempo waarin muzieksoorten opkomen en weer verdwijnen is dermate hoog geworden dat 'actuele muziekwetenschap' vooral zinnig is in wisselwerking met die veranderlijke praktijk zelf.
- Ook onderzoek van oude muziek of andere tradities krijgt meer impact als er relaties met 'levende uitvoerders' zijn. Er is geen museum voor muziek, slechts levende praktijk.
- Veranderingen in het artistieke proces en in de maatschappelijke context van de kunsten vragen om een innovatieve, op verandering gerichte 'leer'omgeving en derhalve om een directe wisselwerking tussen praktijk, onderzoek en ontwikkeling.

4.1.2 Muziektechniek en technologie

Evidente nieuwe beroepsontwikkeling in de muziek komt voort uit de algehele opmars van de technologie. Er zijn drie belangrijke verhoudingen te benoemen tussen muziek, techniek en technologie.

1. *Muziektechniek* speelt in de uitvoering (zaalversterking, opname, uitzending, CD's etc.) in steeds meer gevallen een rol die in uitvoering, betekenis en inhoud direct vergelijkbaar is met de rol van de musicus zelf. De muziekregisseur, in een radiowagen bezig met de registratie van een symfonieorkest, is een musicus. Ook de muziektechnicus op het hoogste niveau is een musicus. Kennis, vaardigheden en attitudes van deze 'musici' lopen voor het grootste deel parallel met andere musici. Het instrument 'techniek' is verschillend zoals een hoorn verschilt van een viool.

2. *Technologie* leidt tot nieuwe elektronische instrumenten en tot nieuwe interactieve media, als CD-rom en internet, waarin muziek een van de samenstellende delen is. Muziekvakonderwijs moet een deel van die ontwikkeling in eigen huis hebben en de ambitie hebben jaarlijks een aantal musici (uitvoerders, componisten, docenten) op te leiden die met het complete pakket algemene eisen aan professionele musici zich specialiseren in dit gebied van de technologie.

- Die musici worden in de toekomst een levende brug tussen traditionele en technologische muziekbeoefening.
- Het muziekvakonderwijs levert hiermee een kwalitatief en artistiek bijzondere bijdrage aan de ontwikkeling van de technologie en de positie die muziek daarin inneemt.
- De pionierende en verkennende kracht van kunstenaars hoort per definitie thuis in gebieden van explosieve ontwikkeling.

3. *Leren* krijgt door de ontwikkeling van technologie vele nieuwe mogelijkheden. Het muziekvakonderwijs kan veel profijt hebben van het ontwikkelen van een aantal digitale leerprocessen. Het is wat muziek betreft zinnig om op landelijke schaal vergaand te investeren in een aantal leermiddelen gericht op de algemene aspecten van muziek. De ATV (algemene theoretische vakken) kunnen vrijwel zonder uitzondering op vele manieren op CD-rom gezet worden. Maar ook analyse, contrapunt, harmonie, solfège zijn denkbaar in combinatie met technologie als hulpmiddel.

Muziek heeft deels een technisch karakter met veel trainen van hersens, oren, stem etc. Veel daarvan kan met inzet van technologie geschieden. De impuls daartoe zou door het muziekvakonderwijs als verzamelplaats van 'leerprocessen' gegeven moeten worden. In de muziekvakopleiding zou ruimte moeten zijn om enkele beroepsbeoefenaren als musicus op te leiden die zich (als docent muziek) specialiseren in het ontwikkelen van leermiddelen. Want:

- in de latere beroepspraktijk fungeren ze als brug naar andere docenten
- ze zijn in staat veranderingsprocessen in andere muzikale leeromgeving te bewerkstelligen
- ze kunnen maatwerk maken toegespitst op speciale genres, stijlen

4.1.3 Artistiek management

Sommige paramuzikale beroepen als artistiek manager horen voor een aantal van de jaarlijks af te leveren beroepsbeoefenaren geheel thuis in het muziekvakonderwijs.

De argumentatie daartoe is de volgende:

– Muziek, de wereld van het horen, vertoont de tendens om zich in toenemende mate te verbinden met het visuele, de wereld van het zien. De traditionele concertvorm van stil zitten luisteren wordt op veel plekken doorbroken met videoschermen, VJ's, presentaties, gesproken woord etc. Artistiek managers die ook musicus/kunstenaar zijn kunnen de verbinding tussen de 'binnenkant' van de muziek blijven leggen met een snel veranderende 'buitenkant'.

Hun 'kunstenaarschap' gaat over die verbindingen van de binnenkant van de muziek met een snel veranderende buitenkant van presentatie en communicatie.

– Artistiek managers, 'artistic directors' worden steeds meer de sleutelfiguren in processen, projecten, interdisciplinaire samenwerkingsverbanden etc. Zij zijn het die een bepaald concept overeind houden en uitwerken in de afzonderlijke onderdelen. Zij fungeren als artistieke spil te midden van specialisten voor de onderdelen.

Naarmate het interdisciplinaire teamwork toeneemt wordt de functie van artistieke spil, of artistiek concept cruciaal.

– De rol en betekenis van muziek in een samenleving is niet statisch maar veranderlijk. Dat veranderingsproces wordt beïnvloedt door cultuurpolitieke noties en eisen, een andere 'vraag' van het publiek, invloeden van maatschappelijke krachten. Kunstenaars op hun beurt veranderen weer de samenleving, zoeken naar nieuwe oriëntaties etc. In dat meebewegen en anticiperen op een veranderlijk proces zijn 'artistiek leiders' vaak de voortrekkers. Ze bepalen een opdrachtenbeleid, sturen vanuit een artistiek concept meerdere geledingen aan, zijn beleidsbepalend, verheffen hun stem in het openbaar. De artistiek leiders zijn de ambassadeurs van hun discipline en positioneren de belangen van -in dit geval- de muziek.

En voorts:

– vele muziekstudenten hebben er baat bij al tijdens hun studie met collegae-musici geconfronteerd te worden die de artistiek leidinggevende kant aan het verkennen zijn

– de opleidingen zelf, die een centrale en initiërende rol in de muzieksector willen vervullen, hebben profijt van interne kennis en expertise van 'artistiek management' in de praktijk

- er is een duidelijke markt voor muziek-artistiek leiders, artistic directors, bij orkesten, media, podia etc.
- meeopleiden van artistic directors is een natuurlijke manier om het thema 'cultureel ondernemerschap' in te weven in het proces van de kunst
- ook in internationaal opzicht kan het muziekvakonderwijs in Nederland zijn voordeel hiermee doen

Kenmerkend aan de Nederlandse muzieksituatie zijn de muziek-inhoudelijke pluriformiteit, de sterke tendens tot werkplaatsachtige initiatieven, de ensemblecultuur. Het is een cultuur van makers, eerder dan van grootse presentatie en verkoop. Om de kwaliteit en verscheidenheid die is opgebouwd voort te kunnen zetten en internationaal verder uit te kunnen bouwen is er veel behoefte aan artistiek management, dat in staat is de essentiële binnenkant van muziek te verbinden met de buitenwereld.

4.2 MUZIEKSOORTEN

Om de rijke en veelzijdige inhoud van vele muzieksoorten niet geheel over te slaan in deze rapportage volgt een overzicht van korte beschrijvingen van de belangrijkste muzieksoorten.

Er zijn vele verschillende muzieksoorten zoals klassiek, oud, jazz- en improvisatie, hedendaags, pop, musical, opera, niet-westers. Al die soorten omvatten weer afzonderlijke stijlen c.q. stijlperiodes. Niet-westers is natuurlijk geen muzieksoort maar meer een verzamelnaam voor alle mogelijke muzieksoorten uit andere delen van de wereld. Hedendaags is eigenlijk ook geen muzieksoort maar meer een tijdvak en een gerichtheid op vernieuwing en actualiteit. Elke muziekstijl binnen elke muzieksoort beschikt over een compleet arsenaal aan interpretatieruimte, technieken en vaardigheden, uitvoeringstraditie, speelwijzen, kennis, theorie enzovoort.

Klassiek

Het technisch-instrumentaal niveau is heel hoog ontwikkeld. Evenals de theoretische ontwikkeling. De ruimte voor interpretatie is niet onbeperkt door de precisie en trefzekerheid van de bedoelingen van de componisten en de rijkdom van de taal/tekens om die voorschriften over te brengen. Anderzijds is het publiek vrij goed bekend met het ('ijzeren') repertoire, waardoor interpretatieverschillen, binnen de ruimte die ervoor bestaat, interessant (kunnen) zijn. Op het allerhoogste niveau ontstaat een toegevoegde waarde door een genuanceerde, hoogst individuele

interpretatie. De standaard is evenwel heel precies gedefinieerd. Per instrument is grote consensus over welk repertoire op welk niveau beoefend moet worden. Een 'gevaar' binnen de klassieke muziek bestaat hieruit, dat door de enorme hoeveelheid beschikbare opnames van het ('gietijzeren') repertoire, een zekere vervlakking optreedt, als niet expliciet gezocht wordt naar een persoonlijke interpretatie bij nieuwe opnames. Er is, enigszins gechargeerd gezegd, al 'te veel van hetzelfde' beschikbaar op dit gebied.

Oud

De oude muziek verschilt van de klassieke door de uitvoeringswijze. De authentieke uitvoeringspraktijk onderzoekt gespecialiseerd-theoretische en technische aspecten en past die toe samen met een specifieke interpretatie onder de noemer 'authentieke' uitvoeringspraktijk. Veel stijlen en gebruiken worden herontdekt. Achter elke stijl gaat een wereld schuil. Het technisch-instrumentale niveau moet net zo hoog of hoger zijn dan dat van het klassieke genre mede omdat het daarmee in directe concurrentie staat.

Er is een actieve wisselwerking tussen spelen en onderzoeken. Het beproeven en verwerpen. Er zijn minder vaststaande concepten. Opvatting en visie, met een sterk fundament in musicologisch onderzoek, zijn belangrijk.

Repertoire en manier van spelen zijn variabel. Technische vaardigheid is onmisbaar.

Hedendaags

In de 20ste eeuw komen er in de klassiek-gecomponeerde muziek talloze stijlen en uitvoeringswijzen bij. Specialiseren in de 20ste eeuwse muziek betekent technisch vaak in staat zijn om bijzondere en in oudere tijden ongebruikelijke technieken te beheersen. Ook theoretisch gaat het over andere taal/tekens/contexten. Wat de interpretatie betreft wordt de uitvoerder vaak geconfronteerd met het uitvoeren van nieuwe stukken waar nog geen uitvoering c.q. interpretatie van bestaat. De uitvoerder neemt rechtstreeks contact op met de componist. Uitvoerders benaderen ook regelmatig componisten om voor hen te schrijven. Sommige vragen van de uitvoerend musicus een theatrale attitude of de inzet van technologische hulpmiddelen.

Centraal staat het streven naar vernieuwing, het verleggen van grenzen, en een sterke binding met de actualiteit.

Het hangt erg van het instrument af of er veel repertoire voor beschikbaar is. De stijlen in het hedendaagse repertoire lopen ook weer sterk uiteen. Niet in alle stijlen is

technisch kunnen het voornaamste vereiste. De stijlen variëren van extreem technisch en precies tot heel veel vrije ruimte voor persoonlijk improviseren van de spelers.

Jazz/improvisatie

De jazz-/improviserend musicus ontwikkelt een eigen improvisatietaal, afhankelijk van de stijl of het idioom waarbinnen wordt geïmproviseerd. Grote kennis van harmonie, melodie en ritmiek zijn vereist. Ieder idioom kent zijn eigen regels en stijlkenmerken. Buiten het ontwikkelen van een eigen improvisatietaal moet de jazz-/improviserend musicus zich ook ontwikkelen in het communiceren met en reageren op zijn medemusici. De communicatie tussen de simultaan improviserende musici moet tot een coherent geheel leiden.

De maatschappelijke toerusting voor de jazz-/improviserend musicus heeft een sterk accent. De jazz-/improviserend musicus staat temidden van een grote hoeveelheid collega's in een muziekpraktijk die een sterk ad hoc karakter heeft. Plannen van optredens, werven, verkopen, publiciteit, flexibel werken in wisselende verbanden zijn daarin de kernthema's.

Wereldmuziek

Een moeilijk begrip als het gaat om het beschrijven en begrijpen van wat een 'wereldmusicus' doet.

Wereldmuziek is een verzamelnaam voor alle mogelijke authentieke tradities die ergens op de wereld in eeuwenlange ontwikkeling ontstaan zijn. De technische bagage, de ruimte voor improvisatie c.q. interpretatie, de theoretische component zijn helemaal afhankelijk van hoe zo'n traditie in elkaar zit. Het is weinig zinvol hierover uit te wijden. Wel is het zo, dat een musicus die een muzieksoort beoefent uit een cultuur waaruit hij of zij niet afkomstig is, een enorme interesse en absorptievermogen moet hebben om zich culturele elementen, véél breder dan alleen de strikt muzikale, eigen te maken. Dit is van belang om de muzieksoort die hij beoefent juist te kunnen interpreteren.

Het genre neemt sterk in betekenis toe naarmate de samenleving multi- of intercultureler wordt. Bij een *interculturele* samenleving, waarbij verschillende culturen een interactie met elkaar aangaan, kunnen andere muzieksoorten ook vernieuwend werken ten aanzien van de traditioneel beoefende muzieksoorten in de Westerse samenleving.

Populaire muziek

Populaire muziek is een muzieksoort met enorm veel stijlen, mengvormen van stijlen, en een hoog tempo in ontwikkeling van nieuwe stijlen vergeleken met andere

muzieksoorten. De stijl is soms ook gekoppeld aan 'n bepaalde band en daarmee uniek. Maar dit is niet altijd het geval. Er zijn categorieën popmusici die enkel het levenslied beoefenen, R&B of heavy-metal etc., om enkele totaal verschillende stijlen te noemen.

Daarnaast is de populaire muziek ook in sterke mate in interactie met of gekoppeld aan andere vormen van expressie zoals performance en show, en via de media met videoclip. Het showelement is een sterk onderscheid met andere genres: zit het publiek bij een klassiek concert in rijen opgesteld te luisteren, bij popmuziek is het een zaal met een staand publiek dat reageert op de band: het danst, zingt mee etc. De show is dus een heel andere manier van omgang met en het bespelen van publiek dan in andere genres.

Naast uitvoering van muziek is populaire muziek ook een uitermate scheppende muzieksoort, niet voor iedere popmusicus, maar er is altijd minstens één persoon in een band die zich met het maken van nieuw repertoire bezig houdt. Soms is het ook een interactief proces van de hele band waardoor een nieuwe creatie tot stand komt.

Opera

Een geheel apart genre is dat van opera, omdat het dramatische, letterlijk, 'een rol speelt'. Het zingen en acteren vormt weliswaar een artistiek geheel, maar ten opzichte van andere uitvoerende musici is het toch een uitbreiding. De stem van de operazanger moet geschikt zijn voor het muziektheater. Niet alleen de fysieke draagwijdte in de ruimte is daarbij belangrijk, maar ook moet hij door middel van zijn stem de dramatische spanning over langere tijd kunnen volhouden. Afhankelijk van het subtype stem is de operazanger vaak specialist in het uitvoeren van bepaalde opera's.

Musical

De Musical heeft zich deze eeuw ontwikkeld tot een muzieksoort met een snel groeiend repertoire dat een groot aantal stijlen omvat. Het vak van musicalzanger heeft zich de laatste jaren zodanig ontwikkeld, dat steeds minder van de specialisatie 'zanger' kan worden gesproken. Kenmerkend voor de hedendaagse beroepspraktijk is dat de musicalartiest zeer goed moet kunnen zingen én dansen én acteren. En alle drie de componenten moeten van een hoog professioneel niveau zijn. In tegenstelling tot opera is de musicalartiest doorgaans niet gespecialiseerd in een bepaald genre musicals, maar is hij in een generalist. Naast stemsoort wordt de musicalartiest vooral gecontracteerd middels zogenaamde 'type-casting'. De fysieke draagwijdte van de stem is minder belangrijk dan bij opera omdat in de musicals doorgaans gewerkt

wordt met (zendergestuurde) microfoons. In dramatische zin moet de musicalartiest zingend en acterend in staat zijn om dramatische spanning over langere tijd te kunnen volhouden.

Kerkmuziek¹

Kerkmuziek is een muzieksoort, of beter gezegd een verzameling van muzieksoorten - afhankelijk van de geestelijke stroming - die functioneel gebruikt wordt voor muziek in de kerkdienst. De kerkmusicus is een organist of een cantor of een cantor-organist, in ieder geval iemand die de gemeentezang leidt en verantwoordelijk is voor de muziek in de kerkdienst. De kerkmusicus werkt daarbij samen met voorgangers (pastores of predikanten). De kerkmusicus is thuis in kerkliturgie, liturgiek, cantoraat en hymnologie om zijn functie te kunnen uitoefenen. Hij improviseert behendig op het orgel, de piano of keyboard. De kerkmusicus is werkzaam in de Rooms-Katholieke kerk, de Evangelische-Lutherse kerk, de Nederlandse Hervormde kerk, of de gereformeerde kerken. Ook kerkmuziek vernieuwt: de kerkmusicus oriënteert zich ook op andere muziekstijlen en instrumentatie (gospel, bandbegeleiding e.d.).

Beiaardmuziek

Nederland is het beiaardland bij uitstek en beiaardmuziek vormt een muzieksoort die onmiskenbaar verschilt van alle andere muzieksoorten. Het bijzondere karakter van instrument, de vaste plaats ervan (overwegend in kerktorens), en de manier van concineren (openbaar in de openlucht) maken dat het vak van beiaardier een bijzondere positie inneemt onder dat van andere uitvoerende musici. De beiaardier is de laatste overgebleven stadsspeelman en beiaardmuziek geeft een 'fine fleur' aan het stadsleven. De beiaardier beheerst een groot aantal stijlen en kan bewerkingen maken van bestaande muziek voor het instrument.

Hafabra-blaasmuziek

Hafabra is een verzamelnaam voor muzieksoorten die uitgevoerd worden door blaasorkesten zoals harmonie, fanfare en brassband. Hoewel er in Nederland ook enkele professionele blaasorkesten bestaan, wordt deze muziek voornamelijk beoefend in het amateur-circuit. Was het vroeger zo dat deze muziek vaak bestond uit bewerkingen van symfonisch repertoire, tegenwoordig is het beschikbare repertoire voor deze orkesten steeds groter. Componisten componeren speciaal voor

¹ Betreffende de kerkmuziek bestaat er een door de HBO-commissie kerkmuziek in 1996 opgesteld onderzoek met de titel "Op zoek naar een nieuw profiel van de kerkmuziek". Deze rapportage brengt veel interessant en gedetailleerd materiaal bijeen dat een rol kan spelen in een herijking van de kerkmuziek.

deze orkesten. Hoewel bewerkingen van hoge kwaliteit kunnen zijn, speciaal voor deze orkesten geschreven muziek doet toch meer recht aan de specifieke klankkleur van deze orkesten.

5 Algemeen beroepsprofiel van de musicus

5.1 ARTISTIEKE DIMENSIE

De musicus:

Passie

zet een passie voor muziek in, draagt met bezieling en vanuit innerlijke noodzaak bij aan 'de muziek'

Communicatie

werkt met en herkent waarden, betekenissen en expressies van muziek; bevestigt en verandert deze, communiceert zonder woorden door het inzetten van muziek

Context

bepaalt zijn verhouding tot muziek, door het verkennen van muzieksoorten (met de historie, met andere culturen, met andere kunstdisciplines, tussen kunst- en vrijetijdsbeleving, met jeugdcultuur)

Evenwicht

zoekt en vindt het evenwicht tussen mentale, fysieke en emotionele aspecten van het musiceren

5.2 THEORETISCHE DIMENSIE

De musicus:

Algemene muzikale kennis

beschikt over een groot en gemeenschappelijk reservoir van feitelijke kennis, het 'shared vocabulary' tussen alle musici

Nieuwe kennis

ontsluit en genereert, voortbouwend op een solide fundament, zelf nieuwe (praktische) kennis

Muziekgeschiedenis

gaat niet met muziekgeschiedenis om als passieve ballast, maar als een actief in te zetten optie om zijn werk te verrijken

Technologie

heeft elementaire kennis van technische, technologische toepassingen bij registratie, bij elektronische instrumenten en nieuwe media.

5.3 AMBACHTELIJKE EN TECHNISCHE DIMENSIE

De musicus:

Ontwikkeld oor

zet zijn ontwikkeld oor en innerlijk gehoor in als cruciale navigatie bij zijn werk door vooraf een klankvoorstelling te maken en achteraf de geproduceerde werkelijkheid te beoordelen

Ambachtelijk vaardig

Aanvaardt het ambachtelijke aspect, met het devies: trainen, trainen en blijven trainen

Analytisch

hanteert een specifieke analytische vaardigheid gericht op het in muziek blootleggen van vorm, constructie, zinsbouw, structuur, wending, verloop, lagen, stemmen, weefsels, samenklank etc.

5.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE

De musicus:

Cultureel ondernemend

is exploratief, inventief, flexibel, ondernemend en erop gericht om vele verbindingen aan te gaan tussen zijn eigen drijfveren en de daartoe in de samenleving bestaande of nieuw te genereren vraag. De musicus is per definitie 'cultureel ondernemer' en permanent op zoek om zijn kunst te delen, te laten horen, uitgevoerd te krijgen, over te dragen.

Zakelijk/ organisatorisch

kan beschikken over een extra toerusting ofwel individueel, ofwel door samenwerking met of uitbesteding aan anderen zodat de zakelijk-financiële, organisatorische, marketing- en verkoopaspecten, die een doorslaggevende rol spelen in het spel van vraag en aanbod en de wisselwerking met de samenleving, optimaal in orde zijn.

5.5 BIJZONDERE EN ALGEMENE KENMERKEN

Musicus, een apart soort?

De keuze om musicus te worden betekent dat men zich bekent tot de muziek, en deel gaat uitmaken van het grote contingent/collectief musici met eigen codes en

opvattingen. Het grootste deel van al het actieve musiceren bestaat uit het met meerderen tegelijk hetzelfde doen in koor, orkest, ensemble, big-bands en combo's, harmonie en fanfare. Het is lastig te bewijzen, maar het musicus zijn is zowel een beroep als een 'way of life', of beter gezegd: een herkenbare vorm van ontplooiing. Ook het accent dat bij musici wordt gelegd op het noodzakelijke talent en de natuurlijke dispositie die nodig zijn om musicus te kunnen worden lijkt op een soort 'musician by birth' te duiden. Overigens wijst onderzoek regelmatig uit dat dit begrip 'musician by birth' vooral vertaald moet worden als 'opgevoed als musicus' en dat het vooral de huiselijke en milieufactoren zijn die een rol spelen.

Reeds op jeugdige leeftijd

Al die eisen van het beheersen van complexe taal en tekens en het trainen van de fysiek-ambachtelijke dimensie vragen erom reeds jong te beginnen. Daar begint al meteen het profilerende onderscheid tussen het wel of niet op muziekles zitten. Als iemand vanaf jongs af aan 'op muziek zit' onderscheidt hij zich daarmee van het grotere deel van de klasgenoten dat 'er niet op zit'. Het profiel van de beroepsmusicus heeft wat persoonlijkheidskenmerken betreft zowel de neiging tot het 'afzetten tegen', een ingebakken competitie van de beste te willen zijn, als het zoeken naar 'geestverwanten' om samen mee te musiceren. De beginnende beroepsmusicus heeft die attitude meestal al zo'n 10-15 jaar ontwikkeld.

Algemene eisen hoger opgeleiden

Zoals voor elke hoger opgeleide is er tot slot een aantal algemene eisen te formuleren. De hoger opgeleide beroepsbeoefenaar beschikt over de navolgende eigenschappen. Deze dienen in het programma's van de kunstvakopleidingen te worden aangeleerd, c.q. bevorderd.

De hoger opgeleide is in staat om op zijn handelen en denken te reflecteren door daar afstand van te nemen, te analyseren en te evalueren. De hoger opgeleide heeft een voortdurende metapositie ten opzichte van zijn eigen plaats in samenleving en beroepsveld. Hij kent de eigen kernkwaliteiten en de daarbij behorende valkuilen en uitdagingen. Hij is in staat om het eigen denken en handelen te relativiseren en daar met een (wijze) glimlach naar te kijken. Het is daarbij vanzelfsprekend dat het eigen handelen en denken te allen tijde is te beredeneren en te verantwoorden, o.a. in heldere presentaties aan de omgeving. Hij laat daarbij zien over een visie op de maatschappelijke rol van de hoger opgeleide te beschikken. De hoger opgeleide beschikt over probleemoplossend vermogen, is in staat samenhang in denken en handelen te zien, te analyseren en te integreren. Hij doorziet complexe structuren en

weet rode lijnen aan te brengen. De hoger opgeleide neemt initiatieven en weet innovaties te bewerkstelligen. Hij is vanuit die positie in staat om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van het beroep en kan de eigen beheersing van het beroep op peil houden o.a. door zelfstandig nieuwe kennis te verwerven. Creativiteit om de persoonlijke ontplooiing gaande te houden is daartoe een vereiste. Hij opereert solo of in (multidisciplinair) teamverband, kan leiding geven en is in staat om te functioneren in steeds wisselende situaties. De onderliggende theorie is van academisch niveau en is geïnternaliseerd. Hij heeft een brede algemene ontwikkeling. Op basis van kritische kennis en mede vanuit beheersing van onderzoek weet hij wanneer dient te worden gesproken of gezwegen. Hij is zodanig communicatief, qua taalgebruik en houdingen, dat hij stimulerend kan werken in alle processen waarbij hij betrokken is.

6 Beroepsprofiel 'scheppen'

Componisten, scheppend toonkunstenaars zijn de 'ontwerpers' onder de musici die zich toeleggen op het maken van nieuwe muziek. Veel van die 'muziekontwerpers' zijn ook als uitvoerend musicus, zowel van eigen als ander werk, of als docerend musicus actief. Het ontwerpen, componeren, genereren van nieuwe muziek is een heel specifiek te onderscheiden beroep. Tegelijkertijd valt op dat zogenaamd harde grenzen tussen ontwerpen en uitvoeren evenzo vaak overschreden worden. En ook hier de gemengde beroepspraktijk in veel vormen optreedt.

Ontwerpen van muziek past als term beter bij een praktijk die door de opkomst van de technologie snel een heel divers karakter heeft gekregen. Componeren en scheppende toonkunst verwijzen sterk naar het schrijven van noten op papier en in partituur. Die praktijk is er en zal op hoog professioneel niveau blijven bestaan. Daarnaast zijn er vele andere vormen om tot 'nieuwe muziek' te komen die wellicht beter passen onder het verzamelbegrip 'ontwerpen'.

Wat is componeren?

De componist 'schept' nieuwe muziek. Muziek is een 'tijdkunst', zij bestaat dankzij het feit dat er tijd bestaat, en leeft alleen indien uitgevoerd en beluisterd. De componist is in essentie bezig met het vaak uiterst gedetailleerd uitdenken en in abstracte codes vastleggen wat uiteindelijk ten gehore moet worden gebracht. De kunst van de componist is een idee, een klankvoorstelling, een constructieve fascinatie, een verhaal of wat dan ook met bezieling, intuïtie en authenticiteit neer te leggen in een compositie.

Openbreken

Muziek is te vergelijken met taal. Soorten muziek zijn er evenveel als talen, dialecten, vakjargon enzovoort. Coherente muziek bestaat bij de gratie van vaak strakke spelregels voor vorm, verloop, kleur, inhoud, ritme. Artistieke, creatieve ontwikkeling van betekenis is alleen mogelijk in wisselwerking met organisatie van de spelregels. Het essentiële moment van componeren ligt vaak daar, waar de vrijheid van het idee de geslotenheid van de spelregels openbreekt en een nieuwe constellatie wordt gecreëerd.

Diversiteit in muzieksoorten, werkveld en te gebruiken media

Componisten zijn er in alle soorten en maten. Er zijn componisten van orkestpartituren, ensembles, kamermuziek, elektronische componisten, componisten die muziek maken in relatie tot andere disciplines als dans, theater, literatuur en film. Componisten die de nieuwe media verkennen en een 'CD' componeren of in teamverband bijdragen aan een CD-rom.

Verwante beroepen

De componist kan meestal niet volstaan met het maken van zijn composities. Alle aspecten van de overdracht aan de uitvoerders en het vinden van wegen om tot uitvoering te komen horen bij het werk. De beroepsuitoefening van de componist raakt daarmee aan beroepen als architect, regisseur en choreograaf.

Activiteiten van de componist

6.1 ARTISTIEKE DIMENSIE

- De componist heeft een idee, een klankvoorstelling, een dwingende of een vrije opdracht
- Schetst van daaruit notenstructuren en manipuleert die, of programmeert een computer, probeert dingen uit
- Doet alles wat nodig is om tot een compositie te komen
- Formuleert eigen muzikale problemen en lost die zelf gestelde problemen vervolgens op
- Gaat zolang door totdat het compositorische idee goed is vastgelegd

6.2 THEORETISCHE DIMENSIE

- Kiest voor een stijl, bestudeert andere stijlen, praat met andere componisten over theorie, toepasbaarheid en effectiviteit van theoretische principes

- Bestudeert muzikale ontwikkelingen op uiteenlopende terreinen
- Is op zoek naar bruikbaar materiaal in vaak hele andere muziek
- Onderzoekt technologie op de bruikbaarheid om 'spelregels' te genereren
- Onderzoekt en bestudeert de (on)mogelijkheden van beoogde uitvoerders
- Is op zoek naar buitenmuzikale inspiratiebronnen in andere kunst disciplines of culturen
- Schrijft toelichtingen en verantwoordingen voor gemaakte keuzes
- Past kennis van instrumenteren toe
- Hanteert theorie als middel niet als doel

6.3 TECHNISCHE DIMENSIE

- Heeft een grote vaardigheid in het voor uitvoerende musici zo duidelijk mogelijk concipiëren van partituren, hetzij met de computer, hetzij met de hand of anderszins
- Repeteert met uitvoerders om een klankvoorstelling te krijgen

6.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE

- Organiseert optredens met uitvoerende musici
- Verwerft opdrachten
- Heeft kennis van de juridische aspecten en het auteursrecht en past deze toe
- Spreekt met orkest directies over de programmering van hun werk
- Vraagt subsidies aan en boort fondsen aan
- Geeft eventueel eigen partituren uit
- Is een cultureel ondernemer

6.5 ATTITUDE

De componist is analytisch, gedisciplineerd, heeft hele sterke drijfveren en een gevoel van noodzakelijkheid voor het componeren, heeft een sterke missie en overtuigingskracht en is resultaatgericht in opdrachtsituaties. De componist kan nuchtere realiteitszin combineren met ongebreidelde fantasie en inspiratie in het werken, zowel in de creatieve fase als bij de realisatie van uitvoeringen, alsook in het contact met opdrachtgevers en uitvoerders.

Verschillende terreinen kort aangestipt

Autonome muziek

Deze muziek wordt geschreven vanuit het 'l'art pour l'art' principe en is niet ondergeschikt aan bijvoorbeeld een andere discipline. De componist heeft een grote mate van vrijheid; bepaalt zelf vorm en inhoud en kiest de uitvoerenden.

Toegepaste muziek

Deze muziek wordt niet geschreven 'om zichzelf', maar is dienstbaar aan iets anders, zoals bijvoorbeeld het geval is bij filmmuziek, theatermuziek, muziek voor dans, jubilea, kerkmuziek, muziek voor de audiovisuele branche, muziek voor de vrijetijdsmarkt.

De werkgever, welke ook een kunstenaar van een andere discipline kan zijn, speelt een belangrijke rol en de te componeren muziek moet functioneel zijn. Het artistieke element is dienstbaar aan de toepassing van de muziek. Het ambachtelijke speelt een belangrijke rol. De componist kiest bij toegepaste muziek niet zelf vorm en inhoud en de beoogde spelers, maar doet dit in overleg met de opdrachtgever.

Composer-performer

De compositie is onlosmakelijk verbonden met de componist als bijzonder uitvoerder. Het werk kan niet door iemand anders op dezelfde manier worden uitgevoerd. De muziek ontstaat voor een deel door instant composing, waarbij er sprake is van een glijdende schaal van heel traditioneel naar heel vrij. Het betreft bepaalde vormen van Jazz en improvisatie, Pop, Live elektronica, Synthetische klanken, Interfaces. In de etnische- of wereldmuziek is er bijna altijd sprake van een combinatie van performer en componist. Uitsluitend componeren komt buiten de westerse traditie vrijwel nergens voor.

Gebruik andere media

Alles wat mogelijk is gebeurt. Met enige overdrijving kan gesteld worden dat elk verschijnsel dat geluid maakt inzet, middel of bron kan zijn voor composities, ontwerpen. De technisch, technologische ontwikkelingen, de radio, de televisie, de langspeelplaat, CD, CD-rom, diverse tape-soorten al deze 'media' of 'middelen' worden verkend en gebruikt door componisten. Er bestaat een vrijwel onuitputtelijk terrein van experimenten, toepassingen, nieuwe uitvindingen, dwarsverbindingen en samenwerkingsverbanden. Er ontstaan vele nieuwe vormen van productieprocessen. Componisten verwerven kennis op het gebied van software, synthesesetechnieken,

opnametechnieken, formuleren technische problemen, lossen technische problemen op en bevinden zich regelmatig op nieuwe en nog te ontginnen terreinen tussen traditionele kunstdisciplines en media.

7 Beroepsprofiel 'uitvoeren'

Bij het uitvoeren bespeelt de musicus een instrument, of zingt, of bedient apparatuur. De musicus geeft een persoonlijk gekleurde interpretatie. Uitvoeren is het herscheppen van de muziek.

De 'taal', die gebruikt wordt in composities, kan ongelooflijk complex zijn en de uitvoerder tot het uiterste van de virtuositeit en instrumentbeheersing brengen. De 'taal' kan ook relatief eenvoudig zijn met een rauwe of directe zeggingskracht. Elke muzieksoort bestaat uit een complete 'taal' die gaat over vorm, inhoud, melodie, zinsbouw, ritmiek, frasering, techniek etc.

Uitvoeren gebeurt veel op podia. Er is een sterk ambachtelijke en fysieke component. Uitvoeren van muziek kan alleen, maar gebeurt meestal samen. Ensemblespel is essentieel.

Kernbegrippen als bezieling, virtuositeit, intuïtie, interpretatie en podiumuitstraling zijn criteria voor succesvol functioneren.

Er is een actieve wisselwerking tussen spelen en onderzoeken. Het beproeven en verwerpen. Er zijn steeds minder vaststaande concepten. Opvatting en visie, met een sterk fundament in musicologisch onderzoek, zijn daarom belangrijk.

Essentiële activiteiten bij uitvoeren

7.1 ARTISTIEKE DIMENSIE

- Interpreteert, herschept en brengt ten gehore, legt een relatie tussen de persoonlijke interpretatie en de gekende of vermeende bedoelingen van de componist
- Brengt met instrument/stem als middel een persoonlijke synthese tot stand met de partituur.
- Stemt die persoonlijke inzet af op en in wisselwerking met anderen
- Ontlokt of geeft aan luisteraars bepaalde affectieve ervaringen
- Communiceert bij instrumentale muziek zonder woorden en geeft bij gezongen tekst zowel de muziek als de tekst een extra dimensie

7.2 THEORETISCHE DIMENSIE

- Zet de relevante kennis van theorie in en onderzoekt nieuwe nog onbekende theorie
- Onderzoekt kennisgebieden om tot een interpretatie te komen
- Zoekt informatie over context waarin muziekstukken thuishoren of zijn ontstaan
- Praat daarvoor zo nodig met de componist over de bedoelingen

- Of onderzoekt wat de bedoelingen waren van een niet meer levende componist ten aanzien van zijn werken en de tijdgeest om tot interpretatie te komen

7.3 TECHNISCHE DIMENSIE

- Zet technische dimensie met stem/instrument in
- Speelt zo goed als foutloos en virtuoos op het vereiste niveau
- Maakt gebruik van specifieke technieken
- Bespreekt techniek en stemt af met collegae
- Vindt zelf technische oplossingen voor problematische aspecten in een compositie
- Studeert de uit te voeren werken in door gedisciplineerde zelfstudie
- Traint continu fysieke en mentale conditie ten behoeve van het op peil houden en verbeteren van zijn niveau

7.4 MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE

- Auditeert
- Treedt wervend naar buiten met eigen kunnen en producten (ook door middel van programma's, CD's, brochures)
- Houdt zichzelf op de hoogte van nieuwsfeiten in zijn vakgebied
- 'Plant' uitvoeringen, repetities, repetitieproces
- Werft geld, vraagt aan, onderzoekt mogelijkheden tot sponsoring
- Onderhoudt contactennetwerk van speelplekken, invloedrijke 'fans' en legt vruchtbare muzikale contacten voor toekomstige projecten
- Is, kortom, een cultureel ondernemer

7.5 ATTITUDE

Heeft een grote fascinatie voor de fysieke beheersing van een instrument/de stem. Heeft een groot doorzettingsvermogen in het overwinnen van moeilijkheden. Maakt specifieke persoonlijkheidskenmerken als extravert, schuchter, brutaal, emotioneel of vergelijkbare tijdelijke stemmingen ondergeschikt aan de gewenste uitdrukking van het betreffende muziekstuk. Is in staat om onder grote spanning optimaal te presteren zoals dat bij topsporters het geval is. Is sociaal-communicatief in staat om zowel individueel te schitteren en ruimte op te eisen als veelvuldig heel dicht 'op andere musici zittend' het werk in gezamenlijkheid te verrichten. Heeft 'podium-personality' en 'presenteert' het instrument of de stem, draagt muziek over aan luisteraars,

wetend hoe de aandacht van luisteraars getrokken en vastgehouden moet worden. Draagt in het algemeen zijn vak met passie uit.

Een paar specifieke vormen van uitvoering nader benoemd

Solist

Een bijzonder talent; authenticiteit en persoonlijke interpretatie zijn sleutelwoorden bij de solist.

De solist weet te appelleren aan een bepaalde smaak of creëert juist totaal nieuwe visies. De solist is technisch superieur. De solist weet (eenmalige) kansen te benutten, toont initiatief, durft op mensen af te stappen, weet zich als eenling staande te houden, is betrokken en gemotiveerd en heeft goede communicatieve eigenschappen. Is in hoge mate stressbestendig en kan altijd optimaal presteren tijdens optredens.

Een solist heeft blijvend hoge ambities om zijn talent te ontwikkelen, te tonen en te exploreren. Daarvoor moet hij of zij zich in de loop van de tijd muzikaal weten te verbreden, door bijvoorbeeld kamermuziek te gaan spelen, maar hij of zij zal ook meer kennis op moeten doen, bijvoorbeeld over andere instrumenten, genres en cultuur in brede zin. Een solist moet in staat zijn om kritisch naar zichzelf en andere uitvoerende musici te luisteren en zijn of haar positie te bepalen ten opzichte van andere musici. De zinsnede ' reeds op jeugdige leeftijd' is kenmerkend voor menig solisten-cv. Dat betekent overigens dat een solist vaak al jong van een conservatorium komt, en daarna nog jaren bezig is om het volledige potentieel van zijn/haar kunnen tot ontplooiing te brengen. Bijna altijd onder begeleiding van een internationaal gerenommeerd pedagoog/musicus.

Dirigent

Ook dirigenten kunnen in bepaald opzicht worden beschouwd als solist, maar nemen in het muziekleven een *Sonderstellung* in: een dirigent is de enige musicus die niet direct zelf met een instrument op het podium staat, maar leiding geeft aan andere musici. Een dirigent moet zijn interpretatie van een muziekstuk anders dan andere musici verbaal en non-verbaal, maar zonder instrument, overtuigend kunnen overdragen. In tegenstelling tot instrumentalisten kunnen zij nog op latere leeftijd aan een carrière als dirigent beginnen en hebben een achtergrond als instrumentalist, wat noodzakelijk is om de interpretatie te kunnen overdragen. Hij moet weten wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn van de musici die hij leidt.

Dirigenten kunnen goed plannen en door time-management van het repetitieproces in korte tijd een maximaal rendement halen. Leiderschap kunnen uitoefenen is belangrijk.

Ensembleleider, bandleider, ensemblemusicus

Naast bovenstaande beschrijving van de dirigent, zijn er ook muzikale leiders die min of meer tot dezelfde familie behoren, zoals een ensembleleider, ensemblemusicus en bandleider. Afhankelijk van de variant komen, in meer of mindere mate, de kenmerken van de dirigent ook bij deze beroepen voor.

Orkestmusicus, ensembles, big-band, koor

De orkestmusicus beheerst uitstekend het prima vista-spel. Kan zich schikken in een hiërarchie en is flexibel in het aanpassen van de eigen artistieke visie c.q. speelwijze bij wisselende dirigenten; of beter, weet zich te identificeren met de artistieke visie van de dirigent. Voor concertmeester en groepsaanvoerders: kan bemiddelen, als spil fungeren, diplomatiek optreden en leiding geven, is communicatief ingesteld. De orkest- en ensemblemusicici moeten zorgen dat ze blijven functioneren in de microsamenleving van het ensemble.

Afhankelijk van de schaal en het repertoire is nog het volgende te constateren:

1. Klein ensemble, solist en kamermuziek is artistiek op de voorgrond treden, nieuwe interpretaties, technisch superieur, maatschappelijk doortastend.
2. Grotere vormen, orkest, ensemble, big band, vaak minder variatie, minder ruimte voor interpretatie, grotere rechtszekerheid, meer het karakter van werkgever-werknemerrelatie.

Begeleider

De taak van de begeleider is vaak zowel artistiek als pedagogisch. De titel 'begeleider' is misleidend en suggereert teveel een dienende rol. Er bestaat de begeleider van de solist in recitals, de correpetitor van operazangers, de begeleider van dansrepetities en operarepetities en correpetitor van conservatoriumstudenten. De begeleider past verschillende artistieke visies makkelijk toe, afhankelijk van de specifieke solist c.q. dirigent, is uitstekend op de hoogte van stilistische kenmerken van de muziek die hij begeleidt.

Weet grote lijnen uit orkestpartijen te halen (bij orkest-, opera-, en dansrepetitors), kan gemakkelijk van blad lezen en transponeren (bij zangers) en improviseren (bij dans).

8 Beroepsprofiel 'doceren'

Onderscheid docerend musicus en schoolmusicus²

Doceren van muziek vindt plaats in twee van oudsher zeer duidelijk van elkaar te onderscheiden praktijken. De docerend musicus leert de leerling te musiceren op instrument of met de stem in een privé-praktijk of in een muziekschool. De schoolmusicus verzorgt over het algemeen de introductie in het vak muziek in het algemene onderwijs.

De docerend musicus die het bespelen van een instrument of het zingen overdraagt wordt geacht zelf ook uitvoerend musicus te zijn, of het niveau van een uitvoerend musicus te hebben.

Voor de schoolmusicus geldt dat minder. De schoolmusicus daarentegen wordt geconfronteerd met een ver uitgewerkt pakket van eisen zoals dat in 'onderwijs' geformuleerd wordt. De schoolmusicus is veelvuldig bezig de expliciet bestaande en de te verwezenlijken 'algemene doelen' te vertalen naar de binnen zijn lessen te realiseren vakdoelen.

Opwaardering doceren in relatie tot uitvoeren

Wat we waarnemen is dat er een belangrijke tendens is om het aspect 'doceren' en 'overdragen' op te waarderen en op een gelijk niveau te behandelen als dat van uitvoeren en scheppen. Die tendens is er zowel in de beroepspraktijk als in de opleidingen.

Grensoverschrijden

Andere tendens is dat de strikte scheiding in werkgebieden van docerende musici en schoolmusici frequent in beide richtingen met succes en enthousiasme overschreden wordt. Schoolmusici die AMV geven op de muziekschool, of methodes ontwikkelen, en musici die in de klas terecht komen voor bijvoorbeeld instrumentaal aanvangsonderwijs. Als deze tendens van meer docerende musici in het aanvangsonderwijs doorzet, zal er op termijn een discussie over de daar thans niet op aansluitende bevoegdheidsregeling gevoerd moeten worden.

² De naamgeving van de docerende musici is historisch gegroeid tot de bekende termen schoolmusicus en docerend musicus. Men moet weten wat het betekent om die namen te begrijpen. Een veel duidelijkere benaming, dichter bij praktijk en feitelijke profielen aansluitend, zou zijn docent regulier onderwijs en docent instrumentaal/vocaal. In dit stuk wordt om verwarring te voorkomen verder van de oude namen gebruik gemaakt.

Parallellen docerend musicus en schoolmusicus

Veelvuldig wordt erop gewezen dat de activiteiten en kwaliteiten die een docerend musicus met betrekking tot het doceren inzet veel parallellen vertonen met die van een schoolmusicus. De muzikale inhoud van wat wordt overgedragen is verschillend, de principes en werkwijzen gericht op overdracht en dergelijke lopen een stuk parallel.

Topzware kwalificaties

Omdat een docerend musicus zelf geacht wordt ook uitvoerend musicus te zijn, ontstaat er een spanningsveld bij het opwaarderen van de docerende kwalificaties.

"Dat zou mooi zijn, al die extra eisen, maar is dat menselijkerwijs allemaal nog haalbaar?"

Indeling van dit hoofdstuk

Er is van docerende musici op deze plek alleen aangegeven wat de docerende activiteiten zijn. Wat ze als uitvoerend musicus voor activiteiten ontplooiën staat uiteraard hiervoor, bij 'uitvoeren'. De gemengde beroepspraktijk van uitvoeren/doceren is een combinatie van dit met het vorige hoofdstuk.

Voor de schoolmusicus wordt een 'volledig' profiel gepresenteerd.

N.B. Deze inventarisatie moet niet verward worden met de inrichting van het bestel en de verhouding tussen de eventuele opleidingen schoolmuziek en die van docerende musici.

Wat het profiel en de startkwalificaties van docerende musici betreft moet nog opgemerkt worden dat overal waar instelling, collegae en dergelijke genoemd worden dat voor de zelfstandige privé-docent minder aan de orde hoeft te zijn.

8.1 ACTIVITEITEN 'DOCEREN' BIJ 'DOCEREND MUSICUS'

8.1.1 Artistieke dimensie

De docerend musicus:

- hanteert een visie op de rol en functie van muziek binnen de kunsteducatie
- formuleert een eigen visie op onderwijs in muziek, en kunst en cultuur
- creëert binnen de leeromgeving een kunstzinnig klimaat
- organiseert en inspireert het leerproces van de leerling
- begeleidt leerlingen bij eigen muzikaal onderzoek
- legt relaties tussen productieve en receptieve activiteiten van leerlingen

8.1.2 Theoretische dimensie

De docerend musicus:

- volgt ontwikkelingen op het gebied van muziek, en van kunst en cultuur
- houdt onderwijskundige en didactische kennis bij
- past actuele ontwikkelingen en inzichten in de muziekwereld en de muziekpedagogiek toe in de onderwijspraktijk

8.1.3 Vaktechnische en onderwijskundige/didactische/(ped)agogische dimensie

De docerend musicus:

- formuleert doelen voor lessen en lescycli
- maakt keuzes met betrekking tot de lesmethodes
- stelt leerplannen en lesprogramma's op en stemt deze af met collegae
- voert onderwijs uit, rekening houdend met kenmerken van leerlingen (o.a. leeftijd, niveau, belangstelling, verschillen in maatschappelijke en culturele achtergrond)
- begeleidt leerlingen om eigen muzikaal leerproces zelf (mede) te sturen
- onderkent gedrags- en leerproblemen van leerlingen
- begeleidt leerlingen bij presentatie eigen werk
- toetst studievoortgang van leerlingen
- reflecteert kritisch op eigen didactisch handelen
- geeft zowel individueel les, als in groepsverband

8.1.4 Maatschappelijke dimensie

De docerend musicus:

- organiseert en neemt deel aan verschillende vormen van overleg zowel binnen de instelling als met andere belanghebbenden (zoals ouders, scholen, collegae)
- signaleert eigen bij- en nascholingsbehoeften en neemt deel aan bij- en nascholing
- functioneert als 'ondernemer' in de buitenschoolse kunsteducatie (verkent potentiële werkvelden; vertaalt klantvragen in educatieve activiteiten/projecten e.d.; draagt bij aan de verwezenlijking ervan op inhoudelijk en zakelijk/organisatorisch gebied)

8.1.5 Attitude

De docerend musicus is geïnteresseerd in ontwikkelingen en visies op leren. Hij heeft een sterke drijfveer om zijn passie muziek over te dragen en een inspirerende artistieke muzikale omgeving te scheppen in de les waar de verschillende elementen van overdracht in een natuurlijk groeiproces plaats kunnen vinden. Elke docent muziek instrumentaal/vocaal is een ambassadeur voor het overdragen van muziek op een jongere generatie. En in toenemende mate ook steeds meer een oudere generatie.

8.2 BEROEPSPROFIEL DOCENT SCHOOLMUZIEK

8.2.1 Definitie

De docent schoolmuziek verzorgt binnen de verschillende onderwijssectoren (en/of de buitenschoolse kunsteducatie/amateurkunst) onderwijs in de praktijk en theorie van de muziek alsmede onderwijs in de kunst en cultuur in het algemeen.

Het werkgebied van de docent strekt zich uit over de volgende sectoren:

- Primair Onderwijs (PO)
- Voortgezet Onderwijs (VO)
- Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie (BVE)
- Hoger Beroepsonderwijs (HBO)
- Buitenschoolse kunsteducatie en amateurkunst

In dit profiel wordt de therapeutische en orthopedagogische kunstbeoefening buiten beschouwing gelaten omdat in deze situaties geen sprake is van kunstbeoefening of kunstoverdracht, maar van het hanteren van kunst en kunstzinnige middelen binnen - met name - het terrein van de gezondheidszorg.

Evenmin wordt de kunstcoördinator beschreven. Er is een afzonderlijke bevoegdheid kunstcoördinator, die gerealiseerd kan worden middels een zogenoemde CKV-1 omscholingscursus. Als voorwaarden voor toelating tot deze cursus gelden dat de cursist werkzaam is binnen het Voortgezet Onderwijs en over de bevoegdheid in een van de kunstvakken beschikt, dan wel eerstegraads bevoegd is voor de vakken Nederlands, één van de moderne vreemde talen of de klassieke talen.

Omdat de functie van consulent typisch een doorgroeifunctie betreft wordt deze niet in het profiel opgenomen. Wel is de startkwalificatie zodanig beschreven dat deze de doorgroeicompetentie tot consulent in zich heeft.

8.2.2 *Wettelijk kader:*

- Wetgeving PO/VO
- WHW (Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek)
- WEB (Wet Educatie en Beroepsonderwijs)
- Bevoegdheidsregelingen
- Erkenningenregeling eerstelijns (inspectie kv/ak)
- Erkenningenregeling tweedelijns (inspectie kv/ak)
- Benoembaarheidseisen

8.2.3 *Activiteiten*

De docent schoolmuziek:

- initieert, ontwerpt, verzorgt en evalueert onderwijs op het gebied van muziek en culturele en kunstzinnige vorming vanuit een kunstvakgerichte pedagogische en didactische visie (kunstpedagogische visie)
- gaat daarbij uit van de algemene doelen en de kerndoelen/eindtermen van de betreffende onderwijssector/fase dan wel van de doelen van de instellingen voor kunstzinnige vorming of amateurkunst

8.2.4 *Verantwoording beroepsprofielen docenten*

De beroepsprofielen van docenten in de kunstvakken zijn verdeeld in vier dimensies. Deze indeling is ontleend aan de vereisten voor professioneel kunstenaarsschap zoals weergegeven in het *Visitatierapport beeldende kunst en vormgeving* (1996). Daarbij wordt onderscheid gemaakt in een artistieke dimensie, een vaktechnische dimensie, een theoretische dimensie en een maatschappelijke dimensie.

Bij de docent kan men naast activiteiten gericht op het beoefenen van de eigen kunstdiscipline uiteraard de onderwijs/educatie gerichte activiteiten onderscheiden. Bij die op het *onderwijs/educatie* gerichte activiteiten zijn de vier genoemde dimensies als volgt toegepast.

De eerste dimensie betreft de 'vertaling' van het artistieke in overdrachtssituaties; de vaktechnische activiteiten zijn opgevat als de (vak)didactische, (ped)agogische en

onderwijskundige activiteiten in brede zin (inclusief het beheren van een vaklokaal/instrumentarium e.d.). De theoretische dimensie heeft betrekking op het bijhouden van vaktheorie, onderwijskundige theorie etc., en de maatschappelijke dimensie op contactuele vaardigheden, extern functioneren van de docent, maar ook op maatschappelijke vorming van de leerlingen en deelnemers.

Uitgangspunt bij de formulering van het beroepsprofiel van de docent schoolmuziek is de *binnenschoolse kunsteducatie*. Daarbij is geen nadere uitsplitsing gemaakt naar onderwijssoort, maar is getracht het gemeenschappelijke te beschrijven door formuleringen als "gaat daarbij uit van de algemene doelen en de kerndoelen/eindtermen van de betreffende onderwijssector/fase' of "voert onderwijs uit rekening houdend met kenmerken van leerlingen (o.a. leeftijd, niveau, verschillen in sociale en culturele achtergrond). Per schoolsoort zullen de beroepsactiviteiten een andere invulling krijgen.

8.2.5 Artistieke dimensie

De docent schoolmuziek:

- musiceert (vocaal en/of instrumentaal)
- beluistert, interpreteert en analyseert muziek
- reflecteert op eigen muzikale activiteiten (productief en receptief)
- draagt zijn fascinatie voor muziek en kunst en cultuur over aan leerlingen, collega's en schoolleiding (leiding van de instelling)
- hanteert een visie op de rol van kunsten in het onderwijs
- hanteert een visie op onderwijs in de muziek
- creëert binnen de leeromgeving een kunstzinnig klimaat
- organiseert en inspireert het leerproces van de leerling
- stimuleert leerlingen tot technische dimensie met stem/instrument
- ontwikkelt inzicht bij leerling in samenhang tussen de diverse kunstdisciplines
- begeleidt leerlingen bij eigen onderzoek in de muziek
- legt relaties tussen productieve en receptieve activiteiten van leerlingen
- positioneert het vak muziek binnen het geheel van leeractiviteiten
- stimuleert een interculturele belangstelling

8.2.6 Theoretische dimensie

De docent schoolmuziek:

- volgt ontwikkelingen op het gebied van muziek
- volgt ontwikkelingen op het gebied van kunst en cultuur
- levert een bijdrage aan onderzoek naar de functie en betekenis van muziek met name in pedagogisch en cultuurhistorisch perspectief
- plaatst culturele ontwikkelingen (met name op het gebied van jeugdcultuur en interculturaliteit) in een maatschappelijk perspectief
- houdt cultuurhistorische en kunstfilosofische kennis bij
- houdt onderwijskundige en (vak)didactische kennis bij
- past actuele ontwikkelingen en inzichten in de muziekwereld en de muziekpedagogiek toe in de onderwijspraktijk

8.2.7 Vaktechnische en onderwijskundige/didactische/(ped)agogische dimensie

De docent schoolmuziek:

- verricht activiteiten gericht op de ontwikkeling van de eigen vocale en instrumentale vaardigheden
- verricht activiteiten op het gebied van ensemble, (koor)directie, compositie en arrangeren
- formuleert doelen voor curricula en lessen (gerelateerd aan algemene doelen en kerndoelen/eindtermen)
- maakt keuzen met betrekking tot lesmethodes
- stelt leerplannen en lesprogramma's op in samenspraak met collegae
- begeleidt leerlingen om eigen muzikaal leerproces zelf (mede) te sturen
- voert onderwijs uit rekening houdend met kenmerken van leerlingen (o.a. leeftijd, niveau, verschillen in sociale en culturele achtergrond)
- onderkent gedrags- en leerproblemen van leerlingen
- hanteert verschillende werkvormen voor klassikaal en individueel onderwijs
- maakt gebruik van nieuwe media
- raadpleegt mediatheek, internet, databanken
- beheert vaklokaal en instrumentarium
- begeleidt leerlingen bij de presentatie van hun eigen werk
- toetst studievoortgang van leerlingen en neemt examens af

8.2.8 Maatschappelijke dimensie

De docent schoolmuziek:

- onderhoudt eigen kunstzinnig/cultureel netwerk en participeert in landelijke of regionale netwerken kunst en cultuur
- draagt bij aan gemeenschappelijke en algemene vorming op intellectueel, cultureel en sociaal gebied, die als grondslag dienen voor een verdere ontwikkeling van de persoonlijkheid, voor het zinvol functioneren als lid van de samenleving en voor een verantwoorde keuze van een verdere scholing en van een beroep (ontleend aan WRR, 1986)
- participeert in uitvoering van algemene (vakoverstijgende) onderwijstaken
- organiseert en neemt deel aan verschillende vormen van overleg zowel binnen de school als met andere belanghebbenden (zoals ouders, toeleverende scholen, collegae van andere scholen, buitenschoolse instellingen)
- adviseert management op gebied van kunst en cultuur
- signaleert eigen bij- en nascholingsbehoeften en neemt deel aan bij- en nascholing
- functioneert als 'ondernemer' in de buitenschoolse kunsteducatie (verkent potentiële werkvelden, vertaalt klantvragen in educatieve activiteiten/projecten e.d; draagt bij aan de verwezenlijking ervan op inhoudelijk en zakelijk/organisatorisch gebied)

8.2.9 Attitude

De houding van de docent schoolmuziek wordt gekenmerkt door een gedrevenheid om zijn betrokkenheid bij en zijn inspiratie door de kunst over te brengen aan en te delen met anderen (de leerlingen, de deelnemers).

8.3 SPECIALISME MUZIEKTHEORETICUS

Een wat bijzondere positie binnen het hoofdberoep docerend musicus neemt de muziektheoreticus in omdat deze muziektheoretische vakken binnen het muziekvakonderwijs zelf verzorgt.

De muziektheoreticus brengt muziek in verband met theorieën over muziek en doceert deze kennis aan muziekvakstudenten. Hij tracht muziek en muzikale processen zo veel mogelijk te verklaren of inzichtelijk te maken door middel van analyse vanuit bestaande of nieuwe theorieën. Het 'verklaren' van muziek of muzikale processen is in die zin moeilijk, omdat muziek haar geheel eigen semantiek kent en niet (altijd) tot

iets 'buitenmuzikaals' te herleiden is. Voor het inzichtelijk maken van muziek is hij dus voor een groot deel aangewezen op instrumentarium ontleend aan de muziek zélf. Hij maakt daarbij veel gebruik van vergelijkende methodes. Waarom wordt er b.v. in een stuk afgeweken van een bepaalde vorm of vormprincipe en wat is de betekenis ervan; of wat zijn overeenkomsten t.a.v. de muzikale componenten in een bepaalde categorie werken. Daarnaast maakt de muziektheoreticus gebruik van andere (steun)disciplines voor zover deze een bijdrage kunnen leveren in het verduidelijken van muziek en muzikale processen.

Aanvullende aspecten bij muziektheorie

8.3.1 Artistieke dimensie

De muziektheoreticus:

- ontwikkelt nieuwe onderzoeksmethodes om muziek te analyseren
- bedenkt nieuwe formuleringen om muziek te duiden
- onderzoekt en vergelijkt verschillende soorten kennis
- formuleert syntheses, sluitende redeneringen en argumentaties
- smeedt uit uiteenlopende feiten een eigen visie
- interpreteert en stelt vaststaande interpretaties indien nodig op losse schroeven
- reageert actief en alert op tendensen en trends in het muziekleven

8.3.2 Theoretische dimensie

De muziektheoreticus:

- past verschillende theoretische inzichten toe
- put uit een grote hoeveelheid parate kennis zowel muziek-theoretisch als daarbuiten
- plaatst muziek in bredere (cultureel-)historische filosofische, sociaal-maatschappelijke, psychologisch, theologische contexten, denkt zo nodig interdisciplinair

8.3.3 Technische dimensie

De muziektheoreticus:

- weet kennis te vinden
- zet redactionele vaardigheden in
- luistert analytisch

- beheerst verschillende ‘talen’ om over muziek te spreken
- draagt kennis en inzichten over op anderen
- leest en speelt uit partituren

8.3.4 Maatschappelijke dimensie

In aanvulling op de voor alle docenten geldende activiteiten onderhoudt de muziektheoreticus contacten met zowel musici, collegawetenschappers als met muzikliefhebbers.

8.3.5 Attitude

De muziektheoreticus is een onafhankelijk denker die midden in de muziek, tussen de scheppende, uitvoerende en de docerende musici in staat. In wisselwerking met musici, publiek en collegae ontwikkelt hij/zij nieuwe visies en opvattingen. Een overtuigend en vasthoudend optreden en een zekere ijdelheid rond het eigen kunnen in combinatie met een vorsende natuur kenmerken de muziektheoreticus. De muziektheoreticus heeft een brede belangstelling zowel binnen de muziek als naar relevante aanpalende ‘wetenschappelijke’ gebieden die de context van de muziek bepalen. Heeft een natuurlijke attitude en motivatie om bestaande inzichten onderuit te halen om daarmee de grenzen van het kennisdomein te verruimen.

9 Uitgangspunten en verantwoording m.b.t. beroepsprofielen en startkwalificaties van docenten in de kunstvakken

Om tot de definiëring van de beroepen en de beschrijving van de beroepsprofielen en startkwalificaties te komen dient een aantal uitgangspunten vastgesteld te worden. Dit is van wezenlijk belang voor de te ontwikkelen kwalificatiestructuur en voor de positionering van de docentenopleidingen in de kunstvakken binnen het kunstvakonderwijs en in het stelsel van de lerarenopleidingen.

1. Het hoofdberoep van een docent in een kunstvak is het verzorgen van onderwijs in het betreffende kunstvak binnen de verschillende sectoren/fasen van het onderwijs, dan wel het geven van lessen, cursussen of het opzetten en begeleiden van projecten binnen de buitenschoolse kunsteducatie of de amateuristische kunstbeoefening.
2. In de profielen en startkwalificaties wordt de docent beschreven die volledig bevoegd is voor het binnenschoolse gebied, maar tevens de bevoegdheid heeft in

de buitenschoolse kunsteducatie en de sector van de amateuristische kunstbeoefening te werken.

3. Docenten voor de binnenschoolse kunsteducatie worden uitsluitend opgeleid (aan docentenopleidingen) binnen het kunstvakonderwijs. Aan het getuigschrift van deze opleidingen is de (volledige) eerstegraads onderwijsbevoegdheid verbonden. Deze eerstegraadsbevoegdheid is een volledige bevoegdheid omdat hiermee ook de bevoegdheid wordt verleend voor het tweedegraadsgebied en het primair onderwijs. Daarom wordt gesproken van een ongegradeerde opleiding. In dit verband worden geen eerste- en tweedegraads opleidingen meer onderscheiden. Er worden slechts docenten(opleidingen) in de kunstvakken aangeduid.

4. Afgestudeerden van deze docentenopleidingen zijn ook bevoegd voor de buitenschoolse kunsteducatie. Benoembaarheidseisen bepalen dan of genoten opleiding, opgedane praktijkervaring en bekwaamheid voldoende zijn om in een bepaald beroep werkzaam te zijn. (Niet voor alle werkzaamheden in de sector van de kunsteducatie gelden benoembaarheidseisen. Deze zijn vooral van toepassing binnen de gesubsidieerde centra voor kunsteducatie waar de erkenningsregeling geldt).

5. Binnen het muziekonderwijs aan amateurs kennen we de docent muziek instrumentaal/vocaal, de docerend musicus. Het profiel van deze docent en de startkwalificaties zijn beschreven binnen de sector muziek. De docent muziek instrumentaal/vocaal heeft geen bevoegdheid voor de binnenschoolse kunsteducatie. Dat is voorbehouden aan de docent schoolmuziek. De werkzaamheden van de docent muziek instrumentaal/vocaal spelen zich vooraf binnen een eigen privé-praktijk of binnen een muziekschool.

6. Doceren in een kunstvak, dan wel kunstactiviteiten verrichten in de buitenschoolse kunsteducatie is niet voorbehouden aan docenten met een volledige onderwijsbevoegdheid. Veel functies, werkzaamheden binnen de kunsteducatie en de amateuristische kunstbeoefening zijn voorbehouden aan docenten/kunstenaars die anderszins een kunstopleiding gevolgd hebben. Vaak gaat het hierbij om een vakspecialistische inbreng. De docent afkomstig van een docentenopleiding is veeleer de generalist met een vakspecialisatie.

7. Algemeen wordt het principe erkend dat de docent in een kunstvak zowel voor de binnenschoolse als voor de buitenschoolse kunsteducatie (inclusief de amateuristische kunstbeoefening) moet zijn gekwalificeerd. Hierop worden profielen en startkwalificaties gebaseerd. Hierbij wordt aangetekend dat een opleidingstijd van vier jaar onvoldoende is om op een adequate wijze voldoende artistieke bekwaamheid

en een startbekwaamheid voor het docentschap in een kunstvak in alle onderwijssectoren, inclusief CKV 1,2 en 3 te verwerven. De CKV-vakken vereisen immers kennis van alle kunstdisciplines en cultuurtheoretische kennis. Daarnaast behoren werkzaamheden in de buitenschoolse kunsteducatie en in de amateurkunst onlosmakelijk tot het profiel van de docent in een kunstvak. In den brede wordt de wenselijkheid onderkend van een bekwaamheid die tot een brede inzetbaarheid leidt.

10 Ontwikkelingen bij de do cerende beroepen

10.1 ALGEMENE ONTWIKKELINGEN KUNSTVAKKEN

Belangrijke ontwikkelingen ten aanzien van de binnen- en buitenschoolse kunsteducatie die gevolgen hebben voor de docentenopleidingen zijn:

- sturing door herziene kerndoelen en examenprogramma's en invoering van nieuwe kunstvakken (CKV1 en CKV2,3)
- onderwijskundige veranderingen in het voortgezet onderwijs: zelfverantwoordelijk leren en nadruk op algemene vakoverstijgende vaardigheden
- grotere nadruk op theorie en reflectie in de kunstvakken
- een tendens tot samenwerking tussen en in sommige opzichten integratie van de kunstvakken
- invloed van maatschappelijke ontwikkelingen: zoals in het gehele onderwijs een toenemende noodzaak van intercultureel onderwijs en verdere toepassing van ICT
- ontwikkelingen in de kunsten zelf en in de jeugdcultuur
- een grotere wisselwerking tussen binnen en buitenschoolse kunsteducatie
- grotere nadruk op cultureel ondernemerschap en bredere inzet van docenten in de buitenschoolse kunsteducatie

10.2 ONTWIKKELINGEN SCHOOLMUZIEK

Het niveau van het muziekonderwijs in het basisonderwijs is matig zoals bleek uit de eerste 'periodieke onderwijspeiling' muziek (Van Weerden en Veldhuijzen, 1995) en eerdere rapporten van de Inspectie basisonderwijs en de commissie muzikale vorming (1991).

Groepkrachten leggen het accent op eenvoudige vormen van muziek maken en komen veelal niet toe aan de realisering van alle kerndoelen muzikale vorming. Vrijwel uitsluitend leerlingen die buitenschoolse muzieklessen volgen leren een instrument spelen. Vakleerkrachten muziek komen bij een beperkt aantal basisscholen voor.

Daarnaast bieden muziekconsulenten van steunfunctieinstellingen ondersteuning en wordt een deel van de muziekscholen door de financierende overheden gedwongen hun beleid op onderwijs te richten.

In voortgezet onderwijs vormen de zeer uiteenlopende niveaus van de muzikale vaardigheden van leerlingen van oudsher een probleem. Toch wordt door de nieuw ontwikkelde methoden in de basisvorming veel meer gemusiceerd dan voorheen, bijvoorbeeld door speelstukken bestaande uit meerdere partijen op verschillende niveaus. In de nieuwe methodes wordt veelal onderscheid gemaakt tussen vbo/mavo en havo/vwo. Voor de Tweede fase geldt voor muziek net als voor de andere kunstvakken dat door de invoering van CKV1 en CKV2,3 de onderwijsinhoud, de werkvormen en de examinering aanzienlijk veranderen in vergelijking met de huidige situatie.

Deel 2 Startkwalificaties

1 Inleiding

'Startkwalificaties' vormen een opsomming van datgene dat de beginnend musicus aan kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen in huis moet hebben om in de professionele beroepspraktijk te kunnen beginnen. Startkwalificaties markeren de toegang tot de beroepspraktijk en fungeren derhalve als richtpunten voor het te ontwikkelen kunstvakonderwijs in opleidingen, curricula en eindtermen.

In het verlengde van de voorgaande beroepsprofielen zijn in dit gedeelte deze startkwalificaties bijeen gebracht. Dit tweede gedeelte moet echter in samenhang met het eerste bekeken worden. Ook in de profielen worden al veel eisen 'zichtbaar'. Dit tweede gedeelte sluit daarop aan.

Als basis voor de startkwalificaties van de docent van een kunstvak zijn gebruikt de beroepsprofielen van de docenten kunstvakken, de 'startbekwaamheden leraar primair onderwijs' (Ontwikkelgroep SLO/ VSLPC 1997), het concept 'startbekwaamheden leraar secundair onderwijs' (Ontwikkelgroep CINOP/VSLPC, 1997), de 'Uitwerking startkwalificaties docenten kunstvakken' (Netwerk Kunstvakdocentenopleidingen van de HBO-Raad (1998)) en de 'Handreikingen voor instellingscurricula tweedegraads opleidingen: beeldende vorming' (PmL, 1998).

Lerarenopleidingen zullen hun opleidingsprogramma moeten afstemmen op de van overheidswege vast te stellen startbekwaamheden leraar secundair onderwijs. Dat geldt ook voor de kunstvakdocentenopleidingen.

Uit een vergelijking van genoemde bronnen blijkt dat alle startbekwaamheden de volgende zes *taakgebieden* omvatten:

- Vakinhoud (en inhouden aangrenzende vakken)/vakdidactiek (en vakoverstijging/vakkenintegratie)
- Algemene didactiek, onderwijskunde en pedagogiek
- School(instelling), (school)team en (school)organisatie
- Relatie onderwijs/vak-maatschappij, relaties met buitenschoolse instellingen en groepen
- Vernieuwingsgerichtheid/doorgroeicompententie
- Essentieel voor het docentschap in de kunstvakken is bovendien het bezit van voldoende artistieke kwalificaties in de betreffende kunstdiscipline

In de startkwalificaties van het Netwerk Kunstvakdocentenopleidingen van de HBO-Raad worden artistieke kwalificaties beschreven onder de noemer 'professioneel-artistieke attitude'.

De door het Netwerk genoemde 'kunst(ped)agogische attitude' valt grotendeels in de taakgebieden 'vakinhoud/vakdidactiek' en 'algemene didactiek, onderwijskunde en pedagogiek'. De door het Netwerk genoemde 'vakoverstijgende attitude' valt grotendeels in de taakgebieden school(instelling)/team en organisatie en de relatie onderwijs/vak-maatschappij en relaties met buitenschoolse instellingen en groepen. Tevens gaat het om kennis van de samenhang tussen de verschillende kunstvakken en de samenhang tussen kunstvakken met andere leergebieden.

De 'professionele innovatiegerichte, onderzoekende attitude' komt overeen met het taakgebied 'vernieuwingsgerichtheid/ doorgroeicompetentie'.

De startbekwaamheden in de totaal zes taakgebieden worden hieronder nader uitgewerkt. De algemene startkwalificaties zijn overgenomen van de startbekwaamheden leraar primair en secundair onderwijs. De 'grondslag van het beginnend docentschap in een kunstvak' beschrijft de kern van de startkwalificaties en is vergelijkbaar met het door het Netwerk geformuleerde profiel van de docent in een kunstvak.

Startkwalificaties voor de buitenschoolse kunsteducatie komen deels overeen met de startkwalificaties voor de binnenschoolse kunsteducatie, maar termen als schoolorganisatie e.d. moet dan worden gelezen als instelling voor kunstzinnige vormingcentrum. Voor de buitenschoolse kunsteducatie zijn daarnaast aanvullingen nodig.

Om de startkwalificaties te kunnen ordenen is een format gebruikt dat vier onderdelen kent.

Kennis

Dit betekent dat er sprake is van feitelijk aanwezige kennis op een bepaald gebied. De meeste kwalificaties onder 'kennis' kunnen dan ook indien nodig hard getoetst worden. Men weet het wel of niet.

Muziek maken vraagt redelijk veel feitelijke kennis. Van de muzikale taal, de noten, de ritmes, de vormen, de samenklanken, de geschiedenis, de tradities, de stijlen enzovoort. Er zijn verschillende inhouden die bij verschillende muzieksoorten horen. Over een onderling samenhangend geheel aan feitelijke kennis moet iedere musicus kunnen beschikken.

Inzicht

Dit gaat vaak over het kunnen leggen van verbanden, gevoel hebben voor de context, verhoudingen, het kunnen duiden of interpreteren van betekenis en bedoelingen. Het hebben van inzicht varieert van het gevleugelde begrip 'muzikaal inzicht' tot de inzichten in de samenleving, de rol van muziek, de verhoudingen tot de medemens enzovoort.

Inzicht is buitengewoon belangrijk om zelfstandig verder te komen, zelf te kunnen leren. Het toetsen van inzicht is moeilijker dan dat van kennis.

Vaardigheden

De meest in het oog lopende vaardigheid bij musiceren is natuurlijk het musiceren zelf. Een gecompliceerde ambachtelijke bezigheid die veel vergt van de fysieke, mentale beheersing in combinatie met het artistiek vermogen. Een goed musicus moet goed kunnen spelen. Dat staat vooraan en loopt als een rode draad door het leven van de meeste musici.

Die ambachtelijke en vaak superieure vaardigheid is dermate opvallend en dominant dat het zicht op een groot aantal andere vaardigheden die er nodig zijn erdoor wordt belemmerd. Er is zowel van de kant van de student, als de docent, als van het publiek enige extra aandacht nodig voor wat er allemaal om dat spelen heen zit. Ook daar pogen deze startkwalificaties een aanzet toe te zijn.

Ambachtelijke vaardigheden zijn goed vast te stellen. Een auditie achter een gordijn is voor een kundige commissie voldoende om het kaf van het koren te scheiden. Een beroerde partituur is voor een kenner in één oogopslag te herkennen als een beroerde partituur. Ook de vraag of iemand les kan geven of niet is wel te beantwoorden. De sterkwalificaties in dit deel zijn genuanceerder dan deze voorbeelden want proberen in deelaspecten te beschrijven wat 'goed spelen', 'goede partituren' en 'goed doceren' nu eigenlijk inhoud. Want in die ontrafeling liggen de aanknopingspunten voor het onderwijs, het leren.

Attitude

Wat steeds vaker wordt waargenomen is dat de wil en het doorzettingsvermogen langzamerhand minstens zo belangrijk beginnen te worden als het talent. Dat is interessant. Want kunstenaars worden altijd geassocieerd met talent. Je hebt het of je hebt het niet. Onderzoek wijst overigens uit dat het 'wat men van huis uit heeft meegekregen' een belangrijke rol speelt bij het 'hebben van talent'. Muziekorganisator

Walter Maas had als vaste uitspraak 'was man will, das kann man'. Veel van de startkwalificaties genoteerd onder attitude gaan over dat zelf verwerven, de nieuwgierigheid, de open attitude, de drang tot, enzovoort.

De sleutelkwalificatie die voorafgaand aan alle kwalificaties genoemd kan worden luidt: de beginnend musicus moet het vermogen en de wil hebben zich verder te ontwikkelen, zijn vermogens te ontplooiën, en in te spelen op de reële verwachtingen die het beroepsveld mag hebben.

De genoemde rubrieken kennis, inzicht, vaardigheden en houdingen staan niet los van elkaar. Voor het zinvol gebruik van kennis, is een bepaald inzicht, een bepaalde vaardigheid en houding nodig. Zo is bijvoorbeeld losse feitenkennis niet of weinig functioneel als er geen inzicht bestaat in de onderlinge verbanden, en als dat inzicht wel bestaat, de vaardigheid niet aanwezig is om de kennis toe te passen in verschillende contexten.

Omgekeerd is een bepaalde vaardigheid, bijvoorbeeld een hoge technische vaardigheid op een instrument, weinig zinvol als die op zichzelf staat en geen of weinig kennis en inzicht aanwezig is ten aanzien van de artistieke context waardoor de techniek niet functioneel wordt gebruikt. *Daarom dienen de kwalificaties in onderling verband te worden gelezen*

N.B. Overal waar 'instrument' staat moet, indien van toepassing, 'stem' gelezen worden.

2 Indeling

Dit tweede deel volgt dezelfde indeling als de profielen.

Eerst wordt opgeschreven wat algemeen geëist wordt van alle musici. Dan komen de aanvullende eisen voor respectievelijk het uitvoeren, het scheppen en het doceren.

Het gegeven van een vrijwel geheel gemengde beroepspraktijk betekent dat de profielen van uitvoeren, scheppen en doceren eigenlijk profielcomponenten van een daaruit samen te stellen gemengd beroepsprofiel betreffen.

Onder de hoofdstukken uitvoeren, scheppen en doceren wordt voorts kort ingegaan op de meest voorkomende vormen.

Een oriëntatie op verschillende muzieksoorten komt meteen na de algemene kwalificaties voor elke musicus. In elk van die muzieksoorten van scheppen, uitvoeren en doceren.

3 Algemene startkwalificaties van alle musici

3.1 KENNIS

Elk beginnend musicus beschikt over een ruim reservoir van feitelijke kennis betreffende:

- de muzikale parameters en componenten³ en functies die ze vervullen
- genres, stijlen en tradities
- de opvattingen over de uiteenlopende wijzen waarop muziek beschouwd kan worden
- relevante technologie
- de principes die aan technisch-instrumentale vaardigheden ten grondslag liggen
- hoe creatieve vaardigheden en vermogens zowel ten aanzien van de individuele ontwikkeling, als het maatschappelijk uitdragen, maximaal tot emplooi kunnen komen
- de maatschappij in het algemeen en het artistieke veld in het bijzonder voor zover nodig om zijn muzikale missie te kunnen uitdragen
- de actuele ontwikkelingen binnen de kunsten nationaal en internationaal in het bijzonder binnen de muziek
- heeft brede kennis van informatiebronnen nationaal en internationaal op het gebied van de kunsten in het algemeen en de muziek in het bijzonder
- zakelijke aangelegenheden als boekhouding en rechten van auteurs en uitvoerenden

3.2 INZICHT

Elke beginnend musicus heeft inzicht in:

- het wezen van de muziek en de diverse rollen en betekenissen ervan
- de context, de onderlinge verbanden, de waardering, van afzonderlijke feiten
- wat innovatief is en wat 'meer van hetzelfde'
- veranderingsprocessen binnen zijn werkveld
- verschillende groepsdynamieken
- het lichamelijk functioneren t.o.v. het gebruik van het instrument
- waar de individuele artistieke vaardigheden en vermogens muzikaal/artistiek gezien het best tot ontplooiing kunnen komen

³muzikale parameters: hoogte, duur, sterkte, timbre; muzikale componenten: melodie, samenklank, beweging, articulatie, structuur, dynamiek, klankkleur

3.3 VAARDIGHEDEN

Elk beginnend musicus:

- kan een gedifferentieerd gehoor inzetten en weet dit functioneel te gebruiken t.a.v. de muzikale beeldvorming, en controle van het klinkend resultaat, stijlduidingen en verschillende interpretatievormen
- heeft ambachtelijke technische vaardigheid op het instrument en in het functioneel gebruik ervan, *al naar verhouding tot de doelstelling, werkomgeving en muzikaal/artistische context*⁴ waarin de techniek gebruikt wordt

3.4 ATTITUDE

Elk beginnend musicus:

- draagt zijn muzikale missie maatschappelijk uit
- is tot op zekere hoogte zelf cultureel ondernemend of schakelt culturele ondernemers in is derhalve innovatief ingesteld durft daarbij tot op zekere hoogte financiële risico's te nemen die nodig zijn
- is flexibel en heeft geen moeite met werkrelaties in teamverband

De bekendste muzieksoorten uitgedrukt in relevante/ kwalificerende aspecten

Klassiek

- Kennis van de klassieke muziekliteratuur in muziekhistorische context.
- Kennis van de verschillende interpretaties van muziek.
- Ruim inzicht in de ontwikkelingsgang van de canon van de klassieke muziekliteratuur.
- De bedoelingen van de componist juist op het instrument kunnen vertolken.
- Een zoekende houding naar onderlinge verhoudingen van stijlen en stromingen.

Oud

- Ruime kennis van historische instrumentenbouw en ontwikkelingen daarbinnen t.a.v. het eigen instrument.

⁴Voor een solist bijvoorbeeld is de muzikaal/artistische context een andere dan voor een docent op een muziekschool.

- Gedetailleerde kennis van stijlen en stijlfiguren.
- Inzicht in muzikaal-historische contexten om van hieruit de beste interpretatie af te leiden.
- De houding onderzoekend bezig te zijn in historische bronnen of vanuit de bouw van het instrument om zo authentiek mogelijk te spelen.

Hedendaags

- Ruime kennis van hedendaagse muziek in soorten stijlen, stromingen en genres.
- Inzicht in de plaats die moderne of nieuwe stukken innemen in de canon van de muziekliteratuur.
- Vaardigheid in het lezen en interpreteren van onconventionele partituren.
- Vaardigheid in onconventionele speelwijzes of omgang met het instrument.
- Kunnen duiden wat nieuwe elementen zijn in muziek t.o.v. al bestaande muziek.
- Voor de best mogelijke interpretatie van nieuwe muziek direct of indirect contact hebben met de componist.

Jazz/improvisatie

- Grote praktische kennis van harmonie, melodie en ritmiek.
- Kennis van veel bestaande stukken om op basis daarvan te kunnen improviseren.
- Inzicht in hoe collega musici improviseren om daarop met zijn eigen improvisaties een coherent geheel te vormen.
- De vaardigheid tot improviseren in de stijl waarin hij musicceert, dit in ensembleverband.

Wereldmuziek

- Ruime kennis van de culturele context van het genre muziek dat hij binnen de wereldmuziek beoefent.
- Elementaire kennis van het vakjargon t.a.v. de taal die gangbaar is binnen het genre muziek dat hij binnen de wereldmuziek beoefent.
- Kennis van immanente analysemethoden t.a.v. het genre dat hij beoefent (vooral bij niet-westerse muziek).
- Inzicht in de verhouding van de eigen cultuur en de cultuur van het genre dat wordt beoefent.
- Vaardigheid in de omgang met orale tradities indien dit van toepassing is binnen het genre dat wordt beoefent.

- Een houding de cultuur van het genre dat wordt beoefent te willen assimileren.
- Heeft, tot op zekere hoogte, indien dit een persoonlijke doelstelling is, de wil de wereldmuziek te integreren met de 'conventionele', c.q. Westerse muziek.
- De houding de belangstelling voor het genre te willen bevorderen.

Populaire muziek

- Kennis van de belangrijkste stromingen binnen de popmuziek.
- (Intuïtief) maatschappelijk inzicht in subculturen.
- Bedrevenheid in omgang met (de modernste) technologie.
- De vaardigheid een geheel eigen 'sound' te creëren.
- Het cultureel ondernemerschap, met name productieprocessen binnen de popindustrie; weet 'vraag' te creëren.
- 'Songwriting' en arrangeren.
- Met een show het publiek bespelen.
- Productief kunnen omgaan met producenten en technici in aanverwante technologieën zoals visuele technologie (videoclips), audio technologie.
- Een innovatieve instelling.

Opera

- Zowel brede als specialistische kennis t.a.v. het operarepertoire.
- Weten in welke politiek-maatschappelijke context opera's vaak zijn ontstaan.
- Inzicht in dramatische ontwikkelingen.
- Kunnen acteren, dansen en pantomime, en dit met het zingen weten te integreren in de dramatische handeling.
- Het lichaam gebruiken als uitdrukkingsinstrument ten dienste van de opera.
- Bereid zijn interactief met collega's, de regisseur en de dirigent de eigen rol op te bouwen.

Musical

- Heeft zowel brede als specialistische kennis t.a.v. het musicalrepertoire.
- Heeft inzicht in dramatische ontwikkelingen.
- Heeft inzicht in hoe de eigen stemsoort zich ten opzicht van het musical-repertoire verhoudt (verhouding stem/type en 'type-casting').

- Kan acteren, dansen en pantomime, en weet dit met het zingen te integreren in de dramatische handeling.
- Kan het lichaam als uitdrukkinginstrument ten dienste van de musical gebruiken.
- Is vaardig in het auditeren.
- Kan dramatische spanning opbouwen en over een langere tijd volhouden.
- Is bereid interactief met collega's, de regisseur en de dirigent de eigen rol op te bouwen.

Kerkmuziek

- Heeft kennis van kerklitijn, liturgie, cantoraat en hymnologie.
- Heeft inzicht in het functioneren van erediensten.
- Heeft daarbij inzicht onder welke kerkelijke omstandigheid (huwelijksdiensten, rouwdiensten etc.), welk geschikt repertoire uitgevoerd kan worden.
- Heeft inzicht in de plaats en functie van religie ten opzichte van de maatschappij.
- Is vaardig in het improviseren.
- Is vaardig in het maken van meerstemmige bewerkingen voor (amateur)koren en (amateur)ensembles.
- Is dienstbaar ingesteld ten opzichte van de kerkelijke gemeenschap (pastor, dominee, kerkbestuur, kerkgemeenschap etc.).

Beiaard

- Bereid interactief met collega's, de regisseur en de dirigent de eigen rol op te bouwen.
- Vaardig in arrangeren voor het instrument.
- Vaardig in improvisatie op het instrument.
- Vaardig in het samenstellen van (concert)programma's voor beiaard.
- Vaardig in het versteken.
- De houding door beiaardmuziek bij te willen dragen aan een positieve sfeer van het stadsleven.

HaFaBra blaasmuziek

- Heeft inzicht in de didactisch/pedagogische aanpak van amateur-ensembles om deze muzikaal 'op hoger plan' te brengen.
- Beheerst een akkoordinstrument op adequaat niveau.

- Is in staat een geheel eigen artistieke visie te ontwikkelen t.a.v. het te spelen repertoire en deze over te dragen aan de (amateur)musicici die hij dirigeert, zowel verbaal als non-verbaal in zijn dirigeertechniek.
- Is vaardig in het leiderschap uitoefenen.
- Is vaardig in een efficiënt gebruik van repetitietijd.
- Kan goed partituur lezen en kan snel nieuwe partituren opnemen in geheugen.
- Is vaardig in slagtechniek en het zoeken naar een duidelijke gestiek t.a.v. de muziek en de (amateur)musicici.
- Is vaardig in een gedetailleerd waarnemen van individuele muzikale prestaties van (amateur)musicici die in groepsverband spelen.
- Is vaardig in het maken van bewerkingen voor HaFaBra-bezetting vanuit andere settings (b.v. symfonisch repertoire).
- Weet om te gaan met de sociale component in het functioneren van amateur-HaFabra-orkesten.
- Is pedagogisch ingesteld ten opzichte van amateurmusicici in HaFaBra-orkesten.
- Is coöperatief in het spelen met niet-solisten in groepsverband.
- Weet (amateur)musicici te motiveren voor onbekend HaFaBa-repertoire.

4 Aanvullende startkwalificaties 'scheppen'

Vanuit de profielaspecten gelden de volgende aanvullende startkwalificaties op de algemene kwalificaties voor het scheppen.

Aspecten:

4.1 KENNIS

- instrumenteren, contrapunt, vormleer, analyse, (indien nodig) grondige repertoirekennis
- kennis van perceptie (hoe reageert het oor op geluid, weergave van luidsprekers, haas effect etc. (indien van toepassing))

4.2 INZICHT

- de muziekpsychologische werking van muzikale structuren en inhoud

4.3 VAARDIGHEDEN

- is uitermate vaardig in het gebruik van het muzikale voorstellingsvermogen, zowel in het creatieve gebruik als het praktische gebruik (het d.m.v. het innerlijk gehoor voorstellen van genoteerde muziek; of bij orale tradities, het opnemen van muziek in het geheugen)
- is vaardig in het naar buiten brengen van de eigen artistieke identiteit, heeft daarbij overtuigingskracht

4.4 ATTITUDE

Heeft permanent de attitude:

- een muzikaal idee om te willen zetten in een klinkend resultaat
- iets te willen toevoegen aan het muziekleven
- in contact te willen staan met uitvoerende musici
- in contact te willen staan met zijn publiek
- exploratief te willen zijn, o.m. in het zoeken naar en creatief aanwenden van bruikbaar (muzikaal) materiaal

De componist van (autonome) akoestische muziek:

- heeft ruime repertoirekennis over wat er al aan muziek (in zijn stijl) bestaat
- is zeer vaardig in het genereren van nieuwe muzikale ideeën en het uitwerken ervan in compositorische context
- is bedreven in het onderkennen en categoriseren van muziek in de bandbreedte 'echt nieuw' tot 'epigoon'
- heeft een zeer sterke drang authentiek te zijn en de eigen artistieke identiteit te profileren

De componist van toegepaste muziek:

- heeft veel kennis van de objecten c.q. contexten waarvoor de muziek dient
- heeft repertoirekennis/gevoel voor esthetische houdingen ten aanzien van filmmuziek
- heeft veel kennis van specifieke muzikale stijlelementen t.a.v. het genre waarin hij opereert
- heeft groot inzicht hoe de muziek muziekpsychologisch werkt t.o.v. het object c.q. context

- is bedreven in het arrangeren
- is bedreven in gebruik van verschillende soorten media
- is vaardig in het werken in opdracht

De composer-performer:

- voldoet aan een belangrijk gedeelte van de startkwalificaties Uitvoerend Musicus m.u.v. audities, en aanpassingen bij gebruik interfaces bijv geen repertoire, geen interpretaties
- heeft kennis van (buitenmuzikale) technieken en technologieën, multimedia (indien van toepassing)
- is vaak vaardig in het toepassen van (buitenmuzikale) technieken en technologieën, multimedia
- is vaardig in het leiden van ensembles (indien van toepassing)
- heeft een sterk explorerende en experimentele houding

De componist voor andere media:

- heeft kennis van (buitenmuzikale) technieken en technologieën, multimedia
- kennis van perceptie (hoe reageert het oor op weergave via luidsprekers, haas effect etc.)
- signaal en systeemleer (de werking van verschillende soorten filters, compressie)
- is zeer vaardig in het toepassen van (buitenmuzikale) technieken en technologieën, multimedia
- is vaardig in het leiden van ensembles
- heeft een sterk explorerende en experimentele houding
- kennis van opnametechniek, geluidsversterking, akoestiek en ruimte enzovoort

De arrangeur:

- heeft zéér veel kennis van instrumentatiekunde
- is zeer vaardig in het voorstellen van muziek in verschillende soorten bezettingen en het arrangeren naar verschillende soorten bezettingen

5 Aanvullende startkwalificaties 'uitvoeren'

5.1 KENNIS

- Heeft repertoirekennis voor het bespeelde instrument en beoefende genre, zowel qua omvang als, in de diepte (specifieke stijlkenmerken, historische context).

5.2 INZICHT

- Heeft inzicht in de verhouding van het eigen repertoire en genre tot overige repertoiregebieden en genres in muzikaal en maatschappelijk opzicht.
- Heeft inzicht in de verschillende soorten interpretaties van muziekstukken in relatie tot stijlkennis.

5.3 VAARDIGHEDEN

Uitvoeren vraagt een aantal heel specifieke ambachtelijke vaardigheden in:

- het op niveau bespelen van het instrument, in technisch en artistiek opzicht
- de omgang met positieve faalangst op het podium, het afleggen van audities
- het musiceren in groepsverband; een uitstekend oor voor muzikale activiteiten van collega's
- efficiënte en gedisciplineerde studietechniek

5.4 ATTITUDE

- Wil het te spelen domein aan repertoire steeds uitbreiden.
- Heeft de permanente houding de eigen prestaties te willen ijken op die van collega-musici.

Een aantal specifieke vormen met aanvullingen nader aangeduid.

De solist:

- beschikt over zéér gedetailleerde repertoire en stijlkennis
- heeft ruim inzicht in de eigen plaats als solist bij het musiceren in groepsverband
- heeft ruim inzicht waarin zijn eigen artistieke kwaliteiten zich onderscheiden van solisten die in hetzelfde domein opereren
- is excellent in het bespelen van het instrument, in technisch en artistiek opzicht

- is in staat een geheel eigen artistieke visie te ontwikkelen t.a.v. het te spelen repertoire
- weet het eigen solospel aan te passen aan verschillende muzikale constellaties
- kan tegen bepaalde solitaire eigenschappen van het solistenbestaan
- is coöperatief in het spelen met niet-solisten in groepsverband
- wil in het eigen spel de persoonlijke identiteit naar voren laten komen

De dirigent:

- beschikt over gedetailleerde repertoire en stijlkennis
- beschikt over ruime cultuurkennis
- herkent en hanteert psychologische verhoudingen in muzikale groepen
- bespeelt minimaal één instrument goed
- kan het leiderschap uitoefenen
- kan repetitietijd efficiënt gebruiken
- kan goed partituurlezen en kan snel nieuwe partituren opnemen in het geheugen
- is vaardig in slagtechniek en het zoeken naar een duidelijke gestiek t.a.v. de muziek en de musici
- is vaardig in een gedetailleerd waarnemen van individuele muzikale prestaties van musici die in groepsverband spelen
- weet musici te motiveren voor bepaald repertoire

De ensembleleider, bandleider:

- kan muzikaal leiding geven aan ensembles
- kan een profilerende artistieke koers uitzetten voor het ensemble
- functioneert in relatief klein gezelschap en moet dus veeleer als ‘primus inter pari’ fungeren in een coöperatief verband
- neemt ook de houding aan van cultureel ondernemer omdat vaak geen aparte (of volledige) managementstaf ter beschikking staat

De orkest-, ensemble-, big-band-, koormusicus:

- heeft een accent in kennis van het betreffende repertoire (orkest, ensemble, koor, big-band)
- heeft inzicht in de textuur van een gehele partituur terwille van zijn eigen, muzikale, positiebepaling in het ensemble

- beheerst, afhankelijk van het soort ensemble, het betreffende repertoire voor zijn instrument in technisch en artistiek opzicht
- is vaardig in het volgen van de bedoelingen van de leider (dirigent) inzake de interpretatie
- kan in muzikaal opzicht, een coherent geheel vormen binnen het ensemble
- is vaardig in het prima-vistaspel en in het in relatief korte tijd instuderen van ensemble-repertoire
- beheerst ook in zekere mate het belangrijkste solorepertoire voor zijn instrument, omdat dit mede als referentiekader dient voor zijn ensemblepartij
- is coöperatief ingesteld t.o.v. zijn collega-musici
- is flexibel ingesteld
- heeft geen moeite zich te schikken in (muzikaal) hiërarchische verhoudingen binnen het ensemble
- heeft veel commitment t.a.v. van het ensemble waarin hij functioneert; wil dat zijn ensemble excelleert

De begeleider:

- heeft veel kennis van het specifieke repertoire, afhankelijk van de context waarin hij opereert (lied, kamermuziek etc.)
- heeft cultuurhistorische/biografische kennis t.a.v. de context waarin werken zijn ontstaan (m.n. begeleider lied en kamermuziek)
- heeft een gedifferentieerd inzicht in de muzikale balans tussen hem en degene die hij begeleidt
- is vaardig in het van blad lezen
- is vaardig in het volgen van de artistieke interpretatie van degene die hij begeleidt
- is tot op zeker hoogte vaardig in improvisatie (bij begeleider/correpetitor 'dans')
- is in zekere mate vaardig in het transponeren (m.n. bij begeleiders van het genre 'lied')
- is vaardig in het spelen van orkestpartituren (bij correpetitor)
- is flexibel ingesteld t.o.v. artistieke visies
- is hulpvaardig, dienstbaar ingesteld

6 Startkwalificaties 'doceren'

6.1 STARTKWALIFICATIES DOCEREND MUSICUS

Naast de aanvullende startkwalificaties voor 'uitvoeren' gelden voor de docerende musicus de volgende aanvullende startkwalificaties

6.1.1 Vakinhoudelijke en vakdidactische kennis, vaardigheden en houding (en vakoverstijging/vakkenintegratie)

Kennis, vaardigheden en houdingen om (al dan niet in teamverband) cursusplannen en educatieve projecten op het gebied van muziek te initiëren, te ontwerpen, uit te voeren en te evalueren in verschillende sectoren

De beginnende docerende musicus:

- is in staat om een pedagogische en didactische visie te hanteren op onderwijs in de muziek en op kunst en cultuur in het algemeen (kunstpedagogische visie)
- kan een bijdrage leveren aan onderzoek naar functie en betekenis van muziek met name in pedagogisch perspectief
- kan aansluiten bij de belangstelling van de cursist, de deelnemer
- kan op grond van zijn kunstpedagogische visie en vakinhoudelijke kennis een beargumenteerde keuze maken voor het gebruik van methodisch les- c.q. onderwijs- of werkmateriaal
- bezit de noodzakelijke kennis en vaardigheden om leerlingen/deelnemers te onderwijzen en te begeleiden bij het ontwikkelen en/of verwerken van muzikale processen, de keuze en gebruik van muzikale middelen, het beschouwen van eigen muzikaal werk van de leerling/deelnemer en het beschouwen van musici, componisten

De beginnende docerend musicus:

- is in staat om valide en betrouwbare instrumenten ten behoeve van proces en productevaluaties (toetsing examinering en afsluiting) met betrekking tot zowel praktijkwerkstukken als theorie/beschouwing samen te stellen, af te nemen en de resultaten ervan te interpreteren

6.1.2 Algemene (ped)agogische, didactische en onderwijskundige kennis, vaardigheden en houdingen

- Heeft inzicht in de relaties tussen educatie, vorming en opvoeding binnen een sociaal-culturele context.
- Is in staat een actieve, zo zelfstandig mogelijke lerende leerling/deelnemer centraal te stellen.
- Kan een veilig en stimulerend pedagogisch klimaat creëren.
- Heeft inzicht in verschillen tussen leerlingen (seks, cultuur, sociaal-economische achtergrond, ontwikkelingspsychologisch), houdt rekening met deze verschillen en gebruikt ze in positieve zin.
- Bezit voldoende kennis en vaardigheden om (sociaal) pedagogische of leer- en gedragsproblemen te signaleren en weet wanneer externe deskundigheid ingeroepen moet worden.

6.1.3 Kennis, vaardigheden en houdingen om te functioneren in team en organisatie

- Is in staat zijn kunstpedagogische visie en de daaruit voortvloeiende keuzes te verantwoorden in het kader van de waarden en identiteitsuitspraken die gelden binnen de instelling waar men werkzaam is.
- Is in staat tot constructief overleg met collega's en kan in teamverband uitvoering geven aan de verzorging van vakoverstijgend onderwijs.
- Kan collegiale ondersteuning accepteren en geven.

6.1.4 Kennis, vaardigheden en houdingen ten aanzien van relaties tussen onderwijs en maatschappij; externe communicatie

- Is in staat te communiceren met ouders/verzorgers/(jong)volwassenen.
- Is in staat contacten buiten de instelling te leggen en te onderhouden voor de voor uitvoering van vak (overstijgende) zaken.
- Is bereid en in staat om een eigen kunstzinnig/cultureel netwerk te onderhouden en /of te participeren in landelijke en/of regionale en plaatselijke netwerken van kunst en cultuur.
- Heeft kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van ondernemerschap in de kunsteducatie (kennis van potentiële werkvelden en klanten, klantgerichte houding, klantvragen vertalen naar educatieve activiteiten en deze activiteiten kunnen plannen, begroten en er publiciteit aan geven.)

6.1.5 Vernieuwingsgerichte kennis, vaardigheden en houdingen /doorgroeicompetentie

- Kan actuele vakinhoudelijke ontwikkelingen op het gebied van muziek en in de vakdiscipline onderzoeken en toepassen in onderwijspraktijk.
- Kan culturele ontwikkelingen (met name op het gebied van jeugdcultuur en interculturaliteit) in een maatschappelijk perspectief plaatsen en relateren aan het eigen vakgebied.
- Kan individueel of met collega's bijdragen aan adoptie en implementatie van vernieuwingen.
- Beschikt over een reflectieve houding ten aanzien van de eigen onderwijspraktijk en is in staat tot zelfevaluatie.
- Kan nascholingsvragen formuleren en is bereid tot deelnemen aan nascholing.

6.2 STARTKWALIFICATIES DOCENT SCHOOLMUZIEK

6.2.1 Algemene startkwalificaties van een docent in een kunstvak

Van een docent mag verwacht worden dat hij de grondslagen van de Nederlandse samenleving kent, actief participeert in die samenleving met haar toenemende internationalisering en interculturalisering, en dat hij op betrokken en vernieuwende wijze zijn beroep uitoefent.

Grondslag van beginnend docentschap in een kunstvak

- De beginnende docent in een kunstvak heeft op zijn vakgebied artistieke vaardigheden op uitvoerend niveau, kunsttheoretische kennis en een persoonlijke visie op de kunsten, met name op zijn eigen kunstdiscipline.
- De beginnende docent in een kunstvak beschikt over voldoende vakinhoudelijke en vakdidactische kennis om met inzicht en overzicht zijn onderwijs voor te bereiden en uit te voeren.
- De beginnende docent in een kunstvak bezit voldoende startbekwaamheden om met uiteenlopende, gangbare middelen en materialen, onderwijs te verzorgen (voorbereiden, uitvoeren en evalueren) met inachtneming van en respect voor culturele en individuele verschillen tussen zijn leerlingen/cursisten.

- De beginnende docent in een kunstvak heeft de bekwaamheid om als teamlid te werken ten behoeve van de samenhang tussen de kunstvakken en functioneert als lid van een schoolorganisatie/instelling.
- De beginnende docent in een kunstvak bezit voldoende bekwaamheden om te functioneren in de relatie (onderwijs)instelling-maatschappij.
- De beginnend docent in een kunstvak heeft een professionele onderzoekende houding, gericht op innovatie en op doorgroei in beroep en vakgebied.

6.2.2 Startkwalificaties van de docent schoolmuziek

Professioneel artistieke kennis, vaardigheden en houdingen

Kunsttheoretische kennis

De beginnende docent:

- heeft inzicht in kernconcepten, structuren en werkwijzen van muziek en de historische en sociaal-maatschappelijke achtergronden daarvan en kan deze relateren aan andere kunsten
- heeft een brede kennis van de actuele ontwikkelingen binnen de kunsten nationaal en internationaal in het bijzonder binnen de muziek
- is bekend met opvattingen over de uiteenlopende wijzen waarop muziek beschouwd kan worden
- heeft brede kennis van informatiebronnen nationaal en internationaal op het gebied van de kunsten in het algemeen en de muziek in het bijzonder

Artistieke vaardigheden op uitvoerend niveau

De beginnende docent:

- beschikt over een goed ontwikkeld vermogen om in muzikale structuren te denken
- is in staat de eigen waarnemingen, indrukken en emoties in artistieke ideeën te transformeren
- weet de eigen artistieke ideeën en eigen artistieke visie met behulp van visuele en/of auditieve media in composities en arrangementen te vertalen
- heeft kennis van de toepassing van uiteenlopende media, technieken, instrumenten en materialen
- beheerst tenminste één instrument op hoog niveau
- bezit reflectieve vaardigheden om zich op het gebied van de muziek verder te kunnen ontwikkelen

Artistieke attitude

De beginnende docent:

- heeft een begin gemaakt met het ontwikkelen van een eigen artistieke visie
- heeft de behoefte en de ambitie op uitvoerend niveau actief te zijn op het gebied van de muziek
- heeft een grote en brede culturele belangstelling

Vakinhoudelijke en vakdidactische kennis, vaardigheden en houding (en vakoverstijging/vakkenintegratie)

Kennis, vaardigheden en houdingen om (al dan niet in teamverband) onderwijscurricula, cursusplannen en educatieve projecten op het gebied van muziek (en van de kunst in het algemeen) te initiëren, te ontwerpen, uit te voeren en te evalueren in verschillende onderwijssectoren.

De beginnende docent:

- is in staat om een pedagogische en didactische visie te hanteren op onderwijs in de muziek en op kunst en cultuur in het algemeen (kunstpedagogische visie)
- kan een bijdrage leveren aan onderzoek naar functie en betekenis van muziek met name in (ped)agogisch perspectief
- heeft kennis van de kerndoelen/eindtermen van vakken op het gebied van muziek (en van de kunstenvakken in het algemeen) van de betreffende onderwijssector/fase als ook van de doelstellingen van centra voor de kunsten en kan die doelen betrekken op zijn eigen onderwijs
- kan op grond van zijn kunstpedagogische visie en vakinhoudelijke kennis een beargumenteerde keuze maken voor het gebruik van methodisch les- c.q. onderwijs- of werkmateriaal
- kan door wijze van omgaan met muziek de materiële en immateriële leeromgeving zo inrichten dat interesse bij leerlingen in muziek wordt gewekt en gestimuleerd
- bezit de noodzakelijke kennis en vaardigheden om leerlingen te onderwijzen en te begeleiden bij het ontwikkelen en/of verwerken van muzikale processen, de keuze en gebruik van muzikale middelen, het beschouwen van eigen muzikaal werk van de leerling en het beschouwen van musici, componisten
- bezit kennis en vaardigheden om te onderwijzen in het maatschappelijk functioneren van kunst in cultuurhistorische context

- heeft inzicht in de samenhang tussen de diverse kunstdisciplines en kan deze samenhang in zijn onderwijs concretiseren
- kan leerlingen adviseren en begeleiden bij culturele activiteiten (kunstmentoraat)
- bezit kennis om leerlingen te oriënteren in studies en beroepen waarin kunst en cultuur een rol spelen

De beginnende docent is in staat:

- om valide en betrouwbare instrumenten ten behoeve van proces en productevaluaties (toetsing examinering en afsluiting) met betrekking tot zowel praktijkwerkstukken als theorie/beschouwing samen te stellen, af te nemen en de resultaten ervan te interpreteren
- om bij evaluaties vakoverstijgende en algemene onderwijsdoelen te betrekken

Algemene (ped)agogische, didactische en onderwijskundige kennis, vaardigheden en houdingen

Pedagogische kennis en vaardigheden

De beginnende docent:

- heeft inzicht in de relaties tussen onderwijs, vorming en opvoeding binnen een sociaal-culturele context
- is in staat een actieve, zo zelfstandig mogelijke lerende leerling centraal te stellen
- kan een veilig en stimulerend pedagogisch klimaat creëren
- heeft inzicht verschillen tussen leerlingen (sekse, cultuur, sociaal-economische achtergrond, ontwikkelingspsychologisch), houdt rekening met deze verschillen en gebruikt ze in positieve zin
- bezit voldoende kennis en vaardigheden om (sociaal)pedagogische of leer-en gedrags problemen te signaleren en weet wanneer externe deskundigheid ingeroepen moet worden

Algemene onderwijskundige en didactische vaardigheden

De beginnende docent:

- heeft kennis van algemene en vakoverstijgende onderwijsdoelen voor de verschillende onderwijssectoren
- heeft algemene didactische en onderwijskundige kennis en vaardigheden op het gebied van: onderwijsdoelen, leerinhouden selecteren en ordenen, leeractiviteiten;

mediagebruik, werkvormen, groeperingsvormen, leeromgevingen en zelfstandig leren; studievaardigheden, groepsdynamische processen, effectief onderwijs; beroepsgerichtheid en praktijkleren; proces- en productevaluatie

- heeft kennis van de Nederlandse educatieve binnenschoolse en buitenschoolse structuur
- bezit kennis en vaardigheden om met collegiale hulp intercultureel onderwijs in zijn onderwijs te integreren
- bezit de ICT-basisvaardigheden ('Digitaal Onderwijsrijbewijs') en kan deze vaardigheden bij het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van zijn onderwijs inzetten

Kennis, vaardigheden en houdingen om te functioneren in (school)team en (school)organisatie

De beginnende docent:

- is in staat zijn kunstpedagogische visie en de daaruit voortvloeiende keuzes te verantwoorden in het kader van de waarden en identiteitsuitspraken die gelden binnen de school/instelling waar men werkzaam is
- is in staat tot constructief overleg met collega's en kan in teamverband uitvoering geven aan de verzorging van vak- of discipline overstijgend onderwijs
- kan collegiale ondersteuning accepteren en geven
- kan op constructieve wijze participeren in de uitvoering van algemene (vakoverstijgende) onderwijstaken en in de ontwikkeling van de school of het centrum voor de kunsten als lerende arbeidsorganisatie
- kan bijdragen aan het systeem van kwaliteitszorg dat binnen de school of instelling geldt

Kennis, vaardigheden en houdingen ten aanzien van relaties tussen onderwijs en maatschappij; relaties met buitenschoolse instellingen en groepen

De beginnende docent

- is in staat te communiceren met ouders/verzorgers/(jong)volwassenen
- is in staat contacten buiten school of instelling te leggen en te onderhouden voor de voor uitvoering van vak (overstijgende) zaken

- is bereid en in staat om een eigen kunstzinnig/cultureel netwerk te onderhouden en/of te participeren in landelijke en/of regionale en plaatselijke netwerken van kunst en cultuur
- heeft kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van ondernemerschap in de kunsteducatie (kennis van potentiële werkvelden en klanten, klantgerichte houding, klantvragen vertalen naar educatieve activiteiten en deze activiteiten kunnen plannen, begroten en er publiciteit aan geven)

Vernieuwingsgerichte kennis, vaardigheden en houdingen/doorgroeicompententie

Vernieuwingsgericht houding en vaardigheden

De beginnende docent:

- kan actuele vakinhoudelijke ontwikkelingen op het gebied van muziek en in de vakdiscipline onderzoeken en toepassen in onderwijspraktijk
- kan culturele ontwikkelingen (met name op het gebied van jeugdcultuur en interculturaliteit) in een maatschappelijk perspectief plaatsen en relateren aan het eigen vakgebied
- kan individueel of met collega's bijdragen aan adoptie en implementatie van onderwijsvernieuwingen

Doorgroeicompententie

De beginnende docent:

- beschikt over een reflectieve houding ten aanzien van de eigen onderwijspraktijk en is in staat tot zelfevaluatie
- kan nascholingsvragen formuleren en is bereid tot deelnemen aan nascholing

6.3 STARTKWALIFICATIES MUZIEKTHEORETICUS

Aspecten:

Kennis

- beschikt over grote repertoire- en stijl kennis in muziekhistorische en culturele context beschikt over kennis t.a.v. verschillende analysemethoden en muziektheorieën en muziektheoretische inzichten heeft basiskennis van muziekpsychologische en muzieksociologische inzichten

Inzicht

- heeft goed inzicht in verhouding tussen muziektheoretische inzichten en de omgang met muziek in de muziekpraktijk heeft goed inzicht in de relatie tussen muziektheorie en de (muziekpsychologische) perceptie van klinkende muziek

Vaardigheden

- is zeer vaardig in analyseren van muziek, daarbij gebruikmakend van verschillende soorten analysemethoden en zelf ontwikkelde werkimmanente analysetechnieken
- is in staat redematies en vakjargon van aanverwante disciplines zoals m.n. de muzieksociologie, -psychologie en -filosofie te volgen
- is in staat interdisciplinair te denken
- is vaardig in het plaatsen van onbekende of nieuwe muziek in verschillende contexten zoals muziekhistorische, stilistische en cultureel-maatschappelijke
- is vaardig in het concipiëren van teksten; kan daarbij kennis inzichtelijk maken
- is vaardig in het partituurlezen; het partituurspelen op een accordinstrument
- is vaardig om zowel *vanuit genoteerde* muziek als *vanuit klinkende* muziek vakmatig bezig te zijn; is derhalve in staat zowel vanuit de partituur als vanuit klinkende muziek muziekanalyse toe te passen
- is vaardig in het interpreteren van diverse soorten muzieknotaties
- is vaardig (nieuwe) kennis te onderzoeken op toepasbaarheid

Attitude

- heeft de attitude bestaande muziektheoretische inzichten of analyses te willen herzien of eventueel ter discussie te stellen
- heeft de attitude het kennisdomein t.a.v. muziek te willen uitbreiden
- heeft de attitude dat theorie dienstbaar is aan de muziek(praktijk); niet de 'theorie omwille van de theorie'; wil zijn theoretische kennis, analytische vermogens en vakmatige activiteiten inzetten tot een beter begrip van muziek onder uitvoerende en docerende musici
- heeft de attitude ontwikkelingen binnen zijn vakgebied op de voet te willen volgen

Referenten

- Akker van den, H – Het Residentie Orkest
- Akkermans, E – HKU
- Blom, J - tenorsaxofonist
- Boer de, M - docent schoolmuziek, Vereniging Leraren Schoolmuziek
- Bonis, E - docent HKU, conservator Gemeentemuseum Den Haag
- Bor, J – Rotterdams Conservatorium
- Citroen, D - claveciniste
- Custers, H – Conservatorium Maastricht
- Dijk van, M - pianodocente, musicoloog
- Dijk van, A - programmeur muziekcentrum Vredenburg
- Dramm, D – componist
- Duppen van, I – muziekwetenschapper, sonoloog
- Gessel van, L - directeur muziekschool Bussum, saxofoon docent
- Geuens, L - zangeres
- Gieles, A – Inspectie KV/AK
- Guittart, H – altviolist, dirigent, conservatoriumdocent
- Gruson, B - coördinator afdeling jazz, rock en wereldmuziek Conservatorium

Rotterdam

- Ham, F - directeur muziekuitgeverij Harmonia
- Hartong, L.J. – musicus
- Heide van der, E - elektronisch musicus
- Heijden van der, H - KNTV
- Hempel, J - dirigent
- Henneman, I - componiste en bandleider
- Hoeven van der, M - directeur muziekschool Amsterdam
- Hoogenboezem, M - producer en sound engineer
- Hiu, P.U. - musicoloog en muziekjournalist
- Hülsmann, K - violist en concertmeester RPHO
- Hurkens, R – muziekconsulent
- Koek, P - musicus en theatermaker
- Kraus, T – muziekdocent
- Kuijs, D - musicus en producent
- Lopez Pinon, X –Koninklijk Conservatorium
- Luif, H.H.J. – KNTV

- Lutgendorf, B - directeur muziekschool Goor
- Maassen, J - HKU
- Manassen, A - Conservatorium Zwolle
- Muilekom van, J - Directeur VKV
- Mutsaers, L - muziekwetenschapper popmuziek
- Nieuwint, P - weergavetechnicus
- Oosterkamp, W - zanger
- Opstal van, J - HKA
- Overdulve, M - ondernemer geluidsbewerking, composities, postproductie films
- Overman, R - manager Radio Filharmonisch Orkest
- Overwater, T - contrabassist
- Padding, M - componist
- Pameijer, E - fluitiste
- Pinkse, M - Brabants Conservatorium
- Pul, E - Federatie Kunstenaars Vereniging
- Robles, E - directeur muziekschool Amsterdam, juriste
- Ruiter de, F - Koninklijk Conservatorium
- Sandbrink, A - hoofdvakdocent schoolmuziek Conservatoria Arnhem en Zwolle
- Sauer, A -componist en multi-instrumentalist
- Schilt, D.J. - directeur muziekschool Amstelveen
- Schippers, H - projectleider wereldmuziek LOKV, hoofd afdeling wereldmuziek

Muziekschool Amsterdam

- Schopman, M - Managing director Vanguard Classics
- Schouten, M - Inspectie van het Onderwijs
- Schrijver, A - programmamaker, muziektherapeut
- Seelen, N - Conservatorium Alkmaar
- Sieffers, N - directeur muziekschool Bolsward
- Smilde, R - Conservatorium Groningen
- Smit, N - schoolmusicus, Koninklijk Conservatorium
- Smit, S - Conservatorium Enschede
- Stap, H - Nederlandse Toonkunstenaarsbond
- Stellingwerf, J - Hogeschool Schumann Akademie
- Stolwijk, A - muziekdocent
- Tichelaar, W - RIM
- Topper, G

- Unen van, C - organist en muziektheoreticus
- Verbugt, H - Rotterdams Conservatorium
- Vis, L - directeur Conservatorium van Amsterdam
- Vogel, C - directeur Holland Festival Oude Muziek
- Vreede de, D - Conservatorium Alkmaar
- Wagemans, P.J - componist
- Wennekes, E - musicoloog en journalist
- Wispelweij, P - cellist
- Wolferen van, G - studieleider muziektechnologie, HKU

Literatuur

- Anderson, Elffers, Felix, *Om de toekomst van het kunstvakonderwijs*. Voorstel van de HBO-Raad, 9 mei 1977.
- A. van den Broek, W. Knulst, D. Niggebrugge, *Trends in de tijdsbesteding van de Nederlandse bevolking 1975-1995*.
- B&W Partners, *Beroepskwaliteit in de sector kunstzinnige vorming*, september 1996.
- B&W Partners, *Een beroepsprofiel van de docent kunstzinnige vorming*, maart 1998.
- M.B. van Dijk, et al, *Designing future human-product interaction: a case study in the field of automotive design*.
- M. Elshout-Moor, J. van den Bijtel, *Studiebegeleiding/Studievaardigheden van de Opleiding Leraren Basisonderwijs van de Hogeschool Alkmaar*, SCO, Amsterdam, 1994.
- F. Haanstra, *Determinanten van leren over kunst*, LOKV, Utrecht, 1994.
- F. Haanstra, Koppen & Oostwoud Wijdenes, *De samenhang onderwijs - beroepspraktijk in de sector van de beeldende kunsten*, Ministerie van OCW, 1987.
- KNTV *reactie* op de notitie van Nuis, 30 mei 1997.
- KNTV / Federatie / Walter Maas Huis, *Beroep? Musicus!* Permanent onderzoek naar de ontwikkeling van het beroep musicus door conservatoria en beroepspraktijk, mei 1997.
- KNTV / Federatie / Walter Maas Huis, *Beroep? Musicus!* Verslag bijeenkomst werkgroep - muziek onderwijs en -educatie, 26 september 1997.
- KNTV *standpunt aansluitingsproblematiek*.
- KNTV-symposium *Opleiding: carrière of barrière?* Evaluatie van de discussie over de aansluiting van de muziekoopleiding op de beroepspraktijk, november 1995.
- KNTV-notities *Van Talent naar Professional*.
De muziekwerkplaats.
- Instellingsbesluit Procesmanagement Lerarenopleiding. In: *Hogeschoolbericht* 199, 6 mei 1996.
- A. Nuis, *Beleidsnotitie kunstvakonderwijs*, 12 mei 1997.
- J. Oostwoud Wijdenes, et al, *Leren musiceren*, een onderzoek naar instrumentaal en vocaal muziekvakonderwijs, SCO, Amsterdam, 1983.
- J. Oostwoud Wijdenes, *Voortrajecten Kunstonderwijs*, deel I: Analyse, SCO, Amsterdam, 1993

- J. Oostwoud Wijdenes, F. Haanstra, *Kunsteducatie in het onderwijs*, een inventarisatie, SCO, Amsterdam, 1995.
- Raad voor Cultuur, *Advies toewijzing Muziekvakopleiding tweede fase*, 9 april 1997.
- Trends voor 2015, In: *CMN* 6(1997),2.
- R. in 't Veld, H. de Bruijn, M. Lips, *Toekomst voor het funderend onderwijsbeleid*, + Bijlage, Den Haag, 1996.
- Voorlichtingsdienst HBO-Raad, *Sectorale kwaliteitszorg hbo*, Basisdocumenten 1990.

Bijlage A Suggesties naar aanleiding van het conferentiemateriaal

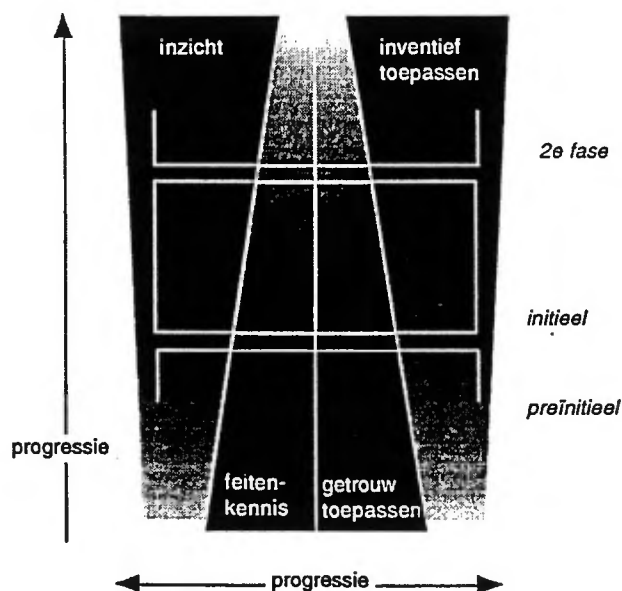
Suggesties onderwijsinrichting n.a.v. conferentiemateriaal voor de toetsingsconferenties muziek op 18 en 27 januari 1999

– Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, bureau Onderwijs, faculteit Muziek

'Het is helder om van beroepsprofielen en startkwalificaties uit te gaan. Zowel voor opleiders als werkveld.

We zouden evenwel de relatie tussen beroepsprofielen en startkwalificaties graag veel duidelijker geëxpliciteerd willen zien. Ook een gedachtebepaling over niveau en inhoud zonder de leerweg erbij te betrekken is lastig. Startkwalificaties, leerweg, beginsituatie en cursusduur vormen samen één geheel.

In ons curriculum worden vier categorieën van leerstofbeheersing gehanteerd: feitenkennis, getrouw toepassen, inzicht en inventief toepassen. Deze leerstofbeheersing wordt afgezet tegen een 'gekantelde taxonomie' als progressieschets. Zie onderstaand diagram.

Het niveau van afstuderen manifesteert zich in de verhouding tussen die vier categorieën op een wijze die recht doet aan persoon, gekozen studietraject, eindtermen van de afstudeerrichting en de startkwalificaties.

De studie kenmerkt zich door een groeiende zelfstandigheid van de student. Dit uit zich o.m. in het integrerend hanteren van vijf parameters: het muzikale gehoor; vorm,

structuur, stijl en historie; muziek scheppen, herscheppen, beluisteren en beschouwen; psychomotorische vaardigheden en als overkoepeling 'Communicating Music'. Hoe verder in het curriculum, hoe meer 'inzicht' en 'inventiviteit' van de student verwacht wordt en hoe sterker een accentomslag van docentgestuurd naar studentgestuurd het karakter van leren en onderwijzen kenmerkt.

Op dit moment formuleren hoofdvakdocenten leerdoelen en eindtermen aan de hand van dit progressiemodel. Tot onze verrassing geeft dit hulp, sturing en genoeg artistieke vrijheid bij een doelgroep die buitengewoon kritisch staat tegenover 'je vak in leerdoelen vangen'.⁵

Een strikt lineaire volgorde van inhoudelijke componenten, feitenkennis inzicht etc., lijkt nauwelijks realistisch. Bij de ontwikkeling van een vakstudie muziek is er niet zozeer sprake van 'lagere-' naar geïsoleerde 'hogere stappen', maar er is eerder sprake van een lange doorgaande lijn met individuele accentverschuivingen. Hoe verder in het curriculum, hoe meer 'inzicht' en 'inventiviteit' van de student verwacht mag worden, binnen zijn ontwikkeling van het creatief transformatieproces.

Het progressiemodel van de gekantelde taxonomie geeft het spanningsveld aan tussen relatief statisch afgebakende cursusjaren en onderwijseenheden, tegen de achtergrond van verschuivende ontwikkelingsaccenten m.b.t. kennen en toepassen. Anders gezegd, er is sprake van een wisselwerking tussen twee werelden, die van meten, oordelen en beslissen en die van artistieke en individuele verscheidenheid.'

– Koninklijke Hogeschool van Beeldende Kunst, Muziek en Dans Den Haag

'De werkelijkheid van de onderwijspraktijk laat zich alleen op een dynamische wijze beschrijven. De nu voorliggende *groepsfoto van beroepsprofielen* levert weliswaar een overrompelende momentopname op van de enorme diversiteit van typen, karakters en portretten van de verschillende soorten musici, maar verhult tegelijkertijd de dynamische processen die zo kenmerkend zijn voor de contemporaine werkelijkheid, waarin iedere musicus afzonderlijk over een zo groot mogelijk arsenaal rollen moet beschikken, en bereid en in staat moet zijn steeds nieuwe rollen te ontwikkelen. De

⁵ Eliot W. Eisner spreekt van 'expressive objectives', of, vrij vertaald van 'open' doelstellingen. Een expressieve of open doelstelling beschrijft niet een ondubbelzinnig eindgedrag, maar wel een ontmoeting, een situatie, een probleem of zelfs een taak die de student te realiseren of op te lossen heeft en die achteraf geëvalueerd wordt. Dit is dan een evaluatie die vooral kwalitatief is en die vooral te vergelijken is met de kunstkritiek.

huidige tijd vraagt om een *filmische aanpak* die kan laten zien wat kenmerkend is voor de dynamiek van de ontwikkelingen van vandaag en morgen.

Ons huidig tijdsgewricht is niet meer in statische termen te beschrijven. Er zijn ontwikkelingen, al dan niet beïnvloed door de nieuwe technologieën, die zo razend snel gaan dat we de impact ervan nauwelijks kunnen bevatten. Maar daarnaast is er ook rustiger vaarwater en zijn er beschermde kweekvijvers waarbinnen het culturele erfgoed als traditie in stand gehouden wordt. Tussen deze twee uitersten bevindt zich een zeer breed gebied waar veel beweging is, waar perspectieven worden ontsloten via onorthodoxe wegen, of waar helemaal geen wegen worden bewandeld maar waarbij door de kwaliteit van het schoeisel nieuwe sporen, paden en wegen ontstaan. Daarom wordt voorgesteld een nieuw systeem te creëren dat recht doet aan wat genoemd zou kunnen worden 'de dynamische relaties tussen de drie aggregatie-toestanden van de cultuur'.

Cultureel erfgoed: de traditioneel-ambachtelijke oriëntatie

Het cultureel erfgoed kan worden opgevat als de meest vaste, solide toestand en betreft in ons geval de traditioneel-ambachtelijke vorm van musiceren, die overigens zonder een uiterst dynamische benaderingswijze in het geheel niet zou kunnen (voort)bestaan.

De ambachtelijk-contemporaine oriëntatie

Cultuur omvat echter meer dan het geclassificeerde erfgoed. Cultuur is ook permanent in wording. Steeds zijn er nieuwe ontwikkelingen en ontstaan er nieuwe stromingen en vormen. Dit is een intrinsiek cultureel gegeven, waarvan het mechanisme en de energiebron nog lang niet volledig begrepen zijn. De hieruit voortkomende ambachtelijk-contemporaine ontwikkelingen vormen de vloeibare, stromende toestand van de muziekcultuur.

Op zoek naar een nieuwe oriëntatie

Het beeld van de cultuur is echter pas compleet als ook de realiteit van de meest ijle aggregatie-toestand onderkend wordt. Het is de situatie van de vernieuwers pur sang die zich, in een gekozen distantie tot de ambachtelijke traditie en de daaruit ontstane nieuwe stromingen, richten op het ontwikkelen van geheel nieuwe ideeën, technieken en vormen, waarbij de vergelijking met een gasvormige toestand op zijn plaats is. Hier

bewegen de deeltjes zeer snel, door de tomeloze experimentatiezucht en de ongebreidelde vernieuwingsdrang. Het resultaat is ijl en per definitie ongrijpbaar, maar het bepaalt wel de specifieke geur van de toestand van de cultuur en daarmee tevens van de onderwijsinstelling die ook dit intens dynamische proces een plaats biedt en stimuleert.

In een dergelijk 'getempereerd' onderwijssysteem wordt de existentie van de verschillende aggregatietoestanden van de muziekpraktijk onderkend waardoor volop ruimte gegeven kan worden aan de bewegingen, effecten en verhoudingen die daar tussen ontstaan.

Op grond van deze geïntegreerde visie vindt het muziekvakonderwijs plaats in een context die ruimte biedt voor een optimale ontmoeting tussen de twee groepen betrokkenen. Beroepsbeoefenaren (docenten uit de beroepspraktijk die het docentschap als onderdeel van hun vakmanschap opvatten) en beroepsbeoefenaren in opleiding (studenten die zich richten op de beroepspraktijk, inclusief het muziekwakonderwijs, al dan niet in samenwerking met andere kunstenaars), richten zich gezamenlijk primair op ten minste een van de drie onderscheiden beroepsoriëntaties, die tezamen het kwaliteitsprofiel van het muziekwakonderwijs vormen.

Onderwijs, onderzoek en produktie vormen een geheel

In deze visie is onderwijs onlosmakelijk verbonden met onderzoek en produktie. Soms leidt het onderwijs vrijwel vanzelf tot participatie in een produktie, zoals wanneer onderdak gevonden wordt in een orkest of ensemble. Dit geldt vooral de traditioneel-ambachtelijke sectoren van de beroepspraktijk. Maar in de andere gevallen nemen onderzoeksactiviteiten een belangrijke plaats in de studie in, en zullen ook produktionele vaardigheden ontwikkeld moeten worden. Bij onderzoek kunnen we denken aan vergelijkend onderzoek met betrekking tot de vraag op welke wijze de nieuwe vorm zich verhoudt tot andere vernieuwende initiatieven of stromingen. Maar er kan ook sprake zijn van experimenteren, waarbij de nieuwe vorm geheel zelfstandig en zonder andere voorbeelden ontwikkeld wordt. Daarbij komt dat nieuwe vormen en stromingen vrijwel altijd nieuwe presentatievormen vereisen die vaak op ongebruikelijke plekken worden uitgevoerd, zodat een daarop toegesneden produktiewijze ontwikkeld moet worden. Kortom: onderwijs, onderzoek en produktie zijn

communicerende vaten die elkaar voeden en die daarmee in samenhang bijdragen tot het kwaliteitsprofiel.

Muziekvakonderwijs en muziekwetenschap horen bij elkaar.

De belangrijke rol die het onderzoek speelt in het onderwijs vraagt om een veel grotere verbondenheid van muziekvakonderwijs en muziekwetenschap. Het vakonderwijs kan profiteren van de onderzoekshouding van de muziekwetenschap en, andersom, zou de muziekwetenschap beter gedijen in een context waarin het onderzoeksobject permanent en in haar verschillende verschijningsvormen aan de orde is. Vanuit dezelfde gedachte dat vakonderwijs en beroepspraktijk een onlosmakelijk geheel vormen, is de thans bestaande organisatorische scheiding tussen muziekvakonderwijs (kuo) en muziekwetenschap (wo) kunstmatig in plaats van kunstzinnig, en derhalve volstrekt ongewenst.

Docentschap is onderdeel van vakmanschap

In de voorgestelde systematiek is het ondenkbaar dat het docentschap als separate beroepsgroep wordt opgevat en wordt het docentschap dan ook benaderd vanuit de beschreven beroepsoriëntaties, en wordt het als verbijzondering van deze richtingen opgevat. Het docentschap is onderdeel van het vakmanschap. De opleiding tot docent behoort op hetzelfde kwaliteitsniveau te staan en gerelateerd te zijn aan dezelfde artistiek-inhoudelijke kwalificaties, en dat kan alleen wanneer deze opleiding een plaats heeft binnen dezelfde organisatorische eenheid, die alle basisrichtingen van het muziekvakonderwijs omvat.'

Bijlage B De invloed van maatschappelijke ontwikkelingen op het beroep musicus en het muziekvakonderwijs

Notitie naar aanleiding van de eerste twee expertmeetings over maatschappelijke ontwikkelingen en het beroep musicus.

Walter Maas Huis
Jeroen Gradener
Augustus 1998

1 Inleiding

1.1 ACHTERGROND

In het kader van het project Beroep Musicus heeft het Walter Maas Huis in het voorjaar van 1998 in opdracht van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs de beroepspraktijk van musici geïnventariseerd. Vanuit deze beschrijvingen van de beroepspraktijk zijn beroepsprofielen geformuleerd.

Het Walter Maas Huis heeft in dat kader twee expertmeetings georganiseerd over de relevantie en consequenties van zowel deze observaties, als de beroepsprofielen voor de toekomst van het beroep musicus. Een aantal maatschappelijke ontwikkelingen zijn daarin systematisch behandeld.

De eerste expertmeeting, die plaatsvond op 15 januari in het Nederlands Vormgevingsinstituut te Amsterdam, diende als startpunt voor de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs. Daarin zijn een aantal globale sociale en culturele ontwikkelingen aan de orde gesteld. Deze dienden als basis voor hoofdstuk 1 van de voorliggende notitie.

In tweede instantie heeft het Walter Maas Huis een expertmeeting georganiseerd waarbij de praktijkbeschrijvingen en beroepsprofielen in de muziek als uitgangspunt dienden voor een analyse. In hoofdstukken 2 en 3 zijn de gemaakte analyses weergegeven.

1.2 VERANTWOORDING EN OPZET

Het verslag van deze expertmeeting is gebaseerd op een driedelige vraagstelling:

1. Sociaal culturele ontwikkelingen en de positie van de kunstenaar

Hierbij worden een aantal brede ontwikkelingen benoemd, die van invloed zijn op de maatschappelijke en inhoudelijke positie van de kunstenaar. Aan de orde komen onder meer de positie van het bestaande kunstbestel, de invloed van de toenemende culturele diversiteit in de maatschappij, en de rol van kunstzinnigheid in het leven van de hedendaagse burger

2. Vakinhoudelijke tendensen in de beroepspraktijk van de musicus

Observaties uit de beroepspraktijk van de musicus worden geplaatst in een bredere maatschappelijke context. Wat betekent de zgn. 'gemengde beroepspraktijk' van de musicus voor nieuwe vormen van ambachtelijke scholing? Welke eisen stelt het

toenemende belang van cultureel ondernemerschap aan de musicus? Het werken in tijdelijke culturele projecten is in opmars: hoe kan een musicus zich voorbereiden op deze nieuwe settings?

3. Het individuele profiel van een musicus

Hierbij komen vragen aan de orde die samenhangen met de functionele eisen die aan de musicus worden gesteld. Hoe is de spanning te hanteren tussen de eis van specialisme (instrumentbeheersing) en generalisme (brede inzetbaarheid)? Op welke manier kan in het muziekvakonderwijs rekenschap worden gegeven van de steeds specifiekere vragen van de cultuurconsument aan de musicus? Op welke manier kan de steeds prominenter aanwezigheid van technologie, in de muziekpraktijk, in het muziekvakonderwijs worden beschouwd?

1.3 EXTERNE DESKUNDIGEN VOOR DE EXPERTMEETINGS

Voor de analyses is beroep gedaan op een aantal experts uit de wetenschap. De inhoud van deze notitie is sterk gebaseerd op de inbreng van de volgende geconsulteerde externe deskundigen:

Voor hoofdstuk 1

- prof.dr. R. Boomkens, hoogleraar populaire muziek, Universiteit van Amsterdam, cultuurfilosoof
- dr. M. van Bottenburg, venoot van Diopter, sociaal-wetenschappelijk onderzoeksbureau, socioloog
- dr. J. Heilbron, lector diverse internationale universiteiten waaronder Lille (Fr.), socioloog

Voor hoofdstukken 2 en 3

- dr. R. Van der Veen, universitair hoofddocent Theorie en Praktijk Lokaal Sociaal Beleid Katholieke Universiteit Nijmegen
- dr.ir. H. Mommaas, Universitair Hoofddocent Vrijtijds wetenschappen Katholieke Universiteit Brabant
- dr. G. Kraaykamp, Universitair docent vakgroep Sociologie Katholieke Universiteit Nijmegen

Noot: een uitgebreid curriculum is als bijlage bij deze notitie opgenomen

2 Sociaal-culturele ontwikkelingen en de positie van de kunstenaar

Trefwoorden voor de analyse

- Het Einde van de Autonome Kunst
- Cross-over en de muziektraditie
- De esthetisering van het bestaan: muziek als element van leefstijl en sociale binding

2.1 INLEIDING

Het lijkt erop dat met de Val van de Muur in 1989 ook het beschermende cordon rondom de kunsten in het Westen weggevallen. Waar kunstenaars voorheen in de democratische culturen werden beschouwd als iconen van geestelijke en artistieke autonomie - in contrast met allesbeheersende regimes in het Oostblok -, met de dooi tussen Oost en West verloor de 'autonome' kunstenaar deze icoonfunctie. De artistieke en maatschappelijk geïsoleerde positie van de kunstenaar wordt zo zichtbaar. Het wordt tijd om een nieuw 'contract' te formuleren tussen kunst en samenleving, met daaraan een nieuw beroepsethos voor de kunstenaar gekoppeld. Daarnaast worden de bestaande westerse culturele producten door de steeds nadrukkelijker aanwezigheid van verschillende etnische groepen uitgebreid. De bestaande criteria van 'hoge' en 'lage' kunstuitingen vervagen mede hierdoor, daarbij sterk gesteund door de democratisering van de smaak. Verschillende muziekgenres dringen zich op in het brandpunt van de muziekcultuur. De beroepsmusicus moet hierdoor een open houding aankweken ten aanzien van het veelvoud aan muzikaal materiaal.

De gesignaleerde democratisering van de samenleving heeft nog een belangrijk gevolg voor de plaats van cultuur in de samenleving: de betekenis van sociale afkomst, opleiding en levensovertuiging voor de ontwikkeling van een culturele identiteit is steeds minder belangrijk geworden. Burgers smeden daarentegen steeds vaker verschillende elementen uit de vrijetijdscultuur samen tot een 'lifestyle': kleding, muzikale voorkeuren, allerlei virtuele symbolen zijn hierbij bepalende elementen.

2.2 DE MAATSCHAPPELIJKE POSITIE VAN DE KUNSTENAAR⁶

Trefwoorden voor de analyse

- De positie van de autonome kunsten
- De ontwikkeling van kunst naar vertolking van authentieke ervaringen
- Het maatschappelijke functioneren van de kunstenaar

De positie van de autonome kunsten

In vrijwel alle westerse landen kent kunst een identieke structuur. Enerzijds zijn er de erkende kunstuitingen, bestemd voor de geletterde burgers. Deze worden getoond in musea, concertzalen en schouwburgen. De vorming tot 'erkende' kunstenaar vindt plaats in conservatoria, academies en andere hogescholen.

Tegenover dit bolwerk van goede smaak ontwikkelden zich vanaf de tweede helft van de 19de eeuw steeds nieuwe artistieke voorhoedes. Deze voorhoedes vestigden eigen culturele conventies, bouwden eigen circuits op waar de kunsten op autonome wijze konden worden beoefend: kunst voor en door kunstenaars.

Deze autonome kunstcircuits wonnen aan maatschappelijk prestige en raakten gaandeweg ook geïstitutionaliseerd. Zo bestaat in vrijwel elke kunstsector een duaal bestel met enerzijds burgerlijke gunst-kunst, en anderzijds een eigen deel van artistieke kunst-kunst.

De autonome en burgerlijke kunst als duaal bestel heeft sinds de tweede helft van de 19 eeuw twee crises doorgemaakt. De komst en onstuimige groei van nieuwe media (fotografie, film, radio, PC) ondergroef dit bestel doordat nieuwe kunstvormen en mondiale massacultuur hun intrede deden. De traditionele kunsten verloren veel van hun oorspronkelijke functie, maar hielden hun bijzondere prestige.

De autonome kunstenaar verwierf vooral na WO II een prominente rol. Na de nederlaag van de fascistische regimes en tijdens de Koude Oorlog sprak het min of meer voor zichzelf dat de autonome, vrije kunst en de democratie bij elkaar hoorden. Sinds de ineenstorting van de communistische regimes in Oost-Europa is aan deze vanzelfsprekendheid een einde gekomen. Het maatschappelijke draagvlak voor de

⁶ Het materiaal voor dit hoofdstuk is afkomstig van de expertmeeting van 15 januari 1998 in het Nederlands Vormgevingsinstituut te Amsterdam. De historische analyses zijn gebaseerd op de inleidingen van dr. J. Heilbron (eerste paragraaf 'De Positie van de Autonome Kunsten'), dr. M. van Bottenburg (tweede paragraaf van 'De Positie van de Autonome Kunsten'), en van dr. R. Boomkens ('De ontwikkeling van kunst naar vertolking van authentieke ervaringen')

autonome kunst is snel afgekald. Hiermee beleeft het duale artistieke bestel een tweede crisis.

Deze omslag in de maatschappelijke positie van de kunsten heeft een aantal gevolgen gehad. Ten eerste: Nederland heeft het hoogste relatieve aantal kunstenaars van heel Europa, waaronder de werkloosheid steeg tot bijna 50% van de afgestudeerde kunstenaars. Ten tweede: de kunstenaar werd in toenemende mate afhankelijk van de markt.

Dat vergde een omslag en een inhaalslag, van een positionering naast en tegenover het markt- en nutsdenken, naar oriëntatie *op* de markt. Want door een mogelijk uitzichtloze toekomst - als kunstenaar met bijstand of zonder bijstand en zonder kunst (bijvoorbeeld als omgeschoold informaticus) - werden kunstenaars aangezet tot het ontginnen van nieuwe beroepsmogelijkheden binnen de kunsten: commerciële kunstbemiddelingsbureaus, adviesbureaus voor bedrijfskunst, individuen die wandschilderingen als interieurverzorging aanbieden etc.

Deze nieuwe vormen van gunst-kunst vragen om een grotere klant- en marktgerichtheid en komen in een spanningsverhouding te staan tot de kunst-kunst.

De bestuurders van kunstinstituten lieten zich evenzeer gelden. Zij ontwikkelden zich tot ware managers en marketeers van kunst en cultuur. Termen als 'consumentengedrag', 'audience developing', 'marktsegmentatie' en 'productbeleving' deden hun intrede binnen de kunstensector. Naast *kunst maken*, gaat het om *kunst bedrijven*. Congressen en opleidingen over marketing en management trekken een groot publiek. Hogescholen voor de kunsten scholen in marketing, communicatie en mediakunde, in de werking van structuren van het marktmechanisme, en in de financiële aspecten van het beroep als kunstenaar.

De ontwikkeling van kunst naar vertolking van authentieke ervaringen

De verschuiving van de maatschappelijke legitimiteit van de kunsten heeft kunsthoudelijk een aantal gevolgen gehad. De avant-gardekunstenaars beschouwden zichzelf maatschappelijk gezien als de verbindingsschakel tussen de culturele elite en de massa: door een aanval op de 'goede smaak' van de burgers trachtten zij de massa in beweging te brengen, op te voeden en te prikkelen. De avant-gardekunstenaars verzetten zich tegen de 'kunstmatigheid' en 'onechtheid' van

de gunst-kunst en minachtten de massacultuur. Zij beschouwden hun eigen artistieke producten als een authentieke, individuele expressie van kunstzinnigheid.

Het postmoderne denken van de jaren '80 rekende echter af met de mythe van de authenticiteit. Het zette vraagtekens bij criteria van echtheid, goede smaak en kunstzinnigheid. Deze cultuurfilosofische stroming zette tegenover deze afrekening criteria van onechtheid, reproduceerbaarheid, en slechte smaak. Soaps, smartlappen, B-films: dit werd beschouwd als uiting van de postmoderne leefstijl.

Het postmodernisme ontwikkelde echter geen nieuwe, positieve criteria voor kunstzinnigheid. Tegenover 'echt' zette het slechts 'onecht'. Het huidige decennium maakt echter nieuwe artistieke criteria zichtbaar: kunstuitingen die tussen 'authenticiteit' en 'de platte werkelijkheid van het postmodernisme' in liggen. De populaire cultuur zoals vormgegeven in de popmuziek is daar een voorbeeld van. Deze muziek ligt dicht op de ervaringen van mensen, maar valt er niet mee samen. Het vertolkt het moderne levensgevoel zonder artistieke pretenties.

Het maatschappelijke functioneren van de kunstenaar

Kunstenaarschap heeft te maken met persoonlijke integriteit, met het hebben van een eigen verhaal. De markt en de kunstenaar die zijn eigen idioom zoekt, kunnen elkaar in die artisticeit stimuleren.

Hierdoor is een beroepsethos mogelijk. Enerzijds gebaseerd op professionaliteit, de interne eisen die verbonden zijn met het kunstenaarschap, zoals creativiteit en explorativiteit. Anderzijds op de maatschappelijke functie van de kunstenaar, die verwijst naar arbeidssituaties waarin de kunstenaar zijn artisticeit in kan zetten. Voor de stad, het buurthuis enz.

De ontwikkeling van zo'n beroepsethos binnen het kunstvakonderwijs kan de kunstenaar behoeden voor artistieke verschraling.

Anderzijds moet een kunstenaar zoals de musicus, wil hij een succesvolle beroepspraktijk opbouwen, zijn grenzen oprekken. Hij moet in staat zijn zich in verschillende culturele milieus te begeven.

2.3 CROSS-OVER EN DE MUZIEK TRADITIE

“De samenleving is in grote mate multicultureel geworden, en dit geeft daarvan muzikaal interessante hoorbare proeven. Toch blijkt de inrichting van de muziekopleiding daar nog niet aan toe. Eigenlijk is hedendaagse muziek wereldmuziek, dat gebruik maakt van alle mogelijke invloeden. Maar hetgeen in de kunstmuziek gebeurt, is in de opleiding nauwelijks terug te vinden. Er is bijvoorbeeld maar één opleiding wereldmuziek.

Dat actuele ontwikkelingen binnen de muziek in het conservatorium een plaats moeten krijgen, is één opvatting. Daar tegenover staat de opvatting dat het conservatorium vooral gericht moet zijn op ‘conserveren’, op behoud van de muzikale historie van voorbije eeuwen.”

Trefwoorden voor de analyse

- Democratisering van de smaak
- Nieuwe muziekgenres op het bestaande muzikale weefgetouw
- Ook de beroepsmusicus kweekt een open houding aan

Democratisering van de smaak

De verregaande democratisering in de maatschappij werkt door in de ordening van culturele smaak. ‘High’ en ‘low’ art verdwijnt langzaam als begrippenkader, net als het morele oordeel over goede en slechte smaak. Dit is een redelijk recent fenomeen. Niet dat de bestaande canon van geaccepteerde hoge kwaliteit helemaal onderuit gaat. Maar onze samenleving verandert, versnelt, en het tempo waarin muzikale tradities opkomen en verdwijnen versnelt ook.

Muziek heeft intrinsiek de neiging zich tot andere muzieksoorten te verhouden.

Muziek gaat vaak over, en geeft commentaar op, andere muziek. De ene muzieksoort hoor je vaak in een andere muziekuiting terug. Dat de trend van multiculturaliteit en cross-over pas zeer recent zichtbaar is geworden, hangt samen met het feit dat de productiemiddelen, de media en de toegang tot de podia in handen waren van de ‘ruling class’. Maar om de publiekssector heen heeft zich een marktsector gevormd, waar die nieuwe canons zich hebben geëmancipeerd. Als beroepsgroep, en als individuele musicus is dit een gegeven dat niet te meer negeren valt.

Nieuwe muziekgenre's op het bestaande muzikale weefgetouw

Cross-over kent een eigen culturele dynamiek. Het haalt bestaande muzikale kaders onderuit en ontwikkelt daarvoor nieuwe kaders. Enerzijds vanuit kunstinhoudelijk perspectief (nieuwe vormen); anderzijds vanuit de maatschappelijke vraag naar cross-over. Dit is een fundamentele trend en kan niet als modeverschijnsel worden afgedaan. Het is zichtbaar op vele terreinen: in de cultuurparticipatie, de ontwikkeling van repertoire, het kunstbeleid. Of het gaat om de inzet van muziek in stedelijke samenlevingen of lokale gemeenschappen, of het nu gaat om ontwikkelingen van muzikale processen, populariteit of smaak.

Al deze muziekgenres hebben elk een rijpingsproces van lange duur achter de rug. Ze zijn in zichzelf een specialisme met alle daaraan verbonden muziektheoretische kennis en vaardigheden. Als zodanig worden ze op het culturele weefgetouw opgenomen. De Salsa wordt bijvoorbeeld langzaam onderdeel van een bouwwerk dat tot twintig jaar geleden nog een klassiek bouwwerk was. De Salsa volgt hiermee dezelfde weg die de jazz aflegde. Jazz werd begin en halverwege deze eeuw gemeten aan klassieke muziek: Jazzmuziek was van laag allooi, en behoorde toe aan laaggekwalificeerde elektronische muziek, Amerikanen –erger nog, negers speelden het. Door de inspanningen van de jongere generaties die ook tot de avant-garde van de cultuur gingen behoren, kreeg jazz aanzien. En toen jazz werd opgenomen in het bouwwerk werd het *high art*. Zij het met een ander canon, en met een totaal verschillende ander idioom dan de klassieke cultuurcanon.

Ook de beroepsmusicus kweekt een open houding aan

Cross-over vraagt een bepaalde houding van de musicus. Omdat de muzieksector zo'n ambachtelijke sector is, kunnen verschillende authentieke muziektradities, die als een vanzelfsprekendheid om ons heen zijn, als ambacht heel gemakkelijk beoefend worden. De inhoudelijke vernieuwing speelt daarbij niet zo'n grote rol: een musicus kan zich deze tradities door training eigen maken.

Dit heeft tot gevolg dat de musicus zich in de toekomst zal gaan afvragen: hoe kan ik die nieuwe muziekstijlen gebruiken om mijn eigen culturele idioom te verrijken of te vernieuwen. Net zoals de etnische middenklasse in opkomst is, zullen deze verschillende muziektradities zich vermengen met westerse stijlen, en zal de musicus zijn eigen idiomaten ontwikkelen.

De meeste vernieuwingen binnen de muziek vinden plaats in de culturele marges van de samenleving. Voor de kunstenaar is feeling voor zulke plekken belangrijk.

2.4 DE ESTHETISERING VAN HET BESTAAN: MUZIEK ALS ELEMENT VAN LEEFSTIJL EN SOCIALE BINDING

“Muziek blijkt een centraal element te zijn in de identificatie van mensen met elkaar. Muziek is daarin krachtiger dan beeldende kunst of theater. Muzikale smaak is ook niet meer het resultaat van een bepaalde opleiding, maar een beginpunt. Muziek loopt door iemands leven als een rode draad, bij iedere levensfase hoort bepaalde muziek. En de manier waarop deze rode draad loopt is afhankelijk van de sociale netwerken waar men mee in aanraking komt.”

Trefwoorden voor de analyse

- Leefstijlen als instrument voor identiteitsontwikkeling en sociale binding
- De alomtegenwoordigheid van muziek
- Generatieverschillen, muziekgenres en cultuurstijlen
- Muziekonderwijs uitbreiden met maatschappelijke kwesties inzake muziek

Leefstijlen als instrument voor identiteitsontwikkeling en sociale binding

De manier waarop individuen zich in sociale groepen voortbewegen, is sterk aan het veranderen. De hedendaagse burger gebruikt ‘leefstijlen’ als manier om een identiteit te ontwikkelen en gelijkgezinden te vinden. Esthetische elementen spelen daarin een steeds belangrijkere rol, en dan met name auditieve elementen.

Voor en na de Tweede Wereldoorlog vond sociale binding voornamelijk plaats op grond van geloof, politieke overtuiging en maatschappelijke klasse. Dit gebeurde in geïnstitutionaliseerde en duidelijk zichtbare kaders. En dat speelt nog steeds. Als je bij een bepaalde klasse hoort, ben je gesocialiseerd in bepaalde voorkeuren van muziek. En voor velen spelen overtuigingen, ‘grote verhalen’ (liberalisme, christendom) nog een grote rol bij de identiteitsontwikkeling en sociale binding.

Maar gaandeweg krijgen *leefstijlen* de overhand als bindmiddel: leefstijlen die niet door klasse, ideologie of religie bepaald zijn, maar door culturele uitingen als muziek en beeld. Hoewel men nog altijd tot een bepaalde sociale klasse behoort, is dit echter steeds minder zichtbaar. Het uiting geven aan een culturele status gebeurt langs de weg van muziek en kleding. En dat komt steeds meer tot stand los van klasse of afkomst. Deze socialisatie en identiteitsvorming is zeer gevarieerd en virtueel, omdat ze plaatsvinden via symbolen en tekens die los staan van sociale eigenschappen of ethische normen.

De alomtegenwoordigheid van muziek

Dit 'vormende' en socialiserende karakter van muziek hangt voor een belangrijk deel samen met de alomtegenwoordigheid van muziek in deze eeuw. Er kwamen geluidsdragers en de muziekdistributie is totaal via de kabel (televisie/radio, de klassieke radiostations). Het muziekbedrijf reproduceert, herhaalt en verspreidt produkten van de muziektraditie.

Generatieverschillen in muziekgenres en cultuurstijlen

De generatie die na '55 is geboren, is minder geïnteresseerd in het culturele erfgoed, in lezen en in klassieke muziek. Zij hebben wel een grote keuze aan muziekvormen. Bij de hoger opgeleiden onder hen is jazz populair. De generatie van voor '55 is in een heel beperkt canon, en met een kleine variëteit aan muziekgenre's opgegroeid. Uit onderzoek blijkt tevens dat de kenmerken die bepalend zijn voor deelname aan, en beluistering van bepaalde muzieksoorten, nagenoeg gelijk zijn gebleven. Het publiek voor klassieke muziek verandert eigenlijk niet qua omvang, opleidings- en inkomensniveau. Ook blijft hun cultureel gedrag hetzelfde: de breedte van hun culturele interesses is beperkt. De meest brede culturele oriëntatie hebben mensen die met geïmproviseerde muziek en/of jazz bezig zijn. Deze combineren kennis en voorliefde voor elf verschillende muziekstijlen rondom jazz. In hun culturele socialisatietraject nemen ze veel vormen mee, passen ze toe, en creëren een nieuwe culturele canon.

Muziekonderwijs uitbreiden met maatschappelijke kwesties inzake muziek

Op welke manier kan het muziekonderwijs zich rekenschap geven van deze alomtegenwoordigheid van muziek en de socialisatiefactoren die met muziek samenhangen? Mogelijk kan muziek in de marges van alle onderwijsstadia een plaats krijgen.

Een nuancering: muziek krijgt pas betekenis voor jongeren in de puberteitsjaren. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de leeftijd waarop de puberteit aanvangt geleidelijk is gezakt tot 12 - 13 jaar. Dan gaat een leerling nadenken over de functie van muziek in zijn leven.

Het muziekonderwijs kan dus niet zonder de verbinding met andere kwesties die met muzikaliteit samenhangen, zoals lifestyle, biografische aspecten van muziekbeleving, muziekproductie en marketing.

3 Veranderingen in de beroepspraktijk van musici

Trefwoorden voor de analyse

- De gemengde beroepspraktijk en de ambachtelijkheid van de musicus
- Het belang van cultureel ondernemerschap
- Teamwork

Inleiding

Een centraal kenmerk van de beroepsmusicus is zijn ambachtelijkheid. De musicus wordt geschoold door middel van een lang proces van vaardigheden-ontwikkeling, invoering in een bepaald corpus van muziek en het eigen maken van theoretische kennis. Allerlei onderwijsorganisatorische en culturele ontwikkelingen hebben deze relatie tussen ambachtelijkheid en professionele vorming onduidelijk gemaakt. Niettemin blijft het musicus-zijn als ambacht de kern van een muziekprofessional, ook al is zijn beroepspraktijk zeer divers: van docent, en uitvoerend musicus, tot componist.

Vanuit deze artistieke kern zal de musicus onder invloed van toegenomen concurrentie en de noodzaak tot profilering en positionering, op een strategischer manier met zijn talenten moeten omgaan. Dit is het tweede belangrijke kenmerk van de hedendaagse beroepspraktijk van musici. Op zoek naar opdrachtgevers, naar niches in de markt, naar de vraag naar bijzondere produkten.

Een derde, steeds belangrijker kenmerk, van de muzikale beroepspraktijk is het werken in teams van specialisten bij tijdelijke, kleinschalige culturele projecten. De musicus dient hiervoor in staat te zijn te communiceren met vele specialisten, en zijn eigen vaardigheden daarbinnen te plaatsen en te evalueren.

3.1 DE GEMENGDE BEROEPSPRAKTIJK EN AMBACHTELIJKHEID VAN DE MUSICUS

“In de werkgroepen kwam regelmatig de relatie aan de orde tussen muzikant-zijn en de verschillende functies die daaruit kunnen voortvloeien. In dat verband werd opgemerkt dat een ‘muziekdocent’ eigenlijk niet bestaat als zelfstandig beroepsprofiel: hij is en blijft een musicus die is gaan lesgeven.

De muziekdocent is een van de vele generalisten die is begonnen zoals een specialist: als musicus. En van daaruit vaak noodgedwongen, en als spijtoptant, in het onderwijs beland.

Deze observaties prikken de mythe door van de musicus als allrounder. In het begin van die werkgroepen werd namelijk vaak opgemerkt dat een musicus tegenwoordig alles moet kunnen. Dat zegt eigenlijk al heel veel over de totstandkoming van de beroepspraktijk van musici: vanuit een specialisme groeit iemand in een bepaalde praktijk. Dat heeft niets met all-rounder-zijn te maken. Alle beroepen binnen de muziekpraktijk zijn zeer ambachtelijk van aard. Je bent per definitie specialist: of je nu cello speelt, of viool of piano. Zowel op kennisgebied, als op praktisch gebied. Aan de kunstvakopleiding gaat al een heel traject van training vooraf. Op het conservatorium is ambachtelijkheid een van de belangrijkste kurken die de muzikant drijvende houdt: de training van dat instrument.”

Trefwoorden voor de analyse

- Training tot ambachtelijkheid is problematisch geworden
- Pleidooi voor de artistieke basis van de musicus als kernkwaliteit

Training tot ambachtelijkheid is problematisch geworden

De relatie tussen training en ambachtelijkheid is minder eenduidig geworden. Het oude model van ambachtelijkheid dat bestond uit geleidelijke invoering en rijping in een bepaalde discipline is niet langer vanzelfsprekend. Dit model is namelijk onder druk komen te staan vanuit de concurrentie tussen opleidingen, door diversificatie en specialisatie binnen de opleidingen. Daarnaast zijn studenten vroeger rijp, zelfbewust en ontwikkeld dan voorheen: de wijze waarin zij ambachtelijkheid eigen maken verschilt van vorige generaties.

Ook is de impact van de school op identiteitsvorming sterk afgenomen. De school is in de eerste plaats een voorbereiding op een beroep. De muziekdocent die zelf muziekdocenten opleidt dient in zijn programma derhalve ruimte te reserveren voor ontwikkelingen die zich op muziekscholen voordoen, activiteiten in het jongerenwerk.

In deze sectoren ligt er namelijk een sterke relatie tussen muziek en aspecten van identiteitsontwikkeling en cultureel bewustzijn.

Pleidooi voor de artistieke basis van de musicus als kernkwaliteit

De beroepsidentiteit van de musicus als musicus is belangrijk als uitgangspunt voor het opereren in de gemengde beroepspraktijk. Als kernkwaliteit voor de muziekdocent geldt het kunstenaarschap. De musicus en muziekdocent zijn in dat creatieve verwant. "Een goed muziekdocent is per definitie een goed musicus" zou enigszins gechargeerd het motto kunnen luiden. Met één aantekening: dat niet iedere musicus van nature of zelfs na scholing begiftigd is met de vereiste didactische vaardigheden. De muziekdocent is een meester in een muzikale discipline. Maar als docent is hij iemand die zijn leerling begeleidt, met hem of haar meedenkt en onderzoekt. Een muziekdocent is trainer en haptonoom, alles ineen. In die zin is hij een *all-rounder*, zij het geïnspireerd vanuit zijn muzikaliteit.

Een historische parallel

Dertig jaar lang is binnen de kunstzinnige vorming gediscussieerd over de vraag of kunstenaarschap een vereiste is voor het verzorgen van artistieke vorming. Kunstenaars zelf hadden moeite met de specifieke missie van kunstzinnige vorming: om jezelf of de samenleving beter te begrijpen, als emancipatie-instrument, nabootsing van de werkelijkheid, zelfexpressie: dit werd gezien als toegepaste kunst. Kunstenaars beschouwden artistieke ontwikkeling daarentegen als iets autonooms, dat op zichzelf beoordeeld moet worden.

In de discussie over de docerende musicus kan dit als argument dienen om het musicus-zijn als centrale eis te houden. Bij de musicus komt de muziek immers volledig tot zijn recht, want het staat in het brandpunt van het leerproces. Het is onvermijdelijk dat de muziekdocent in de praktijk geconfronteerd zal worden met aan kunstzinnigheid gelieerde externe doelen zoals groepsontwikkeling of therapeutische ondersteuning. Maar als musicus kan hij of zij ervoor kiezen zijn of haar artistieke basis in te zetten voor zo'n externe doelstellingen. Want de zgn. 'toegepaste' kunstopleidingen – bijv. tot muziektherapeut - leveren vaak professionals af die een zeer smal professioneel fundament hebben: een muziektherapeut is noch musicaal noch therapeutisch gespecialiseerd. De musicus heeft hierin dus een belangrijk voordeel boven de in toegepaste opleidingen geschoolde professionals die culturele vormen voor niet-artistieke doelstellingen gebruiken.

Een andere parallel: de universiteit

Aan de universiteit waar onderzoek de kernactiviteit is, zijn onderzoek, onderwijs en dienstverlening van oudsher sterk gekoppeld. Ondanks het feit dat de Toegevoegde Docent de laatste jaren zijn intrede doet op de universiteit, is de *communis opinio* aldaar: men kan geen goed docent zijn zonder onderzoekstaken.

De reden hiervoor ligt in de missie van de universiteit: specialistische kennis overdragen en mensen vormen tot academici. Net als binnen het conservatorium is de autoriteit van de kennisoverdracht sterk gekoppeld aan de mate van beheersing van de kernactiviteit door de persoon die de kennis overdraagt. Zo worden in de propedeuse van de verschillende academische disciplines de inleidende colleges verzorgd door hoogleraren: personen die geacht worden een autoriteit te zijn binnen een bepaald onderzoeksgebied.

Hetzelfde geldt voor de musicus. Vanwege het sterk ambachtelijke van de muzikale discipline, is een excellente instrumentbeheersing noodzakelijk om als bijvoorbeeld muziekdocent met gezag en kennis van zaken te kunnen functioneren in een meester-gezel verhouding.

3.2 HET BELANG VAN CULTUREEL ONDERNEMERSCHAP

“Een duidelijke ontwikkeling in de beroepspraktijk van musici is het toenemende belang van ondernemerschap. Dit houdt in: het vermogen tot het creëren van een eigen beroepspraktijk en het starten van een privépraktijk. Veel sneller dan voorheen worden musici zich bewust van de roodzaak daartoe. Dat begint zelfs al op het conservatorium: veel van de huidige studenten zijn zich bewust van hun marktwaarde. Ook onderling is bij studenten al bekend tot welke categorie van talent iemand behoort.”

Trefwoorden voor de analyse

- Naar een strategischer omgang met de omgeving
- Aspecten van strategische omgang

Naar een strategische omgang met de omgeving

Het Kunstvakonderwijs heeft lang in het teken gestaan van ‘de mythe van de autonome kunstenaar’ en van de kunstontwikkeling als autonome kracht. De kunstenaar ontplooit een individueel scheppingsproces zonder zich rekenschap te

geven van zijn of haar inbedding in de samenleving. De kunstontwikkeling was een proces van actie en reactie binnen de kunst, zonder daarbij maatschappelijke ontwikkelingen te betrekken. Kunst maken en kunst keuren; daarop richtte de opleiding zich hoofdzakelijk. Deze nadruk op de autonomie van kunstenaar en kunstproces was zelf een product van ontwikkelingen in kunst en maatschappij. Zij sloot naadloos aan bij de vereisten die de moderne kunst stelde en de rol en positie van de individuele kunstenaar daarin. Het beleid werd omgebogen van het bevorderen van kunstzinnigheid 'voor allen' naar kunst 'door allen'. Een regeling als de Beeldende Kunst Regeling, bevestigde het geloof in de autonomie van de kunstenaar in materiële zin.

Naast deze kunstinhoudelijke rechtvaardiging, werd de autonome kunstenaar ook gesteund in de sociale consensus over het waarde van wat de socioloog Riesman noemt de 'inner-directed' persoonlijkheid. De democratisering en nivellering van de jaren zeventig was gefundeerd in de ideologie van zelfontplooiing en gelijkheid. De zgn. inner-directed personality is iemand met een bepaalde roeping in het leven en die zijn leven ten dienste stelt van deze roeping. Een inner-directed kunstenaar hoopt dat iemand ten aanzien van zijn werk zegt: dat spreekt me aan, daarvoor betaal ik.

In de jaren '80 kwam een omslagpunt in deze sociale consensus. Riesmann stelde vast dat de centrale persoonlijkheidskenmerken in de huidige samenleving zijn geëvolueerd van inner-directed naar *outer-directed*. De outer-directed personality is sterk naar buiten gericht. Hij 'leest' de markt, en stemt zijn werkzaamheden daarop af. Als gevolg zal ook de kunstenaar steeds meer 'outer-directed' moeten zijn: hij moet in staat zijn het culturele veld waarin hij functioneert 'te lezen', in te schatten waar de kansen liggen, zich hierbij rekenschap gevend van zijn sterke en zwakke kanten.

Ten aanzien van de musicus (en andere kunstenaars) heeft deze ontwikkeling een zekere spanning tussen wat iemands als zijn eigen identiteit ervaart, zijn specifieke kwaliteiten en artistieke ontwikkeling.

Aspecten van strategische omgang

Ook het grote aanbod van culturele producten en de relatief beperkte afnamemogelijkheden dwingt cultuurprofessionals tot een strategische omgang met de omgeving. Terwijl voorheen de loopbaanontwikkeling vanzelfsprekend verliep, is nu een berekenende houding noodzakelijk. Hierbij zijn de volgende aspecten van belang.

Wanneer culturele professionals de markt opgaan, moeten ze zich bewust zijn van hun drijfveren, ambities, vaardigheden en stijlvoorkeuren. Tegelijk moeten ze zich niet laten verleiden tot de taal van de markt. De spanning tussen culturele authenticiteit en marktgevoeligheid is noodzakelijk.

Strategische omgang kan getraind worden in de opleiding. Een docent zet studenten in een toekomstige werkomgeving en vraagt hen de omgeving te bekijken als ondernemers. Je hebt bepaalde hulpbronnen en informatie, zeer divers en complex van omvang. De docent kan vragen hoe ze deze omgeving in kunnen zetten ter eigen nut. Dit dwingt de student strategisch over deze omgeving na te denken: Wat pik ik er nu uit? Wat is mijn pad? Wat zijn mijn criteria?

De introductie van ondernemerschap in een onderwijssituatie stimuleert het strategischer nadenken over de latere eigen positie op de arbeidsmarkt.

Kunstbeleving is sterk geïndividualiseerd onder invloed van de flexibilisering van de arbeid. De arbeidstijden variëren, het aantal part-time werkenden stijgt. Sommigen combineren werk met zorgtaken, andere burgers hebben naast hun deeltijdwerk meer vrije tijd. Voor weer anderen is er geen werk of is er geen behoefte om te werken. Werklozen hebben veel vrije tijd en weinig financiële mogelijkheden. Onder de VUT'ers en gepensioneerden daarentegen zitten veel mensen met zowel vrije tijd als geld. Onder de werkenden neemt de bestedingsruimte toe, maar de vrije tijd juist weer af. Als gevolg: een toenemende differentiatie van de vraag. Men is bereid om te reizen om de gewenste uitvoeringen te zien.. En onder grote groepen een toenemende bereidheid om voor een flexibel, service- en klantgericht aanbod meer te betalen. In de bevolkingssamenstelling doet zich een stijging voor in het aantal ouderen, allochtonen en eenpersoonshuishoudens: groepen met andere mogelijkheden, behoeften en wensen dan de 'modale' bevolking. Ouderen, bijvoorbeeld, zullen eerder overdag en doordeweeks een kunstopodium bezoeken, dan 's avonds en in de weekenden.

3.3 TEAMWORK

“Het kunnen werken in teams, zo blijkt uit de beschrijvingen van de beroepspraktijk, komt op als een belangrijke vaardigheid van de hedendaagse muziekprofessional. Natuurlijk spelen musici van oudsher in teams zoals orkesten of muziekensembles... Maar daarin waren de taakverdelingen en opdrachten helder en de organisatie hiërarchisch vormgegeven. Het teamwork dat wordt gesignaleerd duidt op complexere en vaak horizontale samenwerkingsverbanden tussen musici onderling en tussen musici en andere disciplines.”

Trefwoorden voor de analyse

- Teamwork: tijdelijk, kleinschalig en communicatief
- De Tijdelijke Autonome Zone
- Collectief leren als training in teamwork

Teamwork: tijdelijk, kleinschalig en communicatief

Culturele projecten worden steeds collectiever en tijdelijker van aard. De teams die deze projecten vormgeven bestaan niet langer uit vastomlijnde groepen, maar uit tijdelijke combinaties van specialisten. Deze specialisten opereren in multidisciplinaire netwerken en associaties.

Deze projecten zijn veelal kleinschalig, flexibel en vragen specifieke specialismen. De musicus die een bepaalde stijlpraktijk beheerst, heeft in dit soort culturele projecten meer kansen dan een musicus die het deelnemen aan grote operaproducties als ambitie heeft en geen uniek artistiek profiel heeft.

Als lid van deze initiatieven is het van belang respectievelijke expertises te onderkennen, te weten waar deze in te zetten, en over expertises op een algemeen niveau te kunnen communiceren. Teamwork vraagt dus specifieke vaardigheden als communicatie en collectief produceren.

De Tijdelijke Autonome Zone

De cultuur wordt zowel steeds mondialer als lokaler. Mede door de moderne transport- en communicatiemiddelen, volgt een groeiende groep individuen identieke culturele ontwikkelingen, bezoekt dezelfde happenings en tentoonstellingen e.d. Hierdoor neemt de kans op verrassing en spanning af.

Kunstenaars reageren creatief op deze ontwikkeling. Met diezelfde ontwikkelingen in transport en communicatie richten kunstenaars zich erop het tegenovergestelde van

voorspelbaarheid te bereiken. Ze verzetten zich tegen de marktwerking en massale toestroom van het publiek. Zo is er een beweging op gang gekomen om levende kunst te scheppen, als een massacreatie van individuen die hun eigen ideale kunstgemeenschap creëren, deze eenmalig te ervaren, voorbehouden aan hen die tegelijkertijd het kunstwerk helpen scheppen. Dit vindt plaats in een Tijdelijke Autonome Zone, die zich ontbindt nog voordat de grote groepen kunnen toestromen, om zich dan weer ergens anders te ontvouwen.

Collectief leren als training in teamwork

Het aanleren van het kunnen werken in teams van specialisten is een langdurig proces. Een cursus communicatieve vaardigheden is daarvoor onvoldoende.

Het onderwijs biedt op dit moment ruimten om studenten te socialiseren in het functioneren in teams. Deze zoektocht naar een geschikte vorm is vanuit praktische problemen ontstaan: hoe kan lesgeven aan groepen blijven bestaan, en toch de mogelijkheid worden benut om praktische vaardigheden aan te leren? Men is als onderwijsorganisaties permanent op zoek naar werkvormen tussen enerzijds klassikaal onderwijs, en anderzijds de minimale begeleiding van de verder vrijgelaten student. Een geschikte uitkomst van deze zoektocht is het coöperatief of collectief leren.

In de onderbouw van een opleiding is groepsmatig onderwijs noodzakelijk. Maar dit leidt niet op tot teamwork. Collectief leren - het gezamenlijk in projecten werken rondom een bepaalde vraag of opdracht - stimuleert communicatieve vaardigheden in het algemeen, het strategisch omgaan met mensen, en het kunnen presenteren van ideeën.

4 Het beroepsprofiel van musici

Trefwoorden voor de analyse

- Specialisme versus generalisme
- De eis van flexibiliteit en exploratieactiviteit
- De invloed van technologie in het muziekvakonderwijs

Inleiding

De beroepspraktijk vereist van de musicus een gespecialiseerde instrumentale beheersing. Dat staat op gespannen voet met het gegeven dat de markt voor deze musici erg smal is; en dit dwingt de musicus soms om zich in andere professionele

situaties in te werken, kortom: een generalistische instelling is noodzakelijk. Het muziekvakonderwijs kan deze spanning tussen specialisme en generalisme opvangen door de metacognitieve vaardigheden (kennis over en bewuste beheersing van het leerproces zelf) in de opleiding aan de orde te stellen. Op deze manier kan een musicus zijn ervaringen en vaardigheden van de vorming tot specialist gebruiken om zich later in zijn carrière een ander specialisme eigen te maken.

Het bewust hanteren van het leerproces vereenvoudigt ook het functioneren in de beroepspraktijk. Dit vraagt van de muziekprofessional een steeds flexibeler en onderzoekender houding: de vragen van cultuurconsumenten worden steeds individueler en gevarieerd. Het kunnen ontwikkelen van maatwerk of totaalprogramma's is een duidelijke eis binnen de huidige beroepspraktijk van musici. Het kunnen omgaan met ontwikkelingen op technologisch gebied is ook een steeds nadrukkelijker beroepseis. De technologie beïnvloedt grote delen van de muziekpraktijk. De snelle voortschrijding van technische ontwikkelingen in de praktijk kunnen echter niet in het bestaande onderwijscurriculum worden geactualiseerd.

4.1 SPECIALISME VERSUS GENERALISME

“Het geval van een volleerd pianist die na het conservatorium een omslag maakt naar een andere functie binnen de muziek. Dit voorbeeld illustreert een van de meest opvallende spanningen in de beroepspraktijk: dat tussen specialisatie en generalisme.”

Trefwoorden voor de analyse

- De tegenstelling tussen specialisme en generalisme
- Methodisch specialiseren: het exemplarisch proces
- Didactische overwegingen

De tegenstelling tussen specialisering en generalisme

Het vakmatig beheersen van een instrument is het specialistische aspect van het musicus zijn. Het kunnen inzetten van deze vakmatige beheersing is een uiting van generalisme. Hoewel deze twee kenmerken van de beroepspraktijk geen recente ontwikkeling zijn - de componist Mahler dirigeerde ook zijn eigen werken - spelen op de achtergrond van bovengenoemde beschrijving een aantal maatschappelijke ontwikkelingen.

Ten eerste is arbeid in de 20e eeuw steeds verder gespecialiseerd. De eisen worden specifieker, de vaardigheden nauw omschreven. Deze trend zal zich doorzetten.

De professionele specialisering vindt zijn oorsprong in de Industriële Revolutie. Als gevolg van de intrede van de techniek in de arbeid moest worden overgegaan tot het opdelen van taken in subtaken. Hieruit kwamen specifieke, specialistische eisen voort. Iemand die als concertpianist afstudeert is in die zin een specialist en beantwoordt aan deze maatschappelijke eis van specialisering.

Naast die ontwikkeling van specialisering en taakverdeling heeft de individualisering een grote invloed gekregen op de manier waarop de samenleving eigen verantwoordelijkheid ging definiëren. Individualisering is een uitvloeisel van de westerse, burgerlijke liberale waarden. Het bestaan wordt beschouwd als geworteld in de eigen verantwoordelijkheid. De autonomie van het individu wordt als culturele waarde steeds prominenter.

Parallel aan de vestiging van de liberale waarden lopen pedagogische en onderwijskundige vernieuwingen, zoals het Montessori- en volwassenenonderwijs. Methoden werden ontwikkeld om de burgerlijke idealen vorm te geven. Kenmerkend voor deze methoden is de centrale plaats voor de eigen verantwoordelijkheid in het leerproces: het benoemen, thematiseren, expliciet maken van het leerproces. Hieruit ontstonden werkvormen als student-activerend leren en het Studiehuis.

Neem de muziekdocent: hij krijgt heel specifieke vragen van leerlingen. Deze doen een sterk beroep op zijn expertise. Maar het vergaren van deze expertise vereist generalistische vaardigheden: omgaan met specifieke vragen, het geven van een adequaat antwoord.

Relativerende noot

Uit deze observatie kan ten onrechte de conclusie worden getrokken dat de opleiding tot musicus zich primair moet richten op functioneren in variabele situaties. Dat niet inhoud, maar methodisch denken het belangrijkste is.

Maar een goed opgeleid professionele musicus is en blijft inhoudelijk gespecialiseerd. Een generalist is altijd in de eerste plaats een specialist. Specialisme is het fundament van iemands professionaliteit, van waaruit flexibel en onderzoekend met de wereld wordt omgegaan.

Methodisch specialiseren: het exemplarisch proces

Specialistische vorming biedt wel ruimte voor training van vaardigheden zoals flexibiliteit en exploratieactiviteiten. Voorwaarde is dat de student zich actief opstelt

in de opleiding en dat de docent een activerende rol speelt. Een uitstekend pianist kan zo - beroep doend op het actieve deel van metavaardigheden - later een uitstekend organist worden. Zijn leerproces wordt een proces van het leren van vaardigheden. Op deze manier wordt het aanleren van een specialisme een exemplarisch proces: het eigen maken van een specialisme, dat later in de beroepspraktijk kan worden herhaald voor een opdracht van een andere aard.

Een parallel met de universitaire onderwijspraktijk. Vroeger besteedde de docent veel tijd aan het voorbereiden van een collegecyclus. Hij of zij nam de noodzakelijke literatuur door, bracht ordening aan in de leerstof. Nu wordt dit voorbereidingsproces steeds vaker aan studenten overgelaten: studenten nemen zelf de stof door, en brengen hun kennis hierover over aan medestudenten via presentaties en referaten. Het inhoudelijke leerproces wordt zo ook een leerproces van algemene vaardigheden.

Didactische overwegingen

De spanning tussen generalisme en specialisme moet veel creatiever worden ingezet in het onderwijs. Hiervoor is het belangrijk om af te stappen van algemene didactische modellen. In het onderwijs bestaat ten onrechte nog steeds een lineaire gedachtengang: een student begint bij een nulpunt en eindigt op tien. Maar vorming is een permanente cirkelgang. Continu wordt kennis aangedragen, die al dan niet direct een bepaalde functie heeft in het ontwikkelingsproces. Pas verderop in de vorming krijgen deze kennisfragmenten hun plaats en ontstaat een referentiekader of een structuur.

De meester-gezel relatie is in het muziekonderwijs heel erg sterk. Het ontwikkelingsproces vindt dus in relatieve beslotenheid plaats. Mogelijk kan dat ontwikkelingsproces in het centrum geplaatst worden van een bredere opleidingscirkel, waarin de algemene vorming tot beroepsmusicus vorm krijgt. Studenten betreden een opleiding met twee eigenschappen: een specifieke interesse en bepaalde kwaliteiten en vaardigheden. Op de specifieke interesse worden studenten aangesproken. De kwaliteiten en vaardigheden dienen tijdens de opleiding te worden ontwikkeld. In de eerste fase van het onderwijs is het dus nodig om meer algemene vaardigheden en kennis aan te bieden. Op deze manier wordt studenten de mogelijkheid geboden hun eigen kwaliteiten te onderkennen, hun wensen te exploreren. Dit vormt iemands beroepsopvatting. Er ontstaat een hiërarchie: wie is waar goed in.

Generalisme moet niet verward worden met abstract of vaag. De algemene, meer generalistische kennis, waarvan verondersteld wordt dat mensen die nodig hebben om zich later te kunnen specialiseren, dient zo concreet mogelijk aan de orde te komen binnen het kunstvakonderwijs: via casuïstiek bijvoorbeeld, of in de vorm van een practicum.

4.2 DE EIS VAN FLEXIBILITEIT EN EXPLORATIEACTIVITEITEN

“De vraag die cultuurconsumenten aan musici stellen is steeds diverser. De musicus moet tegenwoordig voldoen aan onverwachte eisen en specifieke prestaties, aan maatwerk, zowel inhoudelijk (repertoire) als randvoorwaardelijk (locaties, tijdstippen, combinaties). Hij moet, kortom, flexibel zijn.

De musicus levert niet langer kant-en-klare producties of herhaalt bestaande combinaties van repertoires of methoden. Bij docerende musici kwam naar voren dat - hoeveel methodes er ook zijn - het zelf methodisch kunnen denken, het exploreren of variëren op een bepaalde methode, nodig is.”

Trefwoorden voor de analyse

- Creativiteit als cultureel kapitaal
- De nieuwe cultuurconsument en de professionalisering van de kunstzinnige vorming
- Onderwijskundige modellen en hun beperkingen

Creativiteit als cultureel kapitaal

De maatschappij vraagt in toenemende mate creatieve individuen. Op verschillende terreinen is men op zoek naar innovatieve professionals, die ideeën, nieuwe invalshoeken en oplossingen ontwikkelen voor complexe vraagstukken. De kunstsector kan hierin een spilfunctie gaan innemen omdat creativiteit een belangrijk wezenskenmerk van de kunstenaar.

Daarnaast is de muzikale canon steeds diverser van vorm. De scheiding tussen klassiek, pop en jazz is niet langer vanzelfsprekend. De invoering van een musicus in een bepaalde canon van muziek wordt zodoende steeds meer ondergeschikt aan de exploratie van de verschillende canons. De veelheid aan culturele uitingen kunnen immers onmogelijk allemaal in de opleiding aan de orde komen.

Ook in de beroepspraktijk is de beheersing van de variëteit aan genres niet haalbaar. Wie adequaat met culturele en muzikale diversiteit om wil gaan dient daarentegen een

eigen filter te ontwikkelen. Een muzikaal filter dat gevoelig is voor nieuwe uitingen, voor de exploitatie ervan, voor de verbinding met de eigen creatieve bronnen. Voor het muziekvakonderwijs ligt er een duidelijke taak de studenten aan te zetten tot het ontwikkelen van een omgang met de eigen creativiteit tot een herkenbare en unieke culturele identiteit. De arbeidsmarkt vraagt minder om formele diploma's maar des te meer om profielen. Het individuele verhaal, de eigen expertise, de kenmerken waarin men zich van anderen onderscheidt: deze winnen aan maatschappelijk belang.

De nieuwe cultuurconsument en de professionalisering van de kunstzinnige vorming

Cultuurconsumenten verlangen steeds meer totaalprogramma's: bijvoorbeeld de combinatie van het volgen van muziekles met concertbezoek, lezingen en eigen uitvoeringen. Van de docent wordt dus een grote multifunctionaliteit geëist. Binnen deze groep deelnemers speelt holisme een belangrijke rol: belangstelling voor muziek wordt gekoppeld aan interesse in andere cultuurvormen als dans of toneel. Deze multifunctionaliteit van docenten kunstzinnige vorming past binnen de professionalisering binnen de kunsteducatie. Het begon met de ontwikkeling van meerjarige muziekopleidingen, hetgeen de maatschappelijke interesse in deze instellingen versterkte. Voor de doelgroep van de instellingen voor kunstzinnige vorming bleek kunstzinnigheid een sterk identiteitsvormend aspect: kunst en esthetiek staan bij hen in het centrum van persoonlijke ontplooiing, onderdeel vormend van een gemeenschap van gelijkgestemden. Op deze manier ontwikkelden centra voor kunstzinnige vorming zich als een vereniging die ook algemene activiteiten aanbieden: sociëteitsavonden rondom een muziek- of balletuitvoering, een excursie enz.

Onderwijskundige modellen en hun beperkingen

De vorming tot flexibel en creatief muziekprofessional vraagt een duidelijk ander begeleidingsmodel dan tot nu toe gangbaar is.

Binnen het onderwijs bestaan drie begeleidingsmodellen: het didactische, het onderzoeks- en het facilitaire model. Het *didactische model* gaat uit van een sterke inbreng van de docent en laat weinig ruimte voor inbreng vanuit de student. Bij het *onderzoeksmodel* brengt de docent zijn kennis en vaardigheden actief in door middel van kritische vragen en opdrachten. Het *facilitaire* model brengt de rol van docent terug tot wegwijzer: hij stelt faciliteiten ter beschikking, zoals een bibliotheek of een database, en laat het leerproces over aan de groep.

Bij een al te sterke facilitaire begeleiding bestaat het gevaar van bevestiging van de bestaande maatschappelijke tweedeling. Studenten komen uit een bepaalde maatschappelijke klasse, brengen kwaliteiten mee vanuit hun socialisatie, zijn daarin meer of minder van huis uit gestimuleerd. Studenten uit minder ontwikkelde gezinnen missen specifieke vaardigheden om in een facilitair begeleidingsmodel succesvol te zijn, zoals zelfdiscipline, metacognitieve vaardigheden, een brede culturele oriëntatie, discussievaardigheden. Voor hen was het didactische model juist een manier om de benodigde kennis en vaardigheden te verkrijgen om een maatschappelijke groei door te kunnen maken. Die ongelijkheid in maatschappelijke startpositie wordt door een facilitair model, zoals het studiehuis, in stand gehouden.

Het is dus van belang dat een docent een actieve rol behoudt in de vorming van de student, en aandacht heeft voor ontwikkelde en ontbrekende kennis en vaardigheden.

4.3 DE INVLOED VAN TECHNOLOGIE OP DE MUZIEKPRAKTIJK

“Met betrekking tot de invloed en doorwerking van de moderne technologie in de beroepspraktijk van musici dook een belangrijke kwestie op: is de muziektechnologie een specifiek gebied binnen de muziek of is het een generiek gegeven? In de gesprekken werd voor technologie als generieke trend gekozen. Technologie ondersteunt tegenwoordig alle terreinen binnen de muzikale beroepen: van akoestiek tot lesmethode. De technologie creëert instrumenten die muziek kan scheppen die voorheen niet geschapen kon worden..

De technologie zet componisten en musici aan tot digitaal ondernemerschap: de distributie van producten nemen ze zelf ter hand door het bijvoorbeeld op het Internet te zetten.

De conservatoria hebben hiertoe een inhaalslag te leveren, ondanks het feit dat specialistische opleidingen in muziektechnologie bestaan.

De technologie democratiseert het scheppen ook. Iedereen - zelfs een amateur - kan een muziek-genererend apparaat aanschaffen en professioneel ogend scheppen, hetgeen voorheen was voorbehouden aan de geschoolde muzikanten.”

Trefwoorden voor de analyse

- Technologische ontwikkeling is zowel generiek als specifiek
- Een uitvoeringsprobleem voor de conservatoria
- Kwaliteitscriteria en vernieuwing

Technologische ontwikkeling is zowel generiek als specifiek

Technologie zal zowel een specialistisch gebied blijven, als doorwerken in de algemene beroepspraktijk van musici. De complexiteit van het instrumentarium, van de toepassingen en toepassingsgebieden, alsmede de vragen uit de markt zijn niet over de generieke praktijk uit te spreiden. Maar van musici zal wel kennis worden verwacht op dit terrein; net zoals van de burger, sinds de technologie ook het dagelijks leven sterk structureert.

Een uitvoeringsprobleem voor de conservatoria

Het onderwijs maakt momenteel een inhaalslag door. Tegelijk dienen zich in snel tempo nieuwe mogelijkheden en toepassingen aan. Iedere vertaling van technologische ontwikkelingen naar het curriculum zal dus onmiddellijk zijn achterhaald.

Kwaliteitscriteria en vernieuwing

De toepassing van technologie in de muziek stelt het conservatorium voor een methodisch probleem: hoe kan het begrip 'kwaliteit' of 'talent' dat zo centraal staat in de ontwikkeling van musici toegepast worden op het vlak van elektronische muziek? Maatstaven daarvoor ontbreken vooralsnog.

Tegelijk loopt het bestaande canon van bijvoorbeeld klassieke muziek binnen het conservatorium het gevaar van verstarring. De nieuwe methoden, instrumenten en daarbij behoren klanken en idiomen die zich aandienen met de technologie, geven kansen tot muziekinhoudelijke vernieuwing.

Bijlage B1 Korte persoonsbeschrijvingen externe deskundigen

Voor hoofdstuk 1

– prof.dr. R. Boomkens, hoogleraar populaire muziek Universiteit van Amsterdam, cultuurfilosoof

Boomkens promoveerde onlangs op een proefschrift over stedelijkheid en moderne cultuur. Hij publiceerde o.a. *De Kritische Massa* over massa, moderne ervaring en popcultuur, *De Angstmachine* over geweld in films, muziek en literatuur, en was co-auteur van *Stad zonder Horizon* over stedelijke politiek.

– dr. M. van Bottenburg, vennoot van Dioptr, sociaal-wetenschappelijk onderzoeksbureau, socioloog

Van Bottenburg promoveerde in 1994 op het proefschrift *Verborgene competitie* over de uiteenlopende populariteit van sporten. Hij verrichtte veel onderzoek naar sport en adviseerde over de maatschappelijke betekenis van sport, het topsportklimaat in Nederland en de afstemming van vraag en aanbod van sportbeleidsinformatie.

– dr. J. Heilbron, lector diverse internationale universiteiten waaronder Lille, Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit van Amsterdam, socioloog en filosoof
Heilbron studeerde sociologie en filosofie in Amsterdam en Parijs. Werkte als onderzoeker bij ondermeer de ASSWO (Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek), en de Ecole des Hautes Etudes et Sciences Sociales te Parijs. Hij publiceerde over de geschiedenis van de sociologie, werkte als adviseur voor het toenmalige Ministerie van WVC naar onderwijs in de beeldende kunsten. Hij publiceerde over internationale uitwisseling in de kunsten. Hij is redacteur van onder meer het Amsterdams Sociologisch Tijdschrift.

Voor hoofdstukken 2 en 3

– dr. R. Van der Veen, universitair hoofddocent Theorie en Praktijk Lokaal Sociaal Beleid Katholieke Universiteit Nijmegen

Van der Veen is socioloog, en volgde de opleiding tot docent dramatische vorming. In deze hoedanigheid werkte hij als cursusleider op een volkshogeschool. Als onderzoeker richtte hij zich op onder meer sociale activeringsprojecten. Hij werkte enkele jaren als directeur van het Nederlands Centrum voor Sociaal Beleid te Bunnik. Binnenkort vertrekt hij naar de Colombia University in New York. Binnen de

universiteit bekleedde hij tal van bestuursfuncties en coördineerde voor de vakgroep Pedagogiek de visitatie.

– dr.ir. H. Mommaas, Universitair Hoofddocent Vrijetijdswetenschappen Katholieke Universiteit Brabant

Mommaas promoveerde op een proefschrift getiteld *Moderniteit, vrijetijd en de stad*. Zijn voornaamste onderzoeks- en onderwijsactiviteiten betreffen thema's als vrije tijd, cultuurbeleid en stedelijke ontwikkeling. Hij voerde mede de redactie van een historische studie over de vrije tijd in Nederland en werkte mee aan bundels over Europees onderzoek naar vrije tijd. Hij is coördinator van een internationale MA op het vlak van Europese Vrijetijdsstudies, is initiator en coördinator van de internationale MA in 'European Urban Studies'

– dr. G. Kraaykamp, Universitair docent vakgroep Sociologie Katholieke Universiteit Nijmegen

Kraaykamp deed onderzoek naar sociale differentiatie op het vlak cultuurgedrag, mediadeelname en leefstijlen. Als onderzoeker was hij verbonden bij het Sociaal Cultureel Planbureau bij de sectie cultuur, media en vrije tijd.

Bijlage B2 Deelnemers expertmeetings Walter Maas Huis

Mini-conferentie 15 januari 1998

1. Jan Deering (Hogeschool van Arnhem)
2. Drs. P.P. van Capelleveen (Ministerie van OCenW)
3. W. Oosterkamp (zanger)
4. John Beek (Theater Instituut Nederland)
5. Freek Bloemers (Theater Instituut Nederland)
6. Ineke Austen (Theater Instituut Nederland)
7. Dingeman Kuilman (Philips Corporate Design)
8. Gert Staal (Vormgevingsinstituut)
9. Bart van Rosmalen (Walter Maas Huis)
10. Wilma Tichelaar (Walter Maas Huis)
11. Jeroen Gradener (Walter Maas Huis)
12. Ikaros van Duppen (Walter Maas Huis)
13. Yvonne Janssen (Vormgevingsinstituut)
14. Chris de Bueger (Beeldende Kunsten)
15. Hans Groeneveld (Bureau architectenregister)
16. Wim Ros (Bureau architectenregister)
17. Dhr. M. van Schijndel (Bureau architectenregister)
18. Thimo te Duits (Museum Boijmans van Beuningen)
19. Dirk Jan Schilt (Muziekschool Amstelveen)
20. Mw. Drs. M.J. Veldkamp (Ministerie van OCenW)
21. Paul Noorman (Walter Maas Huis)
22. Ryclef Rienstra (Nederlands Fonds voor de Film)
23. Myrthe van Dijk (Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaars Vereniging)
24. Eric Pul (Federatie van Kunstenaarsverenigingen)
25. Stevijn van Heusden (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
26. Tan Mei Hwa (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
27. Fons Schneiderberg (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
28. Rob Berends (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
29. Hedy Fokké (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)

Expertmeeting 14 april 1998

1. Stevijn van Heusden (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
2. Fons Schneijderberg (Projectorganisatie Kunstvakonderwijs)
3. Wilma Tichelaar (Walter Maas Huis)
4. Jeroen Gradener (Walter Maas Huis)
5. Bart van Rosmalen (Walter Maas Huis)